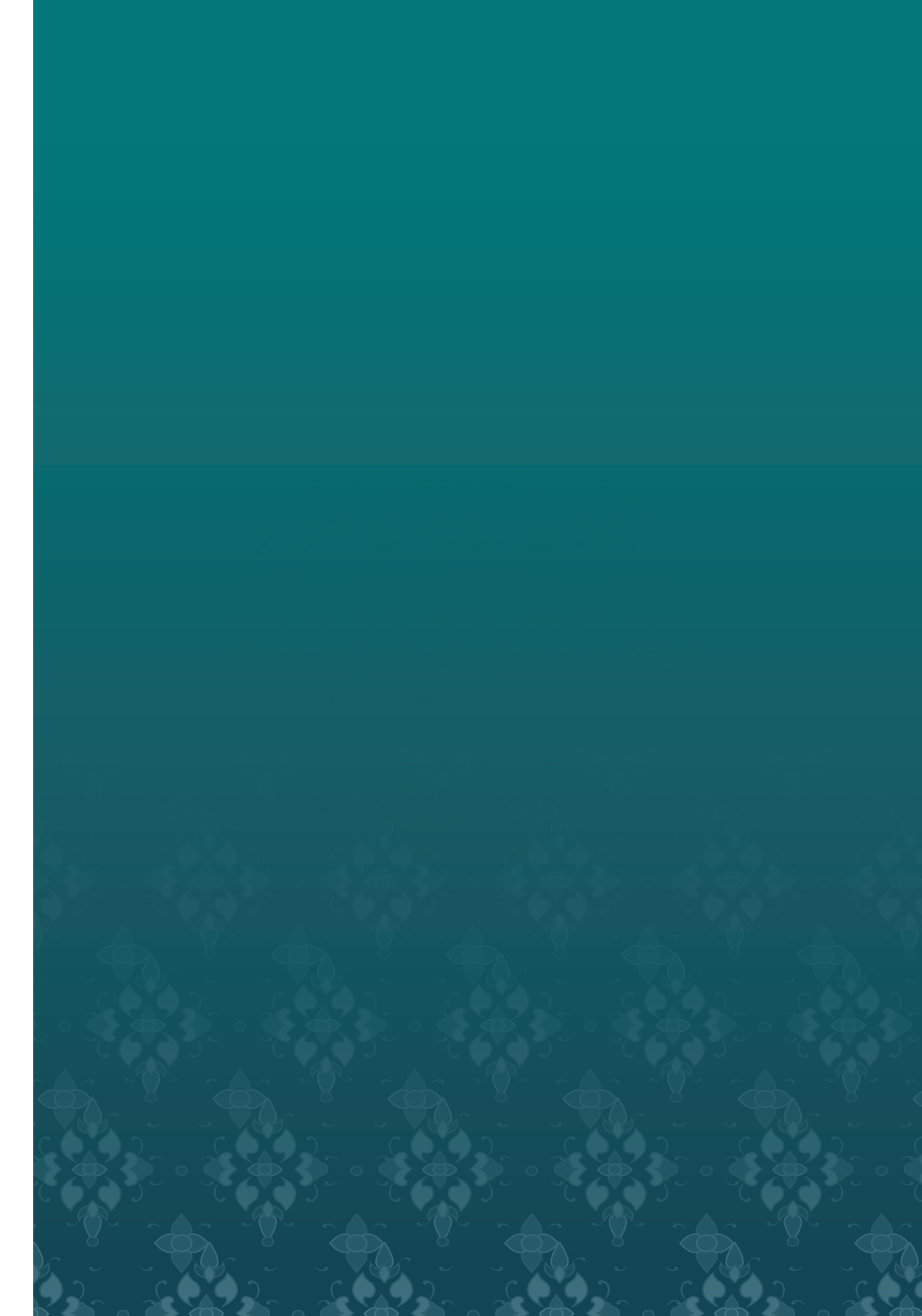

ย้อนรอย
พิธีโล้ชิงช้าในสยาม

ย่อกรอຍ
พิธิไล้ชิงซ่าในสยาม

กรมศิลป์กรจัดพิมพ์เผยแพร่
พุทธศักราช ๒๕๖๓

ย่อนรอย พิธีไล่ชิงช้าในสยาม

พิมพ์ครั้งแรก ๑,๐๐๐ เล่ม พุทธศักราช ๒๕๖๓

จัดพิมพ์โดย กรมศิลปากร

ราคา ๑๔๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ย่อนรอย พิธีไล่ชิงช้าในสยาม.-- กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม,

๒๕๖๓.

๘๐ หน้า.

๑. ตริยัมปวาย. I. ชื่อเรื่อง.

๓๙๐.๐๘๘

ISBN : 978-616-283-531-5

ที่ปรึกษา

นายประทีป เพ็งตะโก

อธิบดีกรมศิลปากร

นายพนมบุตร จันทรโชติ

รองอธิบดีกรมศิลปากร

นางสาวฉวีงาม มาเจริญ

อดีตนักอักษรศาสตร์ทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร

นายธีระ แก้วประจันต์

อดีตนักอักษรศาสตร์เชี่ยวชาญ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

นางสาวอรสรา สายบัว

ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

นางสาวอิสริย์ ธีรเดช

ผู้อำนวยการกลุ่มจารีตประเพณี

ค้นคว้าเรียบเรียง

นางสาวฉัตรารณร์ จินดาเดช

นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ

ศิลปกรรม

นายวุฒินันท์ จินศิริวานิชย์

สำนักสถาปัตยกรรม

นางสาวอุษณา บัวศรี

ภาพประกอบ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

ออกแบบและพิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

๓๗๖ ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๔๒๒ ๙๐๐๐, ๐ ๒๘๘๒ ๑๐๑๐

โทรสาร ๐ ๒๔๓๓ ๒๗๔๒, ๐ ๒๔๓๔ ๑๓๘๕

E-mail: aprint@amarin.co.th

Website : www.amarin.com

คำนำ

การไล่ชิงช้า เป็นประเพณีพิธีกรรมที่มีมาแต่โบราณ พบเห็นทั่วไปในหลายท้องถิ่น บางแห่งอาจเป็นเพียงการละเล่นเพื่อผ่อนคลาย แต่บางแห่งถือปฏิบัติเป็นพิธีกรรมสำคัญตามความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีนัยสำคัญคือ มุ่งให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือเกิดสิริมงคล แล้วจึงถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีในที่สุด

ในบริบทของสังคมไทยนั้น *ไล่ชิงช้า* ถือเป็นพิธีกรรมสำคัญเก่าแก่คู่บ้านเมืองมาช้านาน โดยนับเป็นพิธีกรรมขั้นตอนหนึ่งในพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย ซึ่งเป็นประเพณีตามคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู แต่เดิมพิธีนี้ถือปฏิบัติกันแต่เฉพาะในชุมชนพราหมณ์ ภายหลังเมื่อพราหมณ์เข้ามารับราชการและมีบทบาทในราชสำนัก คติความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู จึงถูกนำมาปฏิบัติในราชสำนักด้วย ต่อมาเมื่อพิธีไล่ชิงช้าได้รับการยอมรับและยกขึ้นเป็นประเพณีราชสำนัก จึงเป็นเหตุให้ท้องถิ่นที่มีชุมชนพราหมณ์มาแต่เดิม เช่น เมืองนครศรีธรรมราช และยังคงถือปฏิบัติพิธีไล่ชิงช้า จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงหรือเปลี่ยนชื่อเรียกพิธีนี้ว่า *พิธีแห่นางดาน* แทน เพื่อมิให้พ้องกับประเพณีราชสำนักอย่างใดก็ดี ภายหลังเมื่อเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทยไม่นานราชสำนักจึงได้ยกเลิกการจัดพิธีไล่ชิงช้า ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้นเป็นสำคัญ และในเวลาใกล้เคียงกันนั้น จังหวัดนครศรีธรรมราชก็ยุติการจัดพิธีแห่นางดานเช่นกัน จนกระทั่งในปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ จังหวัดนครศรีธรรมราชจึงมีมติให้รื้อฟื้นพิธีแห่นางดานขึ้นอีกครั้งเพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานประเพณีโบราณคู่บ้านเมือง และยังคงจัดพิธีนี้เป็นประจำต่อมาทุกปี

ทั้งนี้จากการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลทั้งพิธีโล้ชิงช้า และพิธีแห่นางดานพบว่า แม้ทั้งสองพิธีจะมีความสืบเนื่อง เชื่อมโยงกันและมีบทบาทในสังคมไทยมายาวนาน แต่พิธี แห่นางดานยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างเมื่อเทียบเคียงกับ พิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย ดังนั้น เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป กรมศิลปากร โดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กลุ่มจารีต ประเพณี จึงได้จัดทำหนังสือ **“ย้อนรอย พิธีโล้ชิงช้าในสยาม”** อันมีเนื้อหาว่าด้วยพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย และพิธีแห่นางดาน ในแง่มุมต่างๆ ทั้งภูมิหลังความเป็นมา ขั้นตอนลำดับพิธีกรรม ความสืบเนื่องเชื่อมโยง รวมถึงบทบาทและคุณค่าต่อสังคมไทย

กรมศิลปากร หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ **“ย้อนรอย พิธีโล้ชิงช้าในสยาม”** จะอำนวยความสะดวกต่อการศึกษาค้นคว้า อ้างอิงของนักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ ตลอดจนผู้ที่สนใจศึกษา ด้านประวัติศาสตร์และจารีตประเพณีโดยทั่วกัน

(นายประทีป เพ็งตะโก)

อธิบดีกรมศิลปากร

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

พฤษภาคม ๒๕๖๓

สารบัญ

คำนำ

บทบาทของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ในสังคมและวัฒนธรรมไทย	๖
อิทธิพลต่อความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูต่อสังคม และวัฒนธรรมไทย	๗
ความสัมพันธ์ระหว่างพราหมณ์ในราชธานีกับพราหมณ์หัวเมือง และการจัดระเบียบแบบแผนพระราชพิธีต่างๆ ในราชสำนัก	๑๔
คติความเชื่อเรื่องการได้ซึ่งซ้ำในท้องถิ่นต่างๆ	๒๑
พระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย : ได้ซึ่งซ้ำ ในประเพณีราชสำนัก	๓๒
ความเป็นมาของพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย	๓๒
ความคลี่คลายของพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย	๓๙
พิธีแห่นางदान : ได้ซึ่งซ้ำ ในประเพณีท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช	๖๓
ความเป็นมาของพิธีแห่นางदान จังหวัดนครศรีธรรมราช	๖๕
ความคลี่คลายของพิธีแห่นางदान จังหวัดนครศรีธรรมราช	๖๖
พิธีได้ซึ่งซ้ำ ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทย	๗๑
ความสำคัญของพิธีได้ซึ่งซ้ำในบริบททางประวัติศาสตร์	๗๑
พิธีได้ซึ่งซ้ำ ความสืบเนื่องเชื่อมโยงระหว่างประเพณีราชสำนัก กับประเพณีท้องถิ่น	๗๔
บทส่งท้าย	๗๖
บรรณานุกรม	๗๗

บทบาทของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ในสังคมและวัฒนธรรมไทย

ในยุคบรรพกาล ก่อนการกำเนิดศาสนาที่เป็นสากลเช่นใน
ทุกวันนี้ มนุษย์ชาติพันธุ์ต่าง ๆ แทบทุกแห่งทั่วโลก มีความเชื่อดั้งเดิม
คล้ายคลึงกันแม้จะไม่เคยมีการติดต่อไปมาหาสู่กันเลย นั่นคือ
เชื่อในเรื่องการมีอยู่ของจิตหรือวิญญาณหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ
เชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่ก็ตาม ล้วนมีจิตวิญญาณ รวมถึง
ธรรมชาติที่อยู่รอบตัว เช่น แม่น้ำ ท้องฟ้า ลม ฝน ดวงดาว ฯลฯ
และสิ่งเหล่านั้นมีพลังอำนาจที่สามารถช่วยเหลือหรือลงโทษก็ได้
มนุษย์จึงเกรงกลัวและให้ความเคารพยำเกรง เกิดการบูชาเช่นสรวง
หรือมีพิธีกรรมรองรับความเชื่อเหล่านั้นตามมา ซึ่งอาจมีรูปแบบ
แตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกันตามแต่สภาพแวดล้อมและประสบการณ์
ของมนุษย์เหล่านั้น และจากความพยายามที่จะหาทางคลี่คลาย
ความหวาดกลัวดังกล่าว มนุษย์ได้พยายามเรียนรู้แสวงหาคำอธิบาย
เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทั้งหลาย กอปรกับความจำเป็นที่จะต้อง
อยู่ร่วมกันเป็นสังคมเป็นชุมชน เพื่อจะได้พึ่งพาอาศัยกันในการ
ดำรงชีพ ซึ่งเชื่อมโยงกับการสร้างกติกาคควบคุมพฤติกรรมของ
มนุษย์ในสังคม ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมค่อย ๆ วิวัฒนาการกลายเป็น
ลัทธิวิญญาณนิยมหรือศาสนาปฐมภูมิ (บางแห่งก็เรียกว่า ศาสนาผี)
อันเป็นรูปแบบเก่าแก่ที่สุดทางความคิดของมนุษย์ ซึ่งมีส่วนสำคัญ
ในการสร้างสรรคอารยธรรมต่าง ๆ ให้กับมนุษย์นับแต่อดีตเรื่อยมา
และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการกำเนิดของลัทธิหรือศาสนาต่าง ๆ
ทั้งที่ไม่ปรากฏผู้เคารพนับถือและที่ยังคงเคารพนับถือกันในปัจจุบัน

ในบริบทสังคมไทย คติความเชื่อต่าง ๆ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดปฏิบัติต่อกันมานั้นก็ได้รับการสร้างสรรค์หรือมีพัฒนาการคล้ายคลึงกับสังคมอื่น ๆ คือเป็นการผสมผสานลัทธิอันพันล้นละน้อยเข้าด้วยกัน ทั้งจากความเชื่อดั้งเดิมหรือการนับถือผี จากศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และจากศาสนาพุทธ ที่เข้ามาเผยแพร่ในช่วงหลัง โดยที่ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ถูกนำมาปรับแต่งให้เหมาะสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมและตามกาลเทศะ จนเกิดเป็นอัตลักษณ์อย่างไทยในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ในแง่การศึกษาขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่มีปฏิสัมพันธ์กับราชสำนักโดยตรงพบว่า พราหมณ์ ซึ่งเป็นนักบวชหรือกลุ่มผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู มีบทบาทโดดเด่นอย่างยิ่ง ดังนั้น ในการอภิปรายเบื้องต้นจึงมุ่งเสนอบทบาทของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยโดยสังเขปเพื่อเสริมความเข้าใจภูมิหลังและพัฒนาการของพิธีโล้ชิงช้าหรือตรียมปวาย - ตรีปวาย ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

อิทธิพลคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย

จากข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ ทั้งทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ พบว่ามีอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ปรากฏอยู่ในดินแดนซึ่งเป็นประเทศไทยมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ นักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นว่าไทยได้รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เข้ามาหลายยุคสมัยและหลายเส้นทาง โดยมีเส้นทางสำคัญ ๆ เส้นทางแรก คือรับอิทธิพลเข้ามาทางภาคกลางตอนบน ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ส่วนใหญ่จะรับอิทธิพลผ่านทางเขมรทั้งในด้านรูปแบบอำนาจการเมืองการปกครองและรูปแบบศิลปะ ซึ่งขณะนั้นมีอาณาจักรฟูนันเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนแถบนี้ ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย อีกเส้นทางหนึ่งคือทางภาคกลางตอนล่างและภาคตะวันตกของประเทศไทย ในแถบนี้มีอาณาจักรทวารวดีเป็นศูนย์กลางความรุ่งเรือง และได้รับอิทธิพลศาสนา

พราหมณ์ - ฮินดู จากอินเดียโดยตรง ตั้งแต่ครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ส่งสมณทูตเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนายังอาณาจักรทวารวดี หลักฐานที่แสดงถึงการรับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เช่น เทวสถาน เทวรูป พระเป็นเจ้าต่าง ๆ ในบริเวณพื้นที่จังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี และกาญจนบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ที่กล่าวแล้ว ภาคใต้ของประเทศไทยก็เป็นอีกเส้นทางหนึ่งที่พบหลักฐานจำนวนมาก แสดงถึงการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัย มีความเจริญรุ่งเรืองในแถบนี้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ติดทะเล เหมาะแก่การเป็นเมืองท่า หรือจุดแวะจอดพักเรือเพื่อหลบลมมรสุมของบรรดาพ่อค้าหรือผู้เดินทางสัญจร โดยทางเรือในทะเล รวมทั้งเป็นที่แวะเติมเสบียงขนถ่ายสินค้า ซึ่งในการเดินเรือ เข้ามาติดต่อค้าขายของพ่อค้าอินเดียมักมีพวกพราหมณ์ร่วมเดินทางมาด้วย และทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ให้กับคณะเดินทางตามคติความเชื่อ ดังนั้น ในช่วงที่มีการจอดเรือแวะพักตามเมืองท่าต่าง ๆ จึงเกิดการแลกเปลี่ยนถ่ายทอด วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมหรือคติความเชื่อระหว่างกัน ดังปรากฏว่าพบ หลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู กระจายทั่วไปในทุกพื้นที่ ของภาคใต้ แต่บริเวณที่พบหลักฐานจำนวนมาก ได้แก่ บริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ปัตตานี พังงา และพัทลุง

ชุมชนการค้าและเมืองท่าค้าขายบนคาบสมุทรมลายู

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

นิทรรศการห้องศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู : บ้ายจัดแสดงหลักฐานวัฒนธรรมต่างแดน

แผนที่แสดงเส้นทางการเดินเรือ บริเวณคาบสมุทรมาลายูสมัยโบราณ

ที่มา : เอกสารเก่าเกี่ยวกับเมืองนครศรีธรรมราช, ปกหลัง

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการมีความเห็นว่าในระยะแรก กลุ่มที่ให้การยอมรับศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ปกครองหรือชนชั้นสูง เนื่องจาก คติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เช่น คติความเชื่อเรื่องเทวราชาหรือสมมติเทพ มีส่วนช่วยส่งเสริมการสร้าง ความชอบธรรมและเพิ่มพูนบารมีทางการเมือง ซึ่งการยอมรับคติความเชื่อดังกล่าวแสดงออกผ่านการประกอบ พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์โดยกลุ่มพราหมณ์ราชบุโรหิต ส่วนกลุ่มสามัญชนทั่วไปยังคงถือปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น นับถือผี หรือบางส่วนก็นับถือทั้งความเชื่อ ดั้งเดิม พุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ปะปนกัน^๑

^๑ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, “เทวสถานโบสถ์พราหมณ์,” สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๓๔ (๒๕๕๒) : ๑๕ - ๑๘. ปรีชา นุ่นสุข, “พัฒนาการของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช,” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๔ : ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมนครศรีธรรมราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ใหม่ พรินติ้ง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘๔. และวาทีน ศานดี สันติ, อาเซียน : การรับอารยธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ฉบับปรับปรุง), [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/328841>.

ต่อมาช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ แม้อาณาจักรเขมรเริ่มเสื่อมอำนาจลง และสุโขทัยซึ่งเป็นแคว้นแคว้นที่อยู่บริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างหรือบริเวณพื้นที่ตอนล่างของกลุ่มแม่น้ำปิง ยม และน่าน สามารถตั้งตนเป็นแคว้นอิสระจากอำนาจอาณาจักรเขมรได้สำเร็จ แต่หลักฐานต่าง ๆ ที่พบในยุคนี้ทำให้ทราบว่าในขณะที่กษัตริย์แห่งสุโขทัยมีพระราชศรัทธาทำนุบำรุงพุทธศาสนา อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ก็มิได้เสื่อมถอยสูญหายไปจากพื้นที่แถบนี้ ดังปรากฏว่ามีกรก่อสร้างเทวสถานและเทวรูปพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู มีการบวงสรวงแต่พระเป็นเจ้าและเทพต่าง ๆ โดยมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพระราชพิธีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ในเทวสถาน สำคัญ เช่น

ศาลตาผาแดง ตั้งอยู่ภายในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยหรือในเขตกำแพงเมืองจากการขุดแต่งได้พบชิ้นส่วนเทวรูปและเทวสตรี ประดับด้วยเครื่องตกแต่งอย่างงดงาม มีรูปแบบศิลปะปะเทียบได้กับศิลปะเขมรแบบบายูนรุ่นแรก ๆ

วัดศรีสวาย ตั้งอยู่ภายในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยหรือในเขตกำแพงเมืองจากการขุดแต่งได้พบทับหลังสลักเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ ชิ้นส่วนของเทวรูปและศิวิลึงค์

เทวาลัยมหาเกษตร เป็นโบราณสถานนอกเขตกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกที่แห่งนี้เป็นที่ประดิษฐานรูปพระอิศวรและรูปพระนารายณ์ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของพวกเขาและพราหมณ์ทั้งหลาย ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังพบว่าในสมัยสุโขทัยมีการตัดสินใจลดสินอรรถคดีโดยอาศัยหลักการจากคัมภีร์ธรรมศาสตร์ รวมทั้งมีการแต่งตั้งพราหมณ์ให้รับราชการตำแหน่งต่าง ๆ ในราชสำนัก เป็นต้น ส่วนความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นชาวสุโขทัยทั้งชนชั้นสูงและสามัญชนก็ยังคงเชื่อถือเหมือนที่ผ่านมา^๒

^๒ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, “เทวสถานโบสถ์พราหมณ์,” *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว* ๓๔ (๒๕๕๒) : ๑๕ - ๑๘. วาทิน ศานดี สันติ, *อาเซียน: การรับอารยธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ฉบับปรับปรุง)*, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/328841>. กรมศิลปากร, *อุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย, โบราณสถานสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย*, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <http://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/parameters/km/item/โบราณสถานสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.html>. กรมศิลปากร, *อุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย, ประวัติเมืองสุโขทัย*, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <http://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/parameters/km/item/ประวัติเมืองสุโขทัย.html>. และ บำรุง คำเอก, *อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* *Veridian e-Journal, Silpakorn University* ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๘) : ๓.

ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา มีศูนย์อำนาจแห่งใหม่เกิดขึ้น ๒ อาณาจักร คือ ล้านนา อยู่ทางเหนือของสุโขทัย มีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่เมืองเชียงใหม่และสามารถแผ่ขยายอาณาเขตมาถึงเมืองตากซึ่งเคยเป็นของสุโขทัย ส่วนทางใต้ของสุโขทัย คือ อยุธยา ที่ได้รับการสถาปนาขึ้นในราว พ.ศ. ๑๘๙๓ มีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ซึ่งอยู่บริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้ จากหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่าเมื่อสิ้นรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัย เมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรสุโขทัยเริ่มอ่อนแอ และไม่ปรองดองกัน ทำให้อาณาจักรสุโขทัยไม่อาจดำรงเสถียรภาพทางการเมืองได้อย่างมั่นคงและต่อเนื่อง ขณะเดียวกันก็ถูกแทรกแซงจากอาณาจักรอยุธยา และในราว พ.ศ. ๑๘๘๑ อาณาจักรสุโขทัยทั้งหมดได้กลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาในที่สุด

ในช่วงระยะเวลาที่อาณาจักรอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองนั้น มีหลักฐานจำนวนมากแสดงถึงการแผ่ขยายอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ในสังคมอยุธยาอย่างชัดเจน เนื่องจากกลุ่มผู้ปกครองหรือชนชั้นสูงให้การยอมรับศติความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ผ่านทางวัฒนธรรมเขมรและผ่านทางคณะพราหมณ์ที่ได้เข้ามาอาศัยตั้งชุมชนถิ่นฐานอยู่มาก่อนกับทั้งที่เพิ่งเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอยุธยาและทางภาคใต้ในยุคนี้ศติความเชื่อที่สำคัญ คือ ศติความเชื่อเรื่องเทวราชาหรือสมมติเทพ ซึ่งมีแนวความคิดว่ากษัตริย์มีสถานะเป็นสมมติเทพเทียบเท่าพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู (พระนารายณ์ หรือพระอิศวร) เป็นเทวราชาหรือผู้สืบเชื้อสายมาจากพระเป็นเจ้าศติความเชื่อดังกล่าวนี้นำมาใช้เป็นหลักการในการปกครองบ้านเมืองตั้งแต่แรกสถาปนารุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา ตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นศติความเชื่อเรื่องนี้อย่างชัดเจน ได้แก่ พระนามของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพ้องกับพระนามของพระเป็นเจ้า อาทิ สมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระรามศวร สมเด็จพระยาราม สมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระนารายณ์ ฯลฯ ในส่วนของการประกอบประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ สำหรับบ้านเมืองหรือกษัตริย์ที่แสดงว่าสอดคล้องเชื่อมโยงศติความเชื่อดังกล่าว เช่น พระราชพิธีราชาภิเษก พระราชพิธีปราบดาภิเษก พระราชพิธีอินทราชาภิเษก พระราชพิธีบุษยาภิเษก พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาพระราชพิธีตรีขัมปวาย - ตรีปวาย ฯลฯ นอกจากนี้ ในการสร้างบ้านแปงเมือง

พบว่ามีการกำหนดผังโดยใช้อุดมคติแบบเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ในด้านการบริหารและการปกครอง มีการนำรูปแบบระบบศักดินาและจตุสดมภ์มาใช้ปฏิบัติ ในด้านกฎหมาย มีการนำกฎหมายพระธรรมศาสตร์มาใช้เป็นแนวทางประกอบการพิจารณาตัดสินคดีความข้อพิพาท เป็นต้น^๓

หลังการเสียกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ได้มีการรวบรวมกำลังกันกอบกู้เอกราชและขับไล่พม่าออกไปจากดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาพร้อมกับสถาปนาศูนย์กลางอำนาจขึ้นใหม่ คือ กรุงธนบุรี แต่กรุงธนบุรีก็เป็นศูนย์กลางอำนาจในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เพียง ๑๕ ปี อิทธิพลคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ที่ปรากฏในยุคนี้โดยรวมจึงสืบทอดมาจากสมัยอยุธยา ในช่วงปลายสมัยธนบุรีมีเหตุการณ์ความวุ่นวายเกิดขึ้นภายในอาณาจักร เมื่อเหตุการณ์ความวุ่นวายสงบลงได้มีการย้ายศูนย์กลางการปกครองจากกรุงธนบุรีแล้วสถาปนากรุงเทพฯ ขึ้นเป็นศูนย์กลางอำนาจแห่งใหม่ ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ มีพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีปกครองสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีมีพระราชดำริที่จะฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่ครั้งสมัยอยุธยาเพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน รวมทั้งเพื่อสร้างเสถียรภาพแก่ราชวงศ์ที่เพิ่งสถาปนาขึ้นใหม่ แต่ด้วยเหตุว่าตำรับตำราต่าง ๆ ถูกทำลายและสูญหายไปจำนวนมาก อีกทั้งพราหมณ์ในราชสำนักต่างกระจัดกระจายพลัดหายไปนครหลวงสงครามเสียกรุงศรีอยุธยา ในกรณีนี้ จึงโปรดให้นำบรรดาพราหมณ์ที่ยังเหลือตัวอยู่ตามหัวเมืองให้เข้ามารับราชการในราชสำนัก ฉะนั้น ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้แบบแผนข้อปฏิบัติต่าง ๆ ทั้งด้านการปกครอง ด้านกฎหมาย ตลอดจนพระราชประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่ส่วนใหญ่จึงเป็นการรับเอาอิทธิพลคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ผ่านทางพราหมณ์ที่มาจากหัวเมือง แต่แตกต่างกันบ้างในเรื่องรายละเอียดของขั้นตอนที่มีความซับซ้อนมากกว่าเดิม

^๓ อภิลักขณ์ เกษมผลกุล, “เทวสถานโบสถ์พราหมณ์,” สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๓๔ (๒๕:๕๒) : ๑๕ - ๑๘.

นอกจากการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่ครั้งสมัยอยุธยาแล้ว ยังมีพระราชพิธีที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์หลายพระราชพิธี กับทั้งยังแทรกขั้นตอนพิธีสงฆ์เข้าไปในพระราชพิธีต่างๆ ทั้งในส่วนที่เป็นพระราชพิธีที่ปฏิบัติประจำทุกปีและพระราชพิธีจรหรือพระราชพิธีพิเศษ (คือ การพระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบขึ้นในมงคลสมัยต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ประเทศชาติและประชาชน) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ล่วงมาถึงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองครั้งสำคัญ โดยคณะราษฎรทำการยึดอำนาจจากสถาบันกษัตริย์และเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย ในส่วนของสถาบันกษัตริย์ แม้จะได้รับผลกระทบโดยตรงหลายประการ รวมทั้งถูกลดทอนพระราชอำนาจในทางการเมืองการปกครอง แต่ยังคงได้รับความเคารพเทิดทูนสูงสุดไม่เสื่อมคลาย ในฐานะประมุขของประเทศและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ ดังนั้น คติความเชื่อที่มาจากศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ซึ่งมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับสถาบันกษัตริย์จึงยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยเคียงคู่กับพุทธศาสนา ตลอดจน คติความเชื่อที่มีอยู่แต่ดั้งเดิม และหล่อหลอมรวมกันจนกลายเป็นรากเหง้าวัฒนธรรมประเพณีไทยในปัจจุบัน^๔

^๔ เรื่องเดียวกัน. และ ฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร, การสืบสานและความเปลี่ยนแปลงของพระราชประเพณีในสมัยรัชกาลที่ ๗, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑, เข้าถึงได้จาก <http://kingprajadhikokstudy.blogspot.com/2016/04/blog-post.html>.

ความสัมพันธ์ระหว่างพราหมณ์ในราชธานี กับพราหมณ์หัวเมืองและการจัดระเบียบแบบแผน พระราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนัก

ในสังคมอินเดีย ตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เชื่อว่าพราหมณ์ เป็นวรรณะที่ถือกำเนิดขึ้นจากพระโอษฐ์ (ปาก) ของปुरुช (พรหมัน) เป็น ผู้มีความรู้คัมภีร์พระเวทและมีหน้าที่สั่งสอนพระเวท สัจธรรมความรู้สูงสุด อันเป็นแก่นแท้ของศาสนาให้ศาสนิกชนเข้าถึงความสุขตามวรรณะของตน รวมทั้ง หนทางหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ การกลับเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกับปรมาตมัน ด้วยเหตุนี้ นอกจากพราหมณ์แล้ว คนในวรรณะอื่นจะทำ หน้าที่พิธีกรรมบูชาพระเป็นเจ้าด้วยตนเองไม่ได้ ต้องมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี ให้เสมอ ด้วยแนวคิดนี้จึงจำเป็นต้องมีพราหมณ์ปุโรหิตทำหน้าที่บวงสรวง พระเป็นเจ้าโดยเฉพาะแก่คนในวรรณะอื่น ๆ ซึ่งในส่วนของราชสำนักก็จำเป็นต้อง มีพราหมณ์ปุโรหิตประจำพระราชวงศ์เพื่อทำพิธีสำหรับพระราชวงศ์ด้วยกัน เนื่องจากตามความเชื่อในคัมภีร์โอดเรยพราหมณะซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เน้นความสำคัญ ของพราหมณ์ที่มีต่อกษัตริย์ให้เหตุผลว่าพระเป็นเจ้าจะไม่รับเครื่องสังเวย จากกษัตริย์ หากไม่มีพราหมณ์ปุโรหิตเป็นผู้ทำพิธีบวงสรวงให้ ดังนั้น พราหมณ์ ปุโรหิตจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสถาบันกษัตริย์มาแต่ครั้งโบราณ

อย่างไรก็ตาม ความเป็นพราหมณ์ในสังคมอินเดียยังแบ่งออกเป็น พราหมณ์โดยกำเนิด คือเกิดในวรรณะพราหมณ์ แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับงานด้าน ศาสนา และพราหมณ์ที่กำเนิดในวรรณะพราหมณ์ ได้รับการศึกษาคัมภีร์พระเวท จนเชี่ยวชาญ และผ่านการบวชตามหลักศาสนา ฉะนั้นจึงไม่ใช่พราหมณ์ทุกคน ที่จะประกอบพิธีกรรมได้ พราหมณ์ที่ทำหน้าที่บวงสรวงบูชาพระเป็นเจ้าได้จะต้อง ผ่านการศึกษาและออกบวชตามหลักศาสนาแล้วเท่านั้น^๕

^๕ ประวัติศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก http://www.devasthan.org/history_main.html. และ สุพามรณ์ ไม้แก้ว, สถานะ และบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒), สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙, หน้า ๑๗ - ๑๙.

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับตั้งแต่มีการติดต่อกับอินเดียและได้รับอิทธิพลอารยธรรมอินเดียด้านการศึกษา โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทำให้มีชาวอินเดียหลายกลุ่มเข้ามาพำนักตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแนวความคิดคติความเชื่อ การนับถือศาสนา ตลอดจนจรรยาบรรณ การปกครองในท้องถิ่น ดังปรากฏว่า เกิดชนชั้นปกครอง มีการสร้างพระราชวัง ศูนย์กลาง มีศาสนสถานสำหรับประกอบพิธีกรรม ฯลฯ และพัฒนาต่อมา จนเป็นระบบแบบแผนชัดเจนในรูปแบบรัฐหรืออาณาจักรที่มีกษัตริย์ปกครองในที่สุด

ทั้งนี้ นักวิชาการบางท่านเสนอความเห็นว่ *พิธีกรรม* ถือเป็นกิจกรรมทางสังคมที่มีศักยภาพอย่างยิ่งในการหล่อหลอมน้อมนำความคิดความเชื่อทำให้ผู้คนยอมรับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมจนกลายเป็นวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีได้โดยง่าย รวมถึงทำให้เกิดการยอมรับนับถือและเชื่อมั่นในตัวผู้นำโดยปราศจากข้อสงสัย พราหมณ์ในฐานะผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมจึงได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมและราชสำนักมากขึ้นตามลำดับ^๖

ในส่วนราชสำนักไทยนั้น จากผลการศึกษาเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ทั้งทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์พบว่า นับแต่ยุคประวัติศาสตร์เป็นต้นมา เมื่อกลุ่มคนไทยเริ่มก่อตั้งแคว้นอาณาจักรของตนเองชัดเจนก็มีหลักฐานที่แสดงถึงการเข้ามามีบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักอย่างต่อเนื่อง อาทิ ศิลากาจิกรวัดป่ามะม่วง (อักษรขอม ภาษาเขมร) โบราณวัตถุชิ้นสำคัญสมัยสุโขทัย มีอายุราว พ.ศ. ๑๙๐๔ มีข้อความในจารึกด้านที่ ๒ ช่วงต้น กล่าวถึงบทบาทของพราหมณ์ ราชสำนักในขณะนั้นว่ามีหน้าที่เป็นอาจารย์ให้แก่ชนชั้นสูง นอกจากสั่งสอนเผยแพร่วัฒนธรรมในศาสนาพราหมณ์แล้วยังสั่งสอนศิลปศาสตร์ รวมถึงการให้ความเห็นเกี่ยวกับบรรดาคติความต่าง ๆ ส่วนตำแหน่งต่าง ๆ ของพราหมณ์ในราชสำนักนั้น พบแต่เพียงว่าในราชสำนักสุโขทัยมีตำแหน่งพราหมณ์เป็นพระศรีมโหสถและพระมหาราชครูปุโรหิต ซึ่งพอจะทำให้เห็นร่องรอยว่า

^๖ สุพากรณ์ ไผ่แก้ว, *สถานะและบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒)*, หน้า ๒๐ - ๒๑.

มีการกำหนดตำแหน่งของพราหมณ์ในราชสำนักสุโขทัยเกิดขึ้นแล้ว แม้จะไม่ชัดเจนว่าในครั้งนั้นมีตำแหน่งต่างๆ มากน้อยเพียงใด^๗

ต่อมาในสมัยอยุธยา บทบาทหน้าที่ของพราหมณ์ในราชสำนักมีเพิ่มขึ้นชัดเจน ดังปรากฏตำแหน่งหน้าที่ของพราหมณ์ในกฎหมายตราสามดวง โดยระบุถึงหน้าที่และสังกัดกรมกองในราชสำนักพร้อมศักดิ์ดินนาของพราหมณ์หลายฝ่าย อาทิ ฝ่ายโหราจารย์ มีหน้าที่ในเรื่องการประกอบพระราชพิธีต่างๆ ทั่วไป ฝ่ายบุโรหิต มีหน้าที่ในเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ฝ่ายพิธี มีหน้าที่ปฏิบัติงานด้านพระราชพิธีทั้งปวง ฝ่ายพฤฒิบาศ มีหน้าที่ในการทำพิธีเกี่ยวกับช้าง ฝ่ายศาล ทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาชี้ตัวบทกฎหมายในคดีต่างๆ เนื่องจากเป็นผู้ที่รอบรู้เชี่ยวชาญคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ แต่จะไม่มีอำนาจในการบังคับคดี พราหมณ์เหล่านี้เรียกว่า *ลูกขุน ณ ศาลหลวง* มีทั้งสิ้น ๑๒ คน โดยมีพระราชครูบุโรหิตและพระมหาราชครูมหิศร เป็นหัวหน้า และด้วยเหตุดังนี้ทำให้มีชื่อเรียกพราหมณ์เหล่านี้อีกชื่อหนึ่งว่า *ธรรมาภิรักษ์* คือ ผู้รักษาความยุติธรรม อีกทั้งยังมีพราหมณ์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ถวายพระอักษรแก่พระบรมวงศานุวงศ์ควบคู่กับการสั่งสอนความรู้ศิลปศาสตร์แขนงต่างๆ หรือแต่งตำรับตำราต่างๆ ตลอดจนวรรณคดี เช่น *สมุทรวินิจฉัยคำฉันท์* แต่งโดยพระมหาราชครู *จินดามณี* แต่งโดยพระโหราธิบดี และ *ฉันทดุสิตสังเวยกล่อมช้าง* แต่งโดยขุนเทพกระวี เป็นต้น นอกจากนี้ กฎหมายตราสามดวงยังกล่าวถึงสังกัดกรมกองที่พราหมณ์ปฏิบัติงานว่ามีแบ่งตำแหน่งเป็นชั้นพระมหาราชครู พระราชครู พระครู รวมถึงขุนนางตำแหน่งต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับพราหมณ์ด้วย ซึ่งบางตำแหน่งยังคงปรากฏในสมัยต่อมา^๘

^๗ อภิลักขณ์ เกษมผลกุล, “เทวสถานโบสถ์พราหมณ์,” *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว* ๓๔ (๒๕๕๒) : ๓๘. และ สุภาพรณ์ ไผ่แก้ว, *สถานะและบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒)*, หน้า ๒๙ - ๓๓.

^๘ อภิลักขณ์ เกษมผลกุล, “เทวสถานโบสถ์พราหมณ์,” *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว* ๓๔ (๒๕๕๒) : ๓๕ - ๔๐. และ *ประวัติศาสตร์นาพราหมณ์ - อินดู*, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก http://www.devasthan.org/history_main.html.

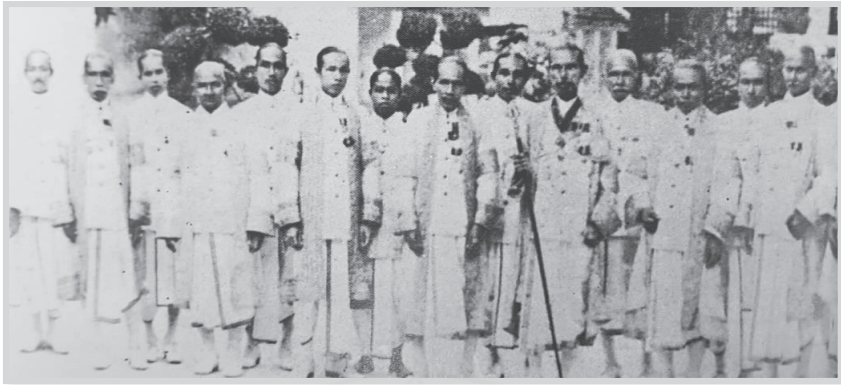
ภาพคณะพราหมณ์ชาวสยามในเอกสารต่างประเทศ :
จากรูปแบบการแต่งกาย สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพราหมณ์ท้องถิ่นหัวเมืองทางใต้
เพราะแต่งกายคล้ายกับพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองพัทลุงในอดีต
และพราหมณ์เมืองพัทลุงก็ยังคงแต่งกายแบบดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน

ที่มา : Arnold Wright, *Twentieth century impressions of Siam : its history, people, commerce, industries, and resources* (Lloyd's Greater Britain Publishing Company, Ltd., 1908), p.42.

เกี่ยวกับอิทธิพลคติความเชื่อเนื่องในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ภายในอาณาจักรอยุธยา นั้น พบว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างราชธานีกับเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองรามนครแห่งอินเดีย หรือเมืองพาราณสี ดังปรากฏในตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ความว่า เจ้าเมืองรามนครได้ส่งเครื่องราชบรรณาการเป็นรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู มาถวายแด่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อเจริญพระราชไมตรี โดยมอบหมายให้คณะพราหมณ์ มี *ผแดงธรรมนารายณ์* เป็นหัวหน้าคณะในการเดินทางมายังราชอาณาจักรอยุธยา แต่ปรากฏว่าไม่สามารถนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายที่กรุงศรีอยุธยาได้ เนื่องจากเกิดพายุหนัก พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาจึงมีพระบรมราชานุญาตให้ประดิษฐานรูปเคารพอันเป็นเครื่องราชบรรณาการไว้ ณ เมืองนครศรีธรรมราช และให้คณะพราหมณ์เหล่านั้นทำหน้าที่ดูแลรักษาเทวสถานซึ่งสร้างไว้ประดิษฐานรูปเคารพดังกล่าว ณ เมืองนครศรีธรรมราช อีกทั้งมอบหมายหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชด้วย

นอกจากนี้ ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชและทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช ยังระบุถึงสังกัดกรมกองของพราหมณ์ทำนองเดียวกับในราชสำนักอยุธยา เช่น หัวหน้าคณะพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช คือ *ผแดงธรรมนารายณ์* มีหน้าที่ปกครองดูแลเทวรูปและเทวสถานดังที่กล่าวแล้ว รองหัวหน้า คือ *ผแดงศรีกาเกีย* ต่อมามีการเลื่อนตำแหน่งหัวหน้าคณะพราหมณ์เป็น *ออกพระธรรมนารายณ์* รองหัวหน้าหรือผู้ช่วยเลื่อนเป็น *ออกพระศรีราชโภเบนทรฯ* เฉพาะหัวหน้าคณะพราหมณ์ในชั้นหลัง ๆ มีตำแหน่งเป็นที่ *พระรามเทพมุณี ศรีกษัตริย์สมุทร* อย่างไรก็ตาม ทั้งสองตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งที่ได้รับแต่งตั้งจากราชธานีโดยตรง ไม่เพียงแต่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาจะให้การสนับสนุนพราหมณ์และศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ในลักษณะนี้เท่านั้น หากยังปรากฏว่าโปรดให้สร้างเทวรูปหรือรูปเคารพหลายองค์กับทั้งสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมส่งไปตามหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อให้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อฝ่ายข้างพราหมณ์ ด้วยเหตุดังนี้ การพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเนื่องในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู จึงเป็นที่ยอมรับถือปฏิบัติทั้งในราชธานีและหัวเมืองทางใต้ ถึงแม้ว่าเรื่องเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู อาจจะไม่จำกัดอยู่เพียงราชสำนักหรือแวดวงชั้นผู้ปกครอง แต่กระนั้นก็ยังทำให้กลุ่มพราหมณ์ได้รับสิทธิพิเศษจากพระมหากษัตริย์ รวมทั้งได้รับการนับถือเคารพยกย่องจากสังคมอย่างยิ่ง^๙

^๙ วิเชียร ณ นคร, วิมล คำศรี และ สืบพงศ์ ธรรมชาติ, เอกสารเก่าเกี่ยวกับเมืองนครศรีธรรมราช (นครศรีธรรมราช : โครงการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑ - ๘๖. อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, “เทวสถานโบสถ์พราหมณ์,” *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว* ๓๔ (๒๕๕๒) : ๑๗ - ๑๘ และ ๓๖. และ สุภาพรณี ไผ่แก้ว, *สถานะและบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒)*, หน้า ๓๓ - ๔๐.

คณะพรหมณ์ราชสำนักในอดีต

ที่มา : จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๑๘๒

หลังจากเสียดังกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๒๓๑๐ บทบาทของพรหมณ์ในนครศรีธรรมราชที่มีต่อราชธานียิ่งมีความชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากตำรับตำราพิธีการต่าง ๆ ถูกทำลายไปเป็นอันมาก เมื่อมีการกอบกู้เอกราชและสถาปนากงรัตนบุรีและกรุงเทพฯ เป็นราชธานีแห่งใหม่ตามลำดับ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเร่งฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน และเพื่อสร้างเสถียรภาพแก่บ้านเมือง ในการนี้ ได้มีการเรียกตัวบรรดาพรหมณ์ที่ยังเหลืออยู่ตามหัวเมืองมาร่วมดำเนินการดังกล่าว โดยเฉพาะเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งได้รับการกล่าวถึงอยู่เสมอในฐานะที่เป็นเพียงเมืองเดียวที่มีพรหมณ์ผู้รักษาศาสนพิธีของตนไว้เป็นเอกลักษณ์อย่างชัดเจน ในขณะที่พรหมณ์ในเมืองอื่น ๆ แทบไม่มีการกล่าวถึงเลย ภายใต้อาณัติการณเช่นนี้จึงทำให้พระราชประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในราชสำนักมีต้นแบบมาจากตำรับตำราพรหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช แล้วนำมาดัดแปลงผสมผสานเพื่อให้เข้ากับบริบทของราชธานี ดังนั้น โดยภาพรวมประเพณีพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติกันในราชสำนักและที่นครศรีธรรมราชจึงมีโครงสร้างลักษณะพิธีกรรมใกล้เคียงกัน อาจแตกต่างกันบ้างในส่วนรายละเอียดปลีกย่อย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ยกเลิกกรมพิธีพรหมณ์ซึ่งสังกัดกระทรวงวัง ส่งผลให้บทบาทหน้าที่ของพรหมณ์ราชสำนักลดลงด้วย

และในรัชกาลต่อมายังคงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์ในราชสำนัก ประกอบพระราชพิธีสำหรับพระองค์และสำหรับบ้านเมืองต่อไป โดยปฏิบัติหน้าที่ ในฐานะข้าราชการขึ้นตรงต่อสำนักพระราชวัง และปฏิบัติศาสนกิจที่เวทสถาน โบสถ์พราหมณ์สืบมา

ส่วนการแต่งตั้งพราหมณ์ราชสำนัก ปัจจุบันมีระเบียบปฏิบัติคือต้องมี เชื้อสายของพราหมณ์และต้องเป็นบุตรของพราหมณ์ราชสำนัก ซึ่งเหลืออยู่เพียง บางตระกูล อาทิ ตระกูลรังสิพราหมณกุล รัตนพราหมณ์ ภาวังคนันท์ สยมภพ วุฒิพราหมณ์ นาคะเวทิน โกมลเวทิน บุรณศิริ นอกจากนี้ ในการบวชขั้นต้น จะต้องได้รับความเห็นชอบจากหัวหน้าคณะพราหมณ์ราชสำนักก่อน เมื่อผ่านการพิจารณาเห็นชอบว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมกับการเป็นพราหมณ์ราชสำนักแล้ว จึงจะได้รับการบรรจุให้เป็นพราหมณ์ประจำราชสำนัก แต่ก็ยังไม่สามารถประกอบ พระราชพิธีได้ จนกว่าพระครูพราหมณ์จะเห็นชอบอนุญาตให้บวชครั้งหลังได้ จึงจะได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่อไป สำหรับตำแหน่ง คณะพราหมณ์ในปัจจุบันมีตำแหน่งประธาน คือ *พระมหาราชครู* ซึ่งเป็น พระราชครูที่ได้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแต่พระมหากษัตริย์แล้วจึงได้ เลื่อนตำแหน่ง ดังนั้นในแต่ละรัชกาลจึงมีพระมหาราชครูเพียง ๑ ท่าน รองลงมา คือ *พระราชครู* *พระครู* และ *พราหมณ์* ตามลำดับ^{๑๐}

จากข้อมูลข้างต้น แสดงถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างพราหมณ์ ในราชธานีกับพราหมณ์จากหัวเมือง โดยเฉพาะเมืองนครศรีธรรมราช ที่มีมา ตั้งแต่ครั้งอดีตซึ่งเป็นไปตามบริบทอำนาจการเมืองการปกครอง และมีผลต่อการ วางแบบแผนพระราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนักสืบมาจนปัจจุบัน

^{๑๐} อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, “เวทสถานโบสถ์พราหมณ์,” *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว* ๓๔ (๒๕๕๒) : ๓๘ - ๔๐, และ *ประวัติศาสตร์พราหมณ์ - อินดู*, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก http://www.devasthan.org/history_main.html.

คติความเชื่อเรื่องการไล่ชิงช้า ในท้องถิ่นต่าง ๆ

เดิมเป็นที่เข้าใจกันว่าไทยรับคติความเชื่อเรื่องการไล่ชิงช้า เพื่อความเป็นสิริมงคลและบูชาพระเป็นเจ้ามาจากอินเดีย เนื่องจากมีการติดต่อค้าขายกับอินเดียและมีชาวอินเดียเข้ามาตั้งชุมชนอาศัยในดินแดนแห่งนี้มาตั้งแต่ก่อนสมัยอยุธยา แต่ปัจจุบันได้มีการศึกษาวิจัยด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ตลอดจนจิตลปวัฒนธรรมรอบด้าน ยิ่งขึ้น ทำให้พบหลักฐานข้อมูลเพิ่มเติมว่า ไล่ชิงช้า เป็นวัฒนธรรมพื้นเมืองดั้งเดิมในหลายภูมิภาค ซึ่งแต่ละแห่งจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการไล่ชิงช้าต่างกันหรือคล้ายคลึงกันตามบริบททางสังคมและประสบการณ์ของผู้คน

อินเดีย : ไล่ชิงช้า บูชาพระเป็นเจ้า การรวมกันของความศรัทธาและการเฉลิมฉลอง จาก คำให้การของพราหมณ์ อัจจุตะนันนำกับคำอธิบายของพราหมณ์ ป. สุพรหมันย ศาสตรีกกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพิธีไล่ชิงช้าในอินเดีย ความว่า พราหมณ์ชาวอินเดียคนหนึ่ง ชื่อ อัจจุตะนันนำ เดินทางมายังกรุงเทพฯ แต่ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ให้การว่าที่เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย ในช่วงเดือน ๓ วันขึ้น ๓ ค่ำ มีการประกอบพระราชพิธีมาฆวิธาน่า ในพิธีนี้จะนำเอาเทวรูปพระอิศวรไล่ชิงช้าแกว่งไกวเพื่อสักการบูชาเป็นเวลา ๓ วัน

ต่อมาภายหลัง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขณะยังทรงดำรงตำแหน่งนายกราชบัณฑิตยสภา ทรงพิจารณาเห็นว่าจดหมายเหตุคำให้การของพราหมณ์อัจจุตะนันนำ เอกสารเก่าครั้งรัชกาลที่ ๓ มีความคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงเป็นอันมาก จึงทรงมอบหมายให้พราหมณ์ชาวอินเดีย คือ พราหมณ์

ป. สุพรหมณย ศาสตรี ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤต รู้ภาษาไทยอ่านออกเขียนได้ และรับราชการอยู่ในราชบัณฑิตยสภา ดำเนินการตรวจสอบชำระเฉพาะข้อมูลส่วนที่ว่าด้วยพิธีโล้ชิงช้าในอินเดีย พราหมณ์ ป. สุพรหมณย ศาสตรีชี้แจงว่า ได้ตรวจสอบข้อมูลจากหนังสือนิรณยสนธิ เป็นเอกสารหลักฐานที่เรียบเรียงขึ้น ณ เมืองพาราณสี ซึ่งเป็นสถานที่จัดพิธีดังกล่าวโดยตรง พบข้อมูลเพิ่มเติมว่า ที่เมืองพาราณสีมีการประกอบพิธีโล้ชิงช้าบูชาพระอิศวรตรงตามที่พราหมณ์อ้างจุดะนั้นนำให้ข้อมูลไว้ แต่เรื่องกำหนดเวลาประกอบพิธี หนังสือนิรณยสนธิ ให้ข้อมูลต่างออกไปว่า ที่เมืองพาราณสี จัดพิธีโล้ชิงช้าบูชาพระอิศวรในช่วงเดือนไฉตร หรือเดือน ๕ นอกจากนี้ ที่เมืองตัญจาวูร์ ทางภาคใต้ของอินเดีย ก็มีพิธีโล้ชิงช้าแต่ทำในเดือนอ้าย ส่วนที่เมืองมฤกา ทำพิธีโล้ชิงช้าในช่วงเดือน ๗^{๑๑}

นอกจากข้อมูลในเอกสารหลักฐานเก่าข้างต้นแล้ว ที่อินเดียยังมีเทศกาล Teej ซึ่งมีการเล่นโล้ชิงช้าแทรกอยู่ด้วย เทศกาลนี้จัดกันในพื้นที่ของอินเดียส่วนใหญ่พบในรัฐทางตะวันตกและทางตอนเหนือของอินเดียและเนปาล

ในภาพรวม เทศกาล Teej เป็นเทศกาลที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องมายาวนานของชาวฮินดู ทำกันในเดือนศราวณะ คืออยู่ในช่วงเดือนกรกฎาคมคืบเกี่ยวเดือนสิงหาคม เพื่อต้อนรับฤดูมรสุม เฉลิมฉลองความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ การมาถึงของเมฆและฝน ความเขียวขจี และเพื่อบูชาพระแม่ปาราวตี (หรือพระแม่อุมา) กับพระอิศวร เป็นการรำลึกถึงครั้งที่พระอิศวรยอมรับพระแม่ปาราวตีมาเป็นชaya หลังจากที่พระแม่ปาราวตีออกจากบ้านเมืองเข้าป่าปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดและอดอาหารเป็นนานเวลาหลายปี หรือเพื่อบูชาพระกฤษณะกับพระแม่ราธา ตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น

ช่วงเทศกาลนี้ ถือเป็นวันอิสระของเด็กหญิงและหญิงสาว รวมถึงหญิงสาวที่แต่งงานแล้ว โดยที่ญาติพี่น้องของหญิงสาวที่แต่งงานไปอยู่บ้านของสามีจะพากันไปขออนุญาตสามีของพวกเขาให้ได้กลับไปเที่ยวบ้านพ่อแม่ ตามธรรมเนียมในวันเทศกาลนี้ผู้หญิงได้รับเสื้อผ้าและเครื่องประดับใหม่ๆ จากครอบครัวและแต่งกายอวดโฉมสวยงามหลากสีสัน โดยนิยมแต่งกายด้วยแพรพรรณสีแดง สีเขียว สีส้ม

^{๑๑} คำให้การของพราหมณ์อ้างจุดะนั้นนำกับคำให้การของพราหมณ์ ป. สุพรหมณย ศาสตรี (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๔๗๒), หน้า ก - ๑, ๒๑ และ ๕๓ - ๕๔.

และเขียนลวดลายสวยงามต่าง ๆ ที่มีมือและเท้า มีการร้องเพลงเต้นรำกับเพื่อน ๆ รับประทานอาหารที่ทำเป็นพิเศษตามเทศกาลร่วมกัน และมีการเล่นไล่ชิงช้า ใต้ต้นไม้หรือลานกลางแจ้ง แต่การไล่ชิงช้าในพินินี้ก็ไม่มีหลักเกณฑ์ข้อกำหนดใด บรรดาหญิงสาวรวมถึงหญิงที่แต่งงานแล้วจะผลัดกันไล่ชิงช้าซึ่งตกแต่งประดับ ประดาด้วยดอกไม้สดงามพร้อมกับร้องเพลงอย่างสนุกสนาน อย่างไรก็ตาม เทศกาล Teej ของบางท้องถิ่นในอินเดียก็มีข้อปฏิบัติปลีกย่อยที่แตกต่างกัน อาทิ บางแห่งหญิงสาวอาจต้องทำพิธีถือศีลอดอาหารและน้ำหนึ่งวัน เพื่อสวดภาวนา บูชารำลึกถึงเรื่องราวการวิวาห์ระหว่างพระแม่ปารวตีกับพระอิศวรตามความเชื่อ และอธิษฐานขอพรซึ่งหญิงสาวที่แต่งงานแล้วจะอธิษฐานขอพรให้สามีและ สมาชิกในครอบครัวมีอายุยืนยาว มีความสงบสุข และมั่งคั่ง ส่วนผู้หญิง ที่ยังไม่ได้แต่งงานมักจะอธิษฐานขอพรให้พบกับสามีที่ดี เป็นต้น^{๑๒}

เทศกาล Teej เทศกาลเฉลิมฉลองของสตรีชาวฮินดูทางตอนเหนือและตะวันตกของอินเดีย

ที่มา : <https://cdn.dnaindia.com/sites/default/files/styles/full/public/2020/07/23/914822-717481-teej.jpg>
 : <https://www.adotrip.com/public/images/festivals/5d415b6ea7ea8-Teej%20Festival%20Sightseeing.jpg>.

^{๑๒} วาทีน ศานดี สันติ, พรหมณ์ : การไล่ชิงช้า การผ่อนคลายของหญิงสาวใน อินเดียและเกาหลี, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/486432>. และ Teej, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://en.wikipedia.org/wiki/Teej>.

เกาหลี : ไล่ชิงช้า การละเล่นและเกมกีฬาพื้นบ้าน การไล่ชิงช้าในเกาหลีเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่มีมาแต่อดีต เล่นกันทุกเพศทุกวัย แต่จะนิยมเล่นกันในกลุ่มผู้หญิงมากกว่า สำหรับชิงช้าของเกาหลีทำขึ้นโดยใช้เชือก ๒ เส้น ผูกติดกับแผ่นไม้แล้วนำไปแขวนติดกับต้นไม้สูงหรือผูกติดกับไม้ซุงซึ่งต่อเป็นคน ว่ากันว่าสมัยก่อนหญิงสาวชาวเกาหลีจะไล่ชิงช้าให้สูงเพื่อที่จะได้แอบมองหนุ่ม ๆ ช้างนอกผ่านกำแพงบ้านตัวเอง หรือเพื่ออวดความงามให้บรรดาหนุ่มได้ยลโฉมกัน

นอกจากนี้ ชาวเกาหลียังนิยมไล่ชิงช้ากันในงานเทศกาลเฉลิมฉลองฤดูใบไม้ผลิ และการเพาะปลูก (Dano) ซึ่งตรงกับวันที่ ๕ เดือน ๕ ทางจันทรคติตามปฏิทินเกาหลี ช่วงเทศกาลนี้ถือเป็นวันรื่นเริงของหญิงสาว บรรดาหญิงสาววัยแรกรุ่นที่ยังไม่แต่งงานจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสดงดงามและพากันมาเล่นไล่ชิงช้าอย่างสนุกสนาน ในงานจะมีทั้งการร้องรำทำเพลงบรรเลงดนตรีตามวัฒนธรรมเกาหลี^{๑๓} ทั้งนี้ในแต่ละท้องถิ่นอาจจะมีชื่อเรียกงานเทศกาลหรือมีความเชื่อมีข้อปฏิบัติแตกต่างกันอยู่บ้าง

ภาพวาดการไล่ชิงช้าของสาวเกาหลีในเทศกาลเฉลิมฉลองวันที่ ๕ เดือน ๕ (Dano)
โดย Shin Yun-bok จิตรกรชาวเกาหลี

ที่มา : <http://www.korea.net/NewsFocus/Society/view?articleId=137305#none>.

^{๑๓} วาทีน ศานต์ สันติ, **พราหมณ์: การไล่ชิงช้า การผ่อนคลายของหญิงสาวในอินเดียและเกาหลี**, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/486432>. และ **Dano**, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก <http://www.korea.net/NewsFocus/Society/view?articleId=137305#none>.

ที่เกาหลีใต้ มีงานเทศกาลซึ่งมีการจัดกิจกรรมไล่ชิงช้าพื้นบ้านแทรกอยู่ด้วย และที่เป็นรู้จักกันทั่วไป คือ Gangneung Danoje จัดขึ้นที่เมือง Gangneung ใน Gangwon-do ซึ่งตั้งอยู่ทางชายฝั่งตะวันออกของเกาหลีใต้ เทศกาลนี้เป็นเทศกาลเก่าแก่ของท้องถิ่น จัดขึ้นเพื่อบูชาวิญญาณผู้พิทักษ์แห่งภูเขาที่ปกป้องเมืองและเพื่อขอพรให้เกิดความสงบสุขแก่บ้านเมืองและชาวเมืองทุกคน รวมถึงเพื่อความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก และเนื่องจากเป็นงานเทศกาลสำคัญของท้องถิ่น จึงมีพิธีกรรมหลายขั้นตอนและมีกิจกรรมที่หลากหลาย ทำให้มีการเตรียมงานและจัดงานนานหลายวัน แต่งานเทศกาลจะสิ้นสุดลงในวันที่ ๕ เดือน ๕ ทางจันทรคติตามปฏิทินเกาหลี ส่วนกิจกรรมไล่ชิงช้าพื้นบ้านซึ่งจัดเนื่องในงานเทศกาลนี้แบ่งเป็นการแข่งขันประเภททีมและประเภทบุคคล ทุกปีจะมีผู้สนใจจำนวนมากหลั่งไหลมาร่วมงานเทศกาล Gangneung Danoje ซึ่งมีทั้งชาวเกาหลีใต้และชาวต่างประเทศ^{๑๔}

การไล่ชิงช้าพื้นบ้านในเทศกาล Gangneung Danoje ที่เกาหลีใต้

ที่มา : <https://www.danojefestival.or.kr/contents.asp?page=505>.

^{๑๔} Gangneung Danoje, [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก <https://www.danojefestival.or.kr/contents.asp?page=505>.

การละเล่นโล้ชิงช้า ช่วงเทศกาลตรุษจีน ที่เมืองซีอาน มณฑลส่านซี
สาธารณรัฐประชาชนประเทศจีน

ที่มา : https://www.xinhuathai.com/tra/68664_20200112.

จีน : โล้ชิงช้า การละเล่นต้อนรับเทศกาลตรุษจีน สำนักข่าวซินหัว
องค์กรสื่อสารมวลชนระดับชาติของจีน ให้ข้อมูลสังเขปว่า ที่หมู่บ้านช่างหยางฮั่ว
อำเภอโจวจื่อ เมืองซีอาน มณฑลส่านซี ทางภาคตะวันออกของสาธารณรัฐ
ประชาชนจีน ยังคงมีการจัดประเพณีโล้ชิงช้าเป็นประจำทุกปีเพื่อต้อนรับเทศกาล
ตรุษจีน ซึ่งประเพณีนี้สืบทอดมายาวนานกว่า ๗๐๐ ปี^{๑๕}

ส่วนที่เมืองลี่เจียง มณฑลยูนหนัน (ยูนหนาน หรือยูนนาน) ทางภาค
ตะวันตกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อถึงช่วงเทศกาลตรุษจีน
ชนชาติิน่าซีที่อาศัยอยู่ในแถบนี้จะทำพิธีเคาะพญูชาบรรพบุรุษ อวยพรปีใหม่
เพื่อบ้านญาติสนิทมิตรสหาย รวมทั้งทำพิธีบวงสรวงเทวดาเพื่อความศิริมงคล
และเพื่อให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้มีพิธียิงเกาทัณฑ์แล้ว ในแต่ละหมู่บ้าน
ยังทำชิงช้าเพื่อให้หนุ่มสาวได้มานั่งเล่น และมีข้อกำหนดว่าคู่บ่าวสาวที่แต่งงานกัน
ในปีนั้นมีหน้าที่ต้องทำชิงช้าเพื่อความศิริมงคลให้แก่หนุ่มสาวที่มานั่งชิงช้า
ด้วยกันจะได้สมหวังในความรักร่วมเดียวกับคู่บ่าวสาวที่ทำชิงช้า โดยฝ่ายชาย

^{๑๕} ประเพณี “โล้ชิงช้า” ฉลองตรุษจีนในซีอาน. [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ
๓๐ มกราคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก https://www.xinhuathai.com/tra/68664_20200112.

หรือเจ้าบ่าวทำหน้าที่หาไม้มาทำโครงชิงช้า ส่วนฝ่ายหญิงหรือเจ้าสาวมีหน้าที่ผูกเชือก^{๑๖}

**เวียดนาม : ไล่ชิงช้า การละเล่น การแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษและ
ธรรมชาติในเทศกาลตรุษฤดูฝน** ที่เมืองแต จังหวัดลายโจว หรือลายเจิว (laichau)
ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ในช่วงกลาง
ฤดูฝน หรือเดือน ๖ ในทางจันทรคติ ถือเป็นช่วงเวลาแห่งการพักผ่อนหลังเสร็จสิ้น
งานเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวเผ่าห้า หญิง จะจัดงานตรุษฤดูฝนขึ้น มีกำหนด ๔ วัน
ซึ่งในเทศกาลตรุษฤดูฝนนี้ ชาวเผ่าห้า หญิง จะให้ความสำคัญกับการไล่ชิงช้า
อย่างมาก โดยในวันขึ้นไหว้บรรพบุรุษ ชาวเผ่าห้า หญิง จะปลุกชิงช้าขนาดเล็ก
ไว้กลางบ้าน ด้วยการเอาเชือกผูกที่คานของบ้านสูงประมาณ ๓ เมตร ห้อยลงมา
สำหรับผูกแผ่นไม้เป็นชิงช้า โดยทำไว้ทุกบ้านสำหรับเด็ก ๆ ได้ไล่ชิงช้าเล่นในบ้าน
ส่วนชิงช้าขนาดใหญ่ สูงประมาณ ๖ - ๗ เมตร จะปลุกสร้างไว้ที่หน้าบ้านชนเผ่า
ห้า หญิง ในหมู่บ้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์เวียดนาม ใช้เป็น
ชิงช้าสำหรับทุกคนในหมู่บ้านได้มาเล่น

การละเล่นไล่ชิงช้า เทศกาลตรุษฤดูฝน ของชนเผ่าห้า หญิง ที่สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม
ที่มา : [https://vovworld.vn/th-TH/สี่สัปดาห์วัฒนธรรม54ชนเผ่าเวียดนาม/ชาวเผ่าห้า-หญิงไล่ชิงช้าในวันตรุษ
ฤดูฝน-769645.vov](https://vovworld.vn/th-TH/สี่สัปดาห์วัฒนธรรม54ชนเผ่าเวียดนาม/ชาวเผ่าห้า-หญิงไล่ชิงช้าในวันตรุษ
ฤดูฝน-769645.vov).

^{๑๖} **ตรุษจีนของชนชาติต่าง ๆ ในจีน.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑,
เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/china/detail/9540000014224>.

การทำชิงช้าขนาดใหญ่ของหมู่บ้าน นิยมใช้ต้นไผ่ ๖ ต้น ทำขาชิงช้า โดยจะแบ่งทำขาชิงช้าข้างละ ๓ ต้น ขาชิงช้าด้านล่างถูกตอกลึกลงในดิน ส่วนด้านบนจะถูกนำมาผูกเข้าไว้ด้วยกันเพื่อรองรับไผ่อีกต้นหนึ่งที่วางแนวนอน เป็นคานสำหรับแขวนเชือกผูกแผ่นไม้ด้านล่าง แผ่นไม้นี้เป็นแผ่นไม้ขนาดใหญ่ และกว้างพอให้คนนั่งหรือยืนได้ชิงช้าได้

ขณะที่ทำการปลุกชิงช้า ฝ่ายหญิงจะร้องเพลงให้กำลังใจฝ่ายชายที่ผูกเชือก อยู่ด้านบน และหากิ่งไม้มีหนามแหลมสำหรับใช้ทำพิธีไหว้ผีชิงช้าเมื่อปลุกชิงช้า เสร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งชาวเผ่าท่า หลี่ เชื่อว่ากิ่งไม้มีหนามแหลมจะช่วยขับไล่ ภูตผีปีศาจที่สิงในชิงช้าและที่อยู่รอบๆ แถวนั้น และป้องกันภัยแก่คนที่มาเล่น ไล่ชิงช้า เพื่อให้การเล่นเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่มีอุบัติเหตุเกิดขึ้น ไม่มีคนล้ม บาดเจ็บ สำหรับพิธีไหว้ผีชิงช้านั้น ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ทำพิธี เริ่มพิธีด้วยการ ผูกกิ่งไม้มีหนามแหลมไว้กับชิงช้า แล้วผลักเชือกให้ชิงช้าแกว่งและอ่านบทสวด และเมื่อกิ่งไม้มีหนามแหลมหล่นลงไปได้ชิงช้า หมายความว่าภูตผีปีศาจ ถูกขับไล่ออกไปแล้ว ทุกคนสามารถมาไล่ชิงช้าได้อย่างสบายใจ

ส่วนการเล่นไล่ชิงช้า กำหนดให้มีผู้เล่น ๒ คน คนหนึ่งยืนและคนหนึ่งนั่ง ขณะที่ทำการไล่ชิงช้า ผู้ชมที่อยู่รอบๆ จะพากันส่งเสียงเชียร์ให้ออกแรงแกว่ง ชิงช้าให้สูงขึ้น ทั้งนี้ ชาวเผ่าท่า หลี่ เชื่อกันว่าหากไล่ชิงช้าได้ยิ่งสูงยิ่งไกล ในปีนั้นจะยังได้รับโชคลาภและสิ่งดีงามให้แก่ตัวเองและครอบครัว นอกจากนี้ ตามคำบอกเล่าของคนรุ่นก่อน เชื่อว่าการไล่ชิงช้าเป็นการขอมาต่อเทพเทวดา พืชพรรณ และต่อสิ่งอื่นใดที่อาจกระทำผิดพลาดล่วงเกินตลอดฤดูกาลทำนา ทำไร่ในปีนั้น การถูกแกว่งไกวกลางอากาศด้วยการไล่ชิงช้าจึงแสดงถึงการถูก ทำโทษหรือขอขมาในอีกนัยหนึ่งด้วย หลังสิ้นสุดเทศกาลตรุษฤดูฝน ชิงช้าจะถูก รื้อลง และสร้างขึ้นใหม่ในช่วงเทศกาลตรุษฤดูฝนปีถัดไป^{๑๗}

^{๑๗} ชาวเผ่าท่า หลี่ ไล่ชิงช้าในวันตรุษฤดูฝน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๕๖๒. เข้าถึงได้จาก <https://vovworld.vn/th-TH/สัปดาห์วัฒนธรรม54ชนเผ่าเวียดนาม/ชาวเผ่าท่า-หลี่ไล่ชิงช้าในวันตรุษฤดูฝน-769645.vov>.

โดยสรุป ชาวเผ่าห่า หนี ทำการเล่นไล่ชิงช้าในเทศกาลตรุษฤดูฝน เพื่อความรื่นเริง พักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนเพื่อแสดงถึงการขอบคุณและขอมา ที่อาจกระทำล่วงเกินต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติต่างๆ ในระหว่างทำมาหากิน เพื่อขอให้มิโชครวมและเป็นสิริมงคล

ในส่วนของไทย นอกจากมีการประกอบพิธีตรียัมปวาย - ตริปวาย หรือไล่ชิงช้าของกลุ่มพรหมณ์ชาวสยามและราชสำนักแล้ว ยังพบพิธีไล่ชิงช้าของชาวอาข่า (อีก้อ) ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยด้วย

อาข่าหรืออีก้อ เป็นกลุ่มชนที่จัดอยู่ในเชื้อชาติทิเบต - พม่า พบกระจายตัวแถบจีน เวียดนาม ลาว พม่า และทางภาคเหนือของไทย นิยมตั้งถิ่นฐานบนไหล่เขาหรือที่สูงใกล้แหล่งน้ำ ทำอาชีพด้านการเกษตร สำหรับเขตพื้นที่ของไทย พบชุมชนชาวอาข่าตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมากที่สุดที่จังหวัดเชียงราย และมีบางส่วนที่กระจายตัวอยู่ตามที่สูงของจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ตาก แพร่ เป็นต้น แม้ชาวเผ่าอาข่ามีหลายกลุ่ม แต่มีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน

อาข่า (อีก้อ) : ไล่ชิงช้า การละเล่นรื่นเริงในเทศกาลปีใหม่และการฉลองความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร การไล่ชิงช้าของชาวอาข่าถือว่าเป็นประเพณีพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตโดยตรง ชาวอาข่าจะจัดประเพณีนี้ในช่วงหลังเสร็จสิ้นการเพาะปลูก ผลผลิตกำลังออกงามและพร้อมที่จะเก็บเกี่ยวในอีกไม่นาน คือประมาณปลายเดือนสิงหาคม - ต้นเดือนกันยายนของทุกปี มีระยะเวลาในการจัดงาน ๔ วัน โดยวันแรก เป็นวันที่ฝ่ายหญิงเตรียมอาหารและสิ่งต่างๆ สำหรับทำพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ วันที่สองเป็นวันสร้างปลุกชิงช้า ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายออกไปตัดไม้ทำเสาชิงช้า ชิงช้าของอาข่ามีอยู่ ๓ แบบ คือ แบบกระโจมสี่เสาหรือชิงช้าใหญ่ที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้น ทำด้วยไม้ ๔ ต้น ริดกิ่งให้หมดเหลือไว้แต่ยอด เมื่อปักเสาทั้งสี่ลงในดินแล้วก็รวบยอดเข้าหากันมัดผูกติดกัน และมีเชือกทำด้วยเถาวัลย์ห้อยลงมาตรงกลางที่ปลายเชือกทำเป็นห่วง ชิงช้าอีกแบบคล้ายระหัดวิดน้ำหรือชิงช้าหมุน ทำด้วยเสา ๒ ต้น ปักลงในดิน ด้านบนเป็นง่ามบากสำหรับรองรับแกนกลาง และมีแขนยื่นออกไป ๔ ด้าน ปลายแขนตรงข้ามแต่ละคู่ยื่นยึดปลายด้วยไม้ไผ่

มีลักษณะคล้ายระหัดวิดน้ำ มีเชือกผูกห้อยลงมาทั้ง ๔ แขน ชิงช้าแบบนี้ได้ครั้งละ ๔ คน และแบบสำหรับเด็กหรือชิงช้าขนาดเล็ก ทำเหมือนแบบกระโถมสี่เส้า แต่ขนาดเล็กกว่า มีเชือกที่ห้อยตรงกลาง ตรงปลายเชือกมีไม้ไผ่วางให้เด็กขึ้นไปนั่งได้ ชิงช้าขนาดเล็กนี้ ทุกครัวเรือนจะต้องสร้างไว้ที่หน้าบ้านของตนเอง เพื่อให้ลูกหลานของตนได้เล่นด้วยเพราะถือว่าเป็นประเพณีพิธีของชนเผ่า หลังจากทีสร้างชิงช้าเสร็จจะมีพิธีเปิดไล่ชิงช้า โดยผู้นำศาสนาหรือหมอผีประจำหมู่บ้านจะเป็นผู้เปิดไล่ก่อน จากนั้นทุกคนจึงจะสามารถไล่ชิงช้าได้ ตอนกลางคืนจะมีการเต้นรำ ฉลองชิงช้าด้วยการเต้นรำกระบอกไม้ไผ่อย่างสนุกสนาน จนถึงรุ่งเช้าของวันใหม่ และมีการเลี้ยงอาหารเครื่องดื่มกันอย่างอิมหนาสำราญ วันที่สามเป็นวันเช่นไหว้บรรพบุรุษ โดยจะทำพิธีกรรมเช่นไหว้ในตอนเช้าจากนั้นเป็นการละเล่นไล่ชิงช้าใหญ่กันอย่างสนุกสนาน ชายหนุ่มหญิงสาวจะมานั่งพูดคุยกันที่ลานสาวกอด ผลัดเปลี่ยนกันไล่ชิงช้า โดยเฉพาะหนุ่ม ๆ ต้องแสดงความสามารถในการโหนชิงช้าให้สูงเพื่อให้สาว ๆ สนใจ พร้อมร้องเพลงเกี่ยวกับพาราฮี ส่วนเด็ก ๆ ก็เล่นชิงช้าที่บ้านของตนเช่นกัน กลางคืนจะมีการเต้นรำกระบอกไม้ไผ่ตลอดทั้งคืน วันสุดท้ายเป็นพิธีปิดเทศกาลของแต่ละชุมชน ผู้ที่ยังไม่ได้ไล่ชิงช้าจะมาได้ชิงช้าเพื่อเป็นสิริมงคลให้แก่ตนเองและครอบครัว แล้วหมอผีประจำหมู่บ้านทำการเก็บเชือกของชิงช้าโดยการมัดติดกับเสาชิงช้าก่อนตะวันตกดินและหลังอาหารค่ำก็จะทำการเก็บเครื่องเช่นไห้ต่าง ๆ เข้าไว้ที่เดิม ถือว่าเสร็จสิ้นพิธีกรรมส่วนชิงช้าเล็ก ๆ ที่แต่ละบ้านสร้างขึ้นเล่นกันก็จะถูกรื้อถอนทิ้งไป

หลังจากพิธีไล่ชิงช้าผ่านพ้นไปแล้ว มีข้อห้ามมิให้ผู้ใดเล่นชิงช้าอีก จนกว่าเทศกาลไล่ชิงช้าในปีใหม่จะเวียนมาถึงอีกวาระหนึ่ง^{๑๘}

^{๑๘} ถินวดี สุขประเสริฐ, ประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย : ไล่ชิงช้าของอาข่า, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก <https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=7>. และ ชาวเขาเผ่าต่างๆ ชนเผ่าอาข่าหรืออีก้อ, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๑ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก <http://www.sawadee.co.th/thailand/hilltribes/akha.html>.

การโล้ชิงช้าของชาวเขาเผ่าอาข่า (อี๋ก้อ)

ที่มา : <https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=7>.

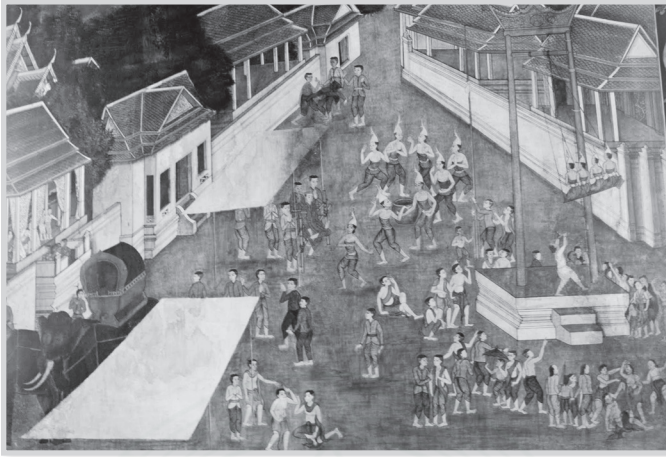
จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการโล้ชิงช้าอยู่ทั่วไปทุกมุมโลก ซึ่งแต่ละท้องถิ่นก็มีคติความเชื่อในการโล้ชิงช้าแตกต่างกันออกไป แม้แต่ในอินเดียเอง ในหมู่ชนที่นับถือศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ก็ไม่พบการโล้ชิงช้า ซึ่งมีที่มาจากคติความเชื่อเหมือนในไทย ดังนั้น พิธีโล้ชิงช้าที่ปรากฏในประเพณี พิธีกรรมของไทยจึงน่าจะเป็นประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว ภายหลังเมื่อมีการรับศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนแห่งนี้ พราหมณ์ผู้เผยแพร่ศาสนาคงได้ปรับและผนวกประเพณีโล้ชิงช้าเข้ามาเป็นของฝ่ายข้างตนด้วย แล้วคงผูกตำนานการเกิดประเพณีพิธีกรรมนี้ขึ้นใหม่ให้ศักดิ์สิทธิ์เชื่อมโยงเข้ากับเรื่องพระเป็นเจ้าของตน รวมทั้งให้มีการสร้างเสาชิงช้าไว้เป็นสถานที่สำหรับประกอบประเพณีพิธีกรรมอย่างถาวรบริเวณโบสถ์พราหมณ์ตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยา มาจนปัจจุบัน

พระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย : ไล่ชิงช้า ในประเพณีราชสำนัก

ปัจจุบันแม้คติความเชื่อต่าง ๆ เนื่องในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างแนบแน่น เพราะหยั่งรากฝังลึกในจิตใจของคนไทยมาช้านาน แต่การประกอบประเพณีพิธีกรรมซึ่งกระทำกัน ณ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ในอดีตมักเป็นการพระราชพิธีของฝ่ายราชสำนักและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาโยน ซึ่งคณะพราหมณ์ไทยได้เลิกปฏิบัติพิธีอย่างหลังไปแล้วจนหมดสิ้น คงเหลือแต่การประกอบพระราชพิธีหลวงในพระบรมราชานุเคราะห์ และการประกอบพิธีสาธยายพระเวทสร้างมงคล ล้างอัปมงคล รวมทั้งการดำเนินงานทางศาสนาควบคู่ไปกับพุทธศาสนา

ความเป็นมาของพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย

พระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย ประกอบด้วยพิธีสองพิธีต่อเนื่องกัน คือ พิธีตรียัมปวายกับพิธีตรีปวาย โดยพิธีตรียัมปวายเป็นพิธีพราหมณ์กระทำเพื่อต้อนรับพระอิศวร เรียกอย่างสามัญว่า พิธีไล่ชิงช้า ซึ่งการไล่ชิงช้าต้อนรับพระอิศวรจะกระทำในวันขึ้น ๗ ค่ำ ตอนเช้า และวันขึ้น ๙ ค่ำ ตอนเย็น ของเดือนยี่ ส่วนพิธีตรีปวายเป็นพิธีพราหมณ์กระทำเพื่อต้อนรับพระนารายณ์ เรียกอย่างสามัญว่า พิธีแห่พระนารายณ์ กระทำกันในวันแรม ๑ ค่ำ ถึงวันแรม ๕ ค่ำ เดือนยี่ ทั้งสองพิธีนี้เป็นพิธีปีใหม่ของพราหมณ์ และเป็นประเพณีพิธีกรรมประจำปี

พระราชพิธีสิบสองเดือน : พิธีเดือนยี่ พระราชพิธีตรียมปวาย
ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่มา : http://watsenasaram.blogspot.com/p/blog-page_20.html.

พระราชพิธีตรียมปวาย - ตรีปวาย คนทั่วไปนิยมเรียกรวมกันว่า พิธีไล่ชิงช้า และเชื่อกันว่ารับอิทธิพลมาจากฝ่ายศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ตามตำนานเรื่องพระอิศวรทดสอบความมั่นคงแข็งแรงของโลก ซึ่งในตำนานกล่าวว่า เมื่อพระพรหมทรงสร้างโลกรวมทั้งเหล่าสรรพสัตว์แล้วได้ขอให้พระอิศวรไปรักษา แต่พระอิศวรทรงหวั่นเกรงว่าโลกนี้จะไม่แข็งแรงและเป็นเหตุให้สรรพสัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลายล้มตาย จึงเสด็จลงมายังโลกมนุษย์เพื่อทดสอบความแข็งแรงด้วยการยืนด้วยพระบาทข้างเดียวในลักษณะไขว่ห้าง บนตัวพญานาคนามว่า นาลิวัน ซึ่งใช้หัวและหางผูกยึดระหว่างภูเขาทั้งสองฝั่งมหาสมุทร แล้วพระอิศวรทรงทำการไล่แกว่งโยนไปมาเพื่อทดสอบความแข็งแรง ผลปรากฏว่าโลกยังคงแข็งแรงดีอยู่ ไม่สั่นไหวแตกร้างไปกับการไล่ชิงช้าที่รุนแรงนั้น พระอิศวรโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง เหล่าบรรดาพญานาคทั้งหลายก็ต่างพากันดีใจลงเล่นน้ำเป็นการเฉลิมฉลองสนุกสนาน

ส่วนในคัมภีร์เฉลิมไตรภพกล่าวว่า เมื่อพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือ พระพรหม พระนารายณ์ และพระอิศวร ร่วมกันสร้างโลกเสร็จแล้ว พระอุมาเทวี

ชทายาของพระอิศวร ทรงจินตนาการไปว่าโลกที่พระเป็นเจ้าของเจ้าทั้งสาม สร้างขึ้นมานั้นมีแผ่นดินน้อยกว่ามหาสมุทร อุปมาเหมือนดังดอกจอกน้อย ลอยอยู่ในมหาสมุทร ทำให้ทรงเศร้าโศกที่เหล่ามนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่พระเป็นเจ้าของเจ้าทั้งสามทรงสร้างขึ้นจะถึงกาลวิบัติในมิช้า ถึงกับไม่บรรทม ไม่เสวย พระวรกายชूपผอม เมื่อพระอิศวรทอดพระเนตรเห็นจึงตรัสถาม พระอุมาเทวีทรงตอบไปดังที่ทรงจินตนาการ และไม่ว่าพระอิศวรจะปลอบ หรืออธิบายว่าโลกมีความแข็งแรงปานใด พระชทายาก็มิได้คลายความปริวิตก ดังนั้น พระอิศวรจึงทรงทำพินันถึงความแข็งแรงของโลกกับพระชทายา โดยการให้พญานาคนาลิวันเอาหัวเกี่ยวกับต้นพุทราที่ริมแม่น้ำฟากหนึ่ง และเอาหางเกี่ยวพันกับต้นพุทราที่อยู่ฟากตรงข้ามกัน จากนั้นพระอิศวร เสด็จขึ้นไปประทับยืนบนตัวพญานาคด้วยพระบาทข้างเดียวในลักษณะ ไขว่ห้างแล้วให้พญานาคไกวตัว ในการนี้ ถ้าโลกที่สร้างขึ้นมาไม่มีความแข็งแรง พอที่จะไม่สามารถต้านต่อการไกวตัวอันรุนแรงของพญานาคได้ พระอิศวร ที่ประทับยืนด้วยพระบาทข้างเดียวก็จะตกลงมา เป็นอันว่าแพ้พินัน แก่พระอุมาเทวี แต่ถ้าพระอิศวรไม่ตกลงมา แสดงว่าโลกที่สร้างขึ้นมานั้น มีความแข็งแรงมั่นคง สามารถต้านทานการไกวตัวของพญานาคได้ เมื่อทั้งสอง พระองค์ตกลงกันได้แล้วก็เสด็จไปที่ริมฝั่งแม่น้ำ พระอิศวรจึงทำทดสอบ ด้วยวิธีดังกล่าว ซึ่งเมื่อพญานาคไกวตัว พระอิศวรก็ได้ตกลงมาจาก ตัวพญานาค รวมทั้งโลกที่สร้างขึ้นก็ไม่ได้สั่นสะเทือนจากการไกวตัวของ พญานาค จึงเป็นอันว่าโลกที่พระเป็นเจ้าของเจ้าทั้งสามสร้างขึ้นนั้นมีความมั่นคง แข็งแรงดี และพระอิศวรก็ชนะพินันแก่พระอุมาเทวี พระนางดีพระทัย และคลายความวิตกกังวล ส่วนเหล่าพญานาคที่ร่วมการทดสอบนั้นต่างร่วม ปิติยินดี พากันดำผุดดำว่ายเล่นสาดน้ำกันเป็นการใหญ่

สืบเนื่องจากตำนานข้างต้นจึงทำให้เกิดเป็นพิธีไล่ซึ่งช้าเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าของ และเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่หมู่ชน อันนำไปสู่การสร้างเสาชิงช้ากลางพระนคร โดยสมมติให้ *เสาชิงช้า* คือ ภูเขาทั้งสองริมฝั่งมหาสมุทรหรือต้นพุทรา *ชั้นสาคู บรรจุน้ำ* ตั้งเบื้องหน้าเสาชิงช้าระหว่างกลางเสาทั้งสอง คือ มหาสมุทรหรือ แม่น้ำ *นาลิวัน* ซึ่งสวมเครื่องประดับศิระรูปพญานาคสมมติให้เป็นตัวแทนของ

เหล่าพญานาค ผู้แทนพระองค์ที่ได้รับมอบหมายเป็น *พระยายืนชิงช้า* สมมติว่าเป็น พระอิศวร เป็นประธานของการไล่ชิงช้า การแสดงประกอบพิธีกรรม มี *การรำเสนง* *รอบชั้นสาคร* ผู้แสดงถือเขาสัตว์วิ่งนำจากชั้นสาครลาดไปรอบ ๆ เปรียบเสมือน พญานาคมาแสดงความยินดี ส่วน *แผ่นไม้กระดานสลักภาพเทพเทวี* คือ พระแม่ธรณี พระแม่คงคา และพระอาทิตย์ พระจันทร์ สมมติให้เป็นเทพและเทวี ผู้เป็นบริวารมาเข้าเฝ้ารับเสด็จพระอิศวร

อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการบางท่านได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับตำนานที่มาของ พิธีไล่ชิงช้าทั้งสองเรื่องว่า ปัจจุบันตำนานทั้งสองเรื่องนี้ไม่สามารถตรวจสอบได้ว่า มีที่มาจากคัมภีร์ปุราณะหรือเทพปกรณัมฉบับใด แม้จะอ้างว่าเป็นตำนาน ในคัมภีร์เฉลิมไตรภพ แต่เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าเรื่องราวในคัมภีร์เฉลิมไตรภพนั้นมีลักษณะเป็นตำราโหราศาสตร์ที่น่าจะเขียนขึ้นในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ และไม่ปรากฏตำนานเรื่องพระอิศวรหยั่งความแข็งแรงของพื้นดินแต่อย่างใด ดังนั้น เป็นไปได้ว่าตำนานทั้งสองเรื่องนี้อ้างว่าเป็นต้นเค้าที่มาของพิธีไล่ชิงช้าอาจจะแต่งขึ้นเพื่ออธิบายเหตุการณ์หรือองค์ประกอบในพิธีกรรมโดยคนในยุคหลัง เพราะมีข้อสังเกตว่าไม่ใช่เรื่องที่อยู่จักกันอย่างแพร่หลายนัก^{๑๙}

^{๑๙} เปรมวัฒน์นา สุวรรณมาศ, “เฉลิมไตรภพ” : การศึกษาแนวคิดและกลวิธี **สร้างสรรค์** (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและ ภาษาวัดมนธรรมตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐), หน้า ๒๒. และ วาทีน ศานต์สันติ, **พราหมณ์: ตำนานการไล่ชิงช้าในเอกสารไทย**, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/485888>.

เสาชิงช้า ณ เทวสถาน สำหรับพระนคร ในอดีต

ที่มา : จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๕.

พระยาอินชิงช้าและเครื่องยศในภาพ คือ พระยาประติพัทธภูบาล (คอยู่เหล ณ ระนอง) ขณะเป็นพระยาอินชิงช้า ใน พ.ศ. ๒๔๓๔

แผ่นไม้กระดานสลักเป็นรูปพระแม่ชรรณี
พระแม่คงคา และพระอาทิตย์ พระจันทร์
ซึ่งสมมติให้เป็นเทพบริวารมาเข้าเฝ้ารับเสด็จ
พระอิศวรในพิธีโล้ชิงช้า

ที่มา : จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์เทวสถาน สำหรับ
พระนคร, หน้า ๑๐๔.

นอกจากตำนานพิธีตรียัมปวาย - ตริปวาย หรือโล้ชิงช้าถูกนำไปเชื่อมโยงกับคติการสร้างโลกของพระเป็นเจ้าแล้ว ยังมีผู้เสนอความเห็นที่ต่างออกไปว่า อาจมีต้นเค้าที่มาจากตำนานเรื่องที่มีสามภรรยาคู่หนึ่งพลอดรักกันอยู่บนชิงช้า ในนั้นทวนอุทยานซึ่งเป็นสวนของพระอินทร์ ซึ่งช้านั้นทำมาจากไม้มาถวิลือยพันอยู่กับต้นสันตानะและต้นปาริชาติ ต้นไม้ทั้งสองต้นนี้ถือว่าเป็นต้นกลับพฤษภ ๒ ใน ๕ ประเภท ด้วยความพิเศษของต้นไม้นี้ทำให้บรรดาเทพบุตร เทพธิดาพากันเคลิบเคลิ้มไปตามบรรยากาศแวดล้อมต้นไม้พิเศษนี้ เมื่อพระอิศวรและพระอุมาเทวีเสด็จผ่านมา ทรงเห็นสองสามีภรรยากำลังโล้ชิงช้าก็ต้องพระทัยยิ่ง พระอุมาเทวีจึงทูลขอพระอิศวรให้บันดาลชิงช้าอันงามวิจิตรสำหรับทั้งสองพระองค์ได้นั่งไล่เล่นเหมือนกับสามภรรยาคู่หนึ่งบ้าง พระอิศวรจึงให้บรรดาเหล่าอสูรทั้งหลายสร้างชิงช้าขึ้น โดยเหล่าอสูรเนรมิตเส้าขึ้นสองต้นมีไม้แผ่นหนึ่งวางขวางให้พญานาควาสกรีเป็นเชือก ภายใต้พระเศียรที่แผ่พังพานของพญานาควาสกรินั้นมีไหมถัก ข้างบนประดับประดาด้วยพวงบุปผชาติเพชรนิลจินดาและไข่มุก แล้วประดับด้วยผืนผ้าและหนังกวางอีกชั้นหนึ่ง จากนั้น

พระอิศวรและพระอุมาเทวีเสด็จประทับที่ชิงช้า มีเหล่าเทพบุตรช่วยกันแกว่งไกว ในการไล่ชิงช้านั้นเทพบริวารต่างพากันรื่นเริงหรรษา แต่การไล่ชิงช้ากลับทำให้โลก เกิดความแปรปรวนวิปริต เทพทั้งหลายเกรงว่าโลกทั้งสามโลกจะแหลกลาญ จากการไล่ชิงช้าของพระอิศวร จึงพากันเข้าเฝ้าเพื่อขอให้หยุดการไล่ชิงช้าครั้งนี้ พระอิศวรเข้าพระทัยและยอมหยุดการไกวชิงช้า และตรัสว่าต่อไปจะให้อัจฉริย์ ไล่ชิงช้าในฤดูใบไม้ผลิ ส่วนชิงช้านั้นต้องตกแต่งประดับประดาให้งดงามกับทั้งให้มี ทำการบูชาไฟและมีเครื่องสำหรับสักการบูชา มีพราหมณ์ผู้รอบรู้ทำหน้าที่ประกอบ พิธีสดมภ์ให้มีการบูชาเทพยดาด้วยดอกไม้ และเครื่องหอมต่าง ๆ ให้นำสีต่าง ๆ ผสมในน้ำกับขมิ้นแล้วสาดไปในฝูงชนด้วยเขาทอง คือ เขาสัตว์ หรือที่เรียกว่า เสง ซึ่งผู้ทำพิธีไล่ชิงช้าครั้งนี้จะได้รับอานิสงส์นานัปการ คือ มีอายุยืนยาว มีความผาสุก มีบุตรหลานสืบทอดสกุล มีทรัพย์สมบัติมั่งคั่ง มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ และข้ามพ้น จากวิญสสารแล้วบรรลุถึงโลกสวรรค์ในที่สุด

ในส่วนนักวิชาการชาวต่างประเทศบางท่านให้ความเห็นว่าการไล่ชิงช้า เป็นการจำลองฉากการกวนเกษียรสมุทร โดยเสาทิ้งคู่เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ ส่วนเชือกเป็นตัวแทนของพญานาควาสุกรี บางท่านเสนอแนวความคิด เรื่องการไล่ชิงช้าว่ามีเค้ามาจากคติการบูชาพระอาทิตย์หรือบูชาธรรมชาติซึ่งเป็น ความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ คัมภีร์พระเวทบางส่วนอธิบายถึงพระอาทิตย์ว่า มีลักษณะเหมือนกับชิงช้าสีทองที่ลอยอยู่บนท้องฟ้า ซึ่งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ การไล่ชิงช้าของชาวอินเดียยังมีร่องรอยที่แสดงถึงคติการบูชาพระอาทิตย์ หรือพระสุริยเทพ แต่ต่อมาในยุคหลังพระสุริยเทพลดความสำคัญลงจึงถูก แทนที่ด้วยพระอิศวร เพราะชาวอินเดียเชื่อกันว่าพระอิศวรนั้นเป็นผู้ทำลาย เพื่อได้มีการสร้างขึ้นมาใหม่ตามคติตรีมูรติ เปรียบดังดวงอาทิตย์ที่ขึ้นและตก ในแต่ละวัน นับแต่นั้นมา ตำนานที่มาของพิธีไล่ชิงช้าจึงเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ พระอิศวรแทน ส่วนการไล่ชิงช้าในประเทศไทยนั้น พบร่องรอยความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเกี่ยวกับธรรมชาติและวิถีชีวิตในท้องถิ่น คือเป็นประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้น ในช่วงฤดูหนาว (ในสมัยอยุธยาทำพิธีนี้กันในเดือนอ้าย ส่วนสมัยรัตนโกสินทร์ ทำพิธีนี้กันในเดือนยี่) ซึ่งไม่ใช่ช่วงเวลาทำการเพาะปลูกของผู้คนในแถบนี้

ส่วนการไถ่ซึ่งข้าที่แหว่งไปตามแนวแกนทิศตะวันออกและตะวันตกก็สอดคล้องกับเส้นทางการโคจรของพระอาทิตย์ รวมทั้งการร่ายรำรอบชั้นสาครของนาลิวันหลังจากที่ทำการไล่ซึ่งข้าก็อาจจะเป็นสัญลักษณ์แทนการโคจรของพระอาทิตย์เช่นเดียวกัน^{๒๐}

แม้จะมีนักวิชาการให้ความเห็นเกี่ยวกับความเป็นมาของพระราชพิธีนี้หลายประเด็น แต่ตำนานที่ได้รับการยอมรับจากพราหมณ์ในราชสำนักผู้ทำหน้าที่ประกอบพระราชพิธีนี้ก็คือตำนานเรื่องราวที่เชื่อมโยงกับคติการสร้างโลกหรือทดสอบความแข็งแรงของโลกที่กล่าวไปแล้วเบื้องต้น ซึ่งตำนานดังกล่าวอาจมีการแต่งขึ้นในชั้นหลังโดยปรับเรื่องราวเกี่ยวกับพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูให้มึบเทาสอดคล้องกับคติความเชื่อดั้งเดิมและบริบทในสังคมไทย

ความคลี่คลายของพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย

จากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ที่บันทึกเกี่ยวกับการพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย พบว่าเป็นประเพณีที่มีมาแต่สมัยโบราณและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ก็ยังมีการปฏิบัติสืบทอดมาจนปัจจุบัน

วาทิน ศานดี สันติ ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย หรือพิธีไล่ซึ่งข้าว่าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มีการทำพิธีนี้กันมานานมากแล้ว โดยเฉพาะดินแดนซึ่งเป็นประเทศไทย เพราะพบหลักฐานว่ามีพิธีนี้มาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย ทั้งนี้ สันนิษฐานตามหลักฐานเก่าแก่ที่สุดที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับลัทธิไสวณิกายในดินแดนประเทศไทย คือ *ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย* อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ค้นพบที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งให้ข้อมูลว่ากลุ่มที่สร้างจารึกหุบเขาช่องคอยขึ้นนี้คงเป็นกลุ่มชนที่ใช้ภาษาสันสกฤตนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไสวณิกาย และคงเดินทางมาพักพิงอาศัยในบริเวณนี้

^{๒๐} วาทิน ศานดี สันติ, **พราหมณ์ : การไล่ซึ่งข้าในคติพราหมณ์**, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/486431>.

เป็นการชั่วคราว ไม่ใช่กลุ่มคนที่อยู่ประจำถิ่น อีกทั้งยังได้กำหนดสถานที่บริเวณ ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอยขึ้นเป็นเทวสถานไศวนิกายเพื่อปฏิบัติกิจตามจารีตของตน การประกอบพิธีตรีมปวาย - ตรีปวาย ซึ่งถือว่าเป็นพิธีสำคัญในลัทธิไศวนิกาย คงจะจัดขึ้น ณ ที่นี้ด้วย นอกจากนี้ ข้อความที่ *จารึกปราสาทพนมรุ้ง* หลักที่ ๙ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งพบที่จังหวัดบุรีรัมย์ มีการกล่าวถึงการถวายชิงช้า แต่พระอิศวรและพระชวาฯ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าดินแดนที่เป็นประเทศไทยปรากฏร่องรอยคติการไล่ชิงช้ามาตั้งแต่ครั้งสมัยอาณาจักรเขมรยั้งเรื่องอำนาจ^{๒๑}

ต่อมาสมัยสุโขทัย แม้ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าได้มีการประกอบพระราชพิธีตรีมปวาย - ตรีปวาย หรือพิธีไล่ชิงช้า แต่จากข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ ร่วมสมัยที่แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ในแคว้นแคว้นสุโขทัย ทั้งที่เป็นจารึกหลักต่าง ๆ หรือเทวสถานอันเป็นที่ประดิษฐานเทวรูปเคารพ ซึ่งจะต้องมีเหล่าพราหมณ์ดูแลรักษาประจำเทวสถานอยู่ด้วยเสมอ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ในสมัยสุโขทัยคงจะมีการประกอบพระราชพิธีตรีมปวาย - ตรีปวายแล้ว โดยเฉพาะที่ *วัดศรีสวาย* โบราณสถานเก่าแก่และสำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดสุโขทัย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ประทานข้อวินิจฉัยว่า วัดศรีสวายแห่งนี้ น่าจะเป็นโบสถ์พราหมณ์ เนื่องจากทรงพบหลักไม้ปักอยู่ ๒ หลัก ลักษณะเหมือนที่นึ่งพระยายืนชิงช้า ด้วยว่าพิธีนี้จะทำกันแต่ที่โบสถ์พราหมณ์ และแต่เดิมอาจจะเรียกโบราณสถานแห่งนี้ว่า *ศรีสวายะ* กับทั้งยังทรงพบศิลาทำเป็นรูปสยมภูที่บริเวณนั้น ซึ่งเป็นหลักฐานยืนยันชัดเจนอีกข้อหนึ่ง อีกทั้งข้อมูลจากตำนานพระแท่นมนังคศิลาบาตร กล่าวถึงโบราณสถานแห่งนี้ว่าเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีไล่ชิงช้า สอดคล้องกับข้อวินิจฉัยข้างต้น นอกจากนี้วรรณคดีเรื่องตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือนางนพมาศ ซึ่งเชื่อว่าแต่งขึ้นสมัยสุโขทัยแต่อาจมีการเพิ่มเติมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็มีข้อความกล่าวถึงการประกอบพระราชพิธีตรีมปวาย - ตรีปวาย ว่าเป็น

^{๒๑} วาทิน ศานดี สันติ, การถวายชิงช้าพระอิศวร ต้นเค้าพิธีตรีมปวาย - ตรีปวาย ? [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/591558>.

งานพระราชพิธีที่ยิ่งใหญ่และสำคัญพิธีหนึ่งในสมัยสุโขทัย โดยมีการประกอบพระราชพิธีตรีโยมปวาย - ตรีปวาย ในเดือนอ้ายของทุกปีและเป็นแบบแผนแต่ก็ไม่มียรายละเอียดขั้นตอนพิธีกรรมที่ชัดเจนว่าเป็นอย่างไร^{๒๒}

ในสมัยอยุธยา มีหลักฐานกล่าวถึงการโล้ชิงช้าหรือพระราชพิธีตรีโยมปวาย - ตรีปวาย ตามคติเรื่องทดสอบความมั่นคงของแผ่นดินและเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่ประชาชน โดยพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต ให้ข้อมูลว่า การโล้ชิงช้าในสมัยอยุธยาทำพิธีกันในเดือนยี่ และเริ่มมีในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โดยหลังจากที่กษัตริย์แห่งอินเดียทรงยอมเป็นพระราชไมตรีกับพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์มีพระราชประสงค์จะส่งสินค้าที่หายากและยังไม่มีเป็นที่รู้จักในอยุธยามาถวายแด่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา จึงตรัสถามผู้ที่เคยทรงให้ไปอยุธยามาแล้วซึ่งได้คำตอบว่ายังไม่เคยพบเห็นพราหมณ์หรือกระดานโล้ชิงช้าในอาณาจักรอยุธยา ดังนั้น จึงทรงส่งพราหมณ์ที่มีความรู้พร้อมทั้งพระราชสาส์นซึ่งมีใจความขอเจริญพระราชไมตรีกับพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา กับรับสั่งให้พราหมณ์แสดงวิธีโล้ชิงช้าให้เป็นที่รู้จักและคงอยู่ในดินแดนแห่งนี้ตลอดไป พราหมณ์เหล่านี้ต่อมาได้รับการยกย่องนับถืออย่างยิ่งในอาณาจักรอยุธยา นอกจากตำนานการเข้ามาของเสาชิงช้าในกรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ตามพงศาวดารฉบับดังกล่าวแล้ว ยังมีตำนานพราหมณ์นครศรีธรรมราชที่กล่าวถึงการนำเสาชิงช้าจากอินเดียเข้าในอาณาจักรอยุธยาเช่นเดียวกัน ถึงแม้ตำนานทั้งสองอาจกล่าวถึงประวัติการเข้ามาไม่ตรงกัน รวมทั้งไม่มีหลักฐานใดบ่งบอกชี้แน่ชัดว่าพระราชพิธีตรีโยมปวาย - ตรีปวาย และการโล้ชิงช้าในสมัยอยุธยานั้นเริ่มขึ้นในรัชกาลของกษัตริย์พระองค์ใด แต่จากหลักฐานที่ได้กล่าวมาข้างต้นนำไปสู่ข้อสันนิษฐานที่ว่า พิธีตรีโยมปวาย - ตรีปวายน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ก่อนรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และคงประกอบพิธีกันในเดือนอ้าย คือราวเดือนธันวาคม (ฤดูหนาว) ซึ่งน่าจะเป็นไปได้ว่าสืบทอดมาแต่สมัยสุโขทัย

^{๒๒} วาทีน ศานดี สันติ, พราหมณ์: พระราชพิธีตรีโยมปวาย - ตรีปวายในสมัยสุโขทัย, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/452696>.

ส่วนรายละเอียดการประกอบพิธีนั้น ในกฎหมายตราสามดวงกล่าวแต่เพียงว่า มีการประกอบพระราชพิธีในเดือนอ้าย และกฎมณเฑียรบาลก็กล่าวถึงพระราชพิธีเพียงสั้น ๆ เช่นเดียวกัน ส่วนโคลงทวาทศมาสระบุถึงการไล่กระดานในพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ในสมัยอยุธยา มีการประกอบพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย และไล่ชิงช้า แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดการประกอบพิธีแน่ชัด ทำนองเดียวกับสมัยก่อนหน้านี้นี้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะหลักฐานต่าง ๆ สูญหายหรือถูกทำลายในคราวเสียกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แต่หลักฐานจากตำนานพราหมณ์นครศรีธรรมราชได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ได้เสด็จไปส่งเทพเจ้าในงานพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย ทุกปีมิได้ขาด และยังโปรดให้จัดข้าวของจากกรุงศรีอยุธยาออกไปทำพิธี ณ เทวสถานเมืองนครศรีธรรมราชด้วย

ในสมัยอยุธยาตอนปลาย พระราชพิธีตรียัมปวายได้รับการปรับเปลี่ยนมาประกอบพิธีภายในเดือนยี่ หลักฐานสำคัญที่บ่งบอกการเปลี่ยนกำหนดการมาประกอบพิธีในเดือนยี่ คือ กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศกพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไชยเชษฐสุริยวงศ์ หรือเจ้าฟ้ากุ้ง ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งการเปลี่ยนการประกอบพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย จากเดือนอ้ายมาเป็นเดือนยี่ เพราะช่วงเดือนอ้ายเป็นเวลาที่น่าเฟื่องลด ถนนหนทางเป็นน้ำเป็นโคลนทั่วไป ไม่สะดวกต่อการคมนาคม จึงย้ายมาประกอบพิธีในช่วงเดือนยี่ที่ถนนหนทางแห้ง^{๒๓}

ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อแรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการประกอบพิธีกันอย่างยิ่งใหญ่เพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่พลกนิกรกับทั้งเพื่อแสดงเสถียรภาพของบ้านเมืองที่เพิ่งก่อตั้งใหม่ พิธีนี้แท้จริงแล้วเป็น ๒ พิธีต่อเนื่องกัน คือ พิธีตรียัมปวายกับพิธีตรีปวาย กระทำในเดือนยี่ของทุกปี เป็นเวลา ๑๕ วัน โดยพระราชพิธีตรียัมปวายเป็นพิธีต้อนรับพระอิศวร ส่วนพระราชพิธีตรีปวาย

^{๒๓} วาทิน ศานดี สันติ, พราหมณ์: พระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวายในสมัยอยุธยา, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/452699>.

เป็นพิธีต้อนรับพระนารายณ์ ซึ่งการต้อนรับพระอิศวรนั้นจัดให้มีการโล้ชิงช้า ๒ วัน คือวันขึ้น ๗ ค่ำ เวลาเช้า และวันขึ้น ๙ ค่ำ เวลาเย็น สมมติให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นพระอิศวร เดิมให้ข้าราชการตำแหน่งเกษตราธิบดี คือเจ้าพระยาพลเทพ ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริว่าพระยาพลเทพต้องแห่ช้าทุกปี ทั้งยังต้องแจกจ่ายเลี้ยงดูผู้คนที่เข้ากระบวนแห่สิ้นเปลืองเงินทองมาก จึงกำหนดให้พระยาที่ได้รับพระราชทานพานทองสลัเปลี่ยนกันปีละคน เรียกว่า *พระยายืนชิงช้า* ผู้ทำการโล้ชิงช้าแทนทำวजूตโลกบาลเรียกว่า *นาลิวัน* มีจำนวน ๑๒ คน โล้กระดานละ ๔ คน รวม ๓ กระดาน ทั้งเป็นผู้รำเสนงแทนพญานาคและเทพดา ซึ่งเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ ภายหลังโปรดให้เพิ่มพิธีสงฆ์ในพระราชพิธีโล้ชิงช้าด้วย โดยพระสงฆ์จะรับพระราชทานฉันที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ในวันขึ้น ๗ ค่ำ เวลาเช้า และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พราหมณ์ได้ทำพิธีสมโภชเทวรูปและทำบุญตามประเพณีทางพุทธศาสนา ส่วนพิธีต้อนรับพระนารายณ์ทำกันในวันแรม ๑ ค่ำ จนถึงวันแรม ๕ ค่ำ เป็นพิธีที่ไม่เอิกเกริกเหมือนพิธีต้อนรับพระอิศวร

เกี่ยวกับรายละเอียดการพระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นนั้น มีกล่าวในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

“...แต่ก่อนมาเป็นแต่พิธีพราหมณ์ พระราชทานเงินและสิ่งข่วยและมีกรแห่แทนตามสมควร แต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนับว่าพิธีนี้เป็นเหมือนพิธีมะหะหร้าของแขกเจ้าเซ็น และวิชาขบขชาในพระพุทศศาสนา เป็นพิธีใหญ่สำหรับพระนครอยู่ข้างจะทรงเป็นพระราชธุระมาก จึงได้โปรดให้มีพิธีสงฆ์เพิ่มเติมขึ้นด้วย พระสงฆ์รับพระราชทานฉันที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ในวัน ๗ ค่ำ เวลาเช้าซึ่งเป็นวันทอดพระเนตรแห่กลับ เสด็จออกเลี้ยงพระเสร็จแล้วพอทันเวลาแห่กลับ พระสงฆ์ฉันพร้อมกัน ทั้ง ๑๕ รูป คือพระราชาคณะ ๓ รูป พระพิธีธรรม ๑๒ รูป มีเครื่องไทยทานสบง, ร่ม, รองเท้า, หมากพลู, รูปเทียน และมีกระจาดข้าวเม่า, ข้าวตอก, เผือก, มัน, กล้วย, อ้อย, มะพร้าว, น้ำตาลทราย ถวายให้ติดอกกับกรพิธี เวลากลางคืนในวันขึ้น ๗ ค่ำ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๙ ค่ำ แบ่งสวดมนต์ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามวันละ ๕ รูป พระราชาคณะรูป ๑ พิธีธรรม ๔ รูป ทุกคืน ในชั้นแรกเสด็จพระราชดำเนินออกทุกคืนแต่ภายหลังมาก็จืด ๆ ไป การที่เสด็จออกนั้นดูเป็นแทนเสด็จเทวสถานซึ่งพระเจ้าแผ่นดินในกรุงเก่าเสด็จทุกปีที่หน้าพระพุทศปฏิมากรแก้วมรกต มีพานข้าวตอก มะพร้าว กล้วย อ้อย ตั้งบูชาเหมือนเช่นพราหมณ์ตั้งที่หน้าเทวรูปในเทวสถาน ทรงจุดเครื่องนมัสการแล้วราชบัณฑิตอ่านคำบูชาแสดงพระราชดำริในเบื้องต้นที่ทรงเห็นว่าการพระราชพิธีนี้ควรจะเนื่องด้วยพระพุทศศาสนา

แล้วจึงได้ว่าสรรเสริญพระพุทธรูป ถวายข้าวเฒ่า ข้าวตอก ผลไม้ต่าง ๆ เป็น ๓ ครั้ง มีข้อความต่าง ๆ กัน ถ้าย่อย่างที่พราหมณ์ยกอุบายพระเป็นเจ้า เมื่อจบคำบูชา ถวายข้าวตอกนั้นแล้วจึงได้สวดมนต์ต่อไปทั้งสามวัน ครั้นวันแรม ๕ ค่ำ เริ่มพระราชพิธี ตริถวายก็มีพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน พระราชาคณะไทย ๑ รามัญ ๑ พระครูปริตรไทย ๕ รามัญ ๔ ถวายเครื่องไทยทานเหมือนอย่างพระราชพิธีตรียัมพวาย เวลาค่ำ สวดมนต์ ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่ไม่มีคำบูชาเจือ อยู่ข้างจะบ่าบัดพิชหน้อย ๆ การพิธีสงฆ์ที่เกี่ยวข้องในสองพิธีมีอยู่เท่านี้

ในการพระราชพิธีนี้ต้องมีข้าราชการผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งรับที่สมมติว่าเป็นพระอิศวร เป็นเจ้าลงมาเยี่ยมโลก...

...ข้าราชการผู้ซึ่งต้องยืนชิงช้านั้น ต้องกราบทูลถวายบังคมลาเข้าพิธีก่อนหน้าที่จะ ไปยืนชิงช้า คนที่เข้ากระบวนเป็นคนจ่ายกำหนดอยู่ใน ๘๐๐ คือ ตำรวจสวมเสื้อคาดรัดคด ถือหวายเส้น ๑๖ ดาบเขน ๓๐ ดาบโล่ ๓๐ ดาบ ดั่ง ๓๐ ดาบสองมือ ๓๐ พรำแยะกัก ๓๐ ดาบเขลย ๓๐ สวมกางเกงริ้วเสื่อแดงหมวกหนัง สรวัดสวมเสื้ออัลดัดโพกผ้า ๑๘ คน บโทน ๓๐๐ เป็นคนในครัว ทุ่งดาโงคาคผ้าลายริ้ว เสื้อปักตุแคงปักศดูเขียว ตะพายกระบี่เหล็ก ขุนหมื่น ๒๐๐ เสื้ออย่างน้อยแพรสีต่าง ๆ ทุ่งม่วงโพกแพรขลิบทองตะพายกระบี่ ผักทองเหลือง สรวัดขุนหมื่น ๕๐ ทุ่งยกเสื้อเข้มขาบ โพกแพรขลิบทอง ตะพายกระบี่ ผักเงิน กลองชนะ ๑๐ คู่สวมเสื้อแดง จำปี ๑ เสื้อริ้วตุ้มปีแดง กรรชิงแดงหน้า ๒ คัน หลัง ๒ คัน สวมเสื้อมัสรู กางเกงปุม คนหามเสลียงโง่ไพร่หาม ๑๒ คน กางเกงปักศดู เสื้อขาวคาดเกี้ยว คู่เคียง ๘ คน หลวงในกรมท่า ๒ กรมเมือง ๒ กรมวัง ๒ กรมนา ๒ แต่งตัว ทุ่งสนับเพลา ทุ่งยก เสื้อเข้มขาบ โพกตาด อภิรมกันสับทนแดง ๑ บังตะวัน ๑ สวมเสื้อ มัสรูริ้ว กางเกงแดง ริ้วหลังขุนหมื่น ๕๐ แต่งตัวเป็นอย่างข้างหน้า หว่างริ้วทนายของตัวเอง ตับละ ๖ คน ทุ่งผ้าไหมเงินเสื้อเข้มขาบอัลดัด ตับที่หนึ่งที่ตั้งถือดาบกระบี่ ตับที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ถือเครื่องยศ ต่อขึ้นไปถือหอกจ้าวทวนเป็นตับ ๆ ต่อไปเป็นทหารเลวอีก ๒๐๐ ตามแต่ จะมี ริ้วนอกถือปี่ไล่หวาย ๓๐ ถือข้าว ๓๐ ตระบองหุ้มปลาย ๓๐ ถือทิว ๑๐๐ ทิวนี้เคยมีมา แต่โบราณไม่เคยขาดเลยสมมติกันว่าถุงป็น แต่ที่จริงดูกลมละบัดปลิวก็งามดีอยู่ กระบวน ที่เกณฑ์กำหนดเพียงเท่านี้ แต่ผู้ซึ่งต้องแห่ คิดแต่งกระบวนตามกำลังของตัวเองเพิ่มเติม เป็นกระบวนหน้าบ้างกระบวนหลังบ้าง ถึงสองพันสามพันจนสี่พันคนก็มี

อนึ่ง มีธรรมเนียมเกิดใหม่ คือใครเป็นผู้ต้องแห่ได้รับราชการอายุกรมใด ก็ทำธง เป็นรูปตราตำแหน่งเย็บลงในพื้นปักศดูแดงนำไปหน้ากระบวน เป็นของเกิดขึ้นเมื่อมีทหาร แห่เสด็จถือธงนำหน้าก็ลงเป็นตำราใช้กันมา ตลอดจนถึงขบวนที่เป็นของเจ้าของ หามาเองนั้น ถ้าผู้ใดอยู่กรมใดก็มักจะจัดเครื่องแห่นั้นให้เข้าเรื่องกัน เป็นต้นว่าได้ว่ากรมคลัง ก็มีคนถือกระดานแจกเบี้ยหวัด เป็นสลัดก็มีคนถือสมุด เป็นอาสาหกเหล่าก็มีคนหาบ โพลนั้เพิ่มเป็นต้น ไม่มีกำหนดนิยามว่าอย่างไร แต่งลงท้ายแล้วคงเป็นโคง ๆ ฝั่งข้างเป็นอยู่ ธรรมดาทุก ๆ กระบวน

ตัวพระยาผู้ยืนชิงช้าแต่งตัวนุ่งผ้าเยียรบับ แต่วิธีนุ่งนั้นเรียกว่า บ่าวขุน มีชายห้อยอยู่ ข้างเบื้องหน้า สวมเสื้อเยียรบับ คาดเข็มขัด สวมเสื้อครุยลอมพอกเกี้ยว ตามบรรดาศักดิ์ การแห่ชิงช้านี้เป็นหน้าที่ของกรมเกษตรราธิการ หรือจะเรียกว่ากรมนา เป็นต้น หมายถึงและ

จัดกระบวนทั่วไป การซึ่งหน้าที่ยืนซึ่งข้าตกเป็นพนักงานของกรมนาอยู่นี้ ก็ชะรอยจะติดมาจากจรดพระนังคัล ซึ่งเป็นหน้าที่ของกรมนาแท้ การยืนซึ่งช้านี้ถ้าจะว่าข้างหน้าที่ที่ใกล้เคียงแล้ว น่าจะเอาเจ้าพระยามราชมากกว่าแต่เห็นจะเป็นมาเพราะง่ายที่ได้เคยแล้ว จึงได้รวมอยู่คนเดียว

วันขึ้น ๗ ค่ำ เวลาเช้า ตั้งกระบวนแห่แต่วัดราชบูรณ ไปตามทางถนนรอบกำแพง พระนครเลี้ยวลงถนนบำรุงเมือง ในวันแรกหยุดพักโรงมานพ หรือ “มาพก” ปลูกไว้ริมเชิงสะพาน นอกเขตกำหนดเขต พราหมณ์นำกระดานซึ่งข้าซึ่งสมมติว่าจะไปแขวนมารับพระยา เมื่อพระยามาถึงโรงมานพแล้ว ก็นำกระดานนั้นกลับคืนไปไว้ในเทวสถาน แล้วปล่อยกระดานซึ่งแขวนไว้ที่เสาซึ่งข้าเสร็จแล้ว เอาเชือกมัดให้ตั้งติดอยู่กับเสานั้นลงสมมติว่าเอากระดานแผ่นที่เอาไปเก็บไว้ในเทวสถานขึ้นไปแขวนแล้วจึงได้ร่อนน้ำสังข์จนเจิมเสร็จแล้ว นำพระยาไปที่ชมรม โรงชมรมนั้นทำเป็นประรำไม้ไผ่คาดผ้าขาวเป็นเพดานมีสามสามด้าน กลางชมรมตั้งราวไม้ไผ่หุ้มขาวสำหรับนั่งราวหนึ่ง สำหรับพิงราวหนึ่ง นำพระยาเข้าไปนั่งที่ราว ยกเท้าขาวพาดเข้าซ้าย เท้าซ้ายยันพื้น มีพราหมณ์ยืนข้างขวา ๔ คน ข้างซ้าย เกณฑ์หลวงในกรมมหาดไทย ๒ คน กรมพระกลาโหม ๒ คน ไปยืน มีพราหมณ์เป่าสังข์อยู่เบื้องหน้า ๒ คน เมื่อพระยาไปถึงชมรมแล้ว ส่งรูปเทียนไปบูชาพระศรีศากยมุนีในวิหาร วัดสุทัศน์ทั้งเวลาเช้าเย็น เมื่อแต่ก่อนที่ข้าพเจ้าไปดูอยู่ เห็นตัวพระยาเข้าไปในวัดนมัสการพระถึงวิหารทีเดียวก็มี เวลาที่ไปนั้น มีกลองชนะตีนำหน้าเข้าไป และตีนำกลับออกมา แต่ภายหลังนี้ว่าไม่ได้เข้าไป เห็นจะเป็นยอกันลง ด้วยเสด็จออกเย็นจะไม่ทันเวลาได้ซึ่งข้าเป็นต้น จึงได้เลยเลือกไปทีเดียว นาลิวันขึ้นไล่ซึ่งข้ากระดานละ ๔ คน ๓ กระดาน มีเสาไม้ไผ่ปลายผูกถุงเงินปักไว้ กระดานแรก ๓ คำสิง กระดานที่สอง ๑๐ บาท กระดานที่สาม ๒ คำสิง นาลิวันซึ่งไล่ซึ่งช้านั้นแรกขึ้นไปนั่งถวายบังคม และนั่งไล่ไปจนซึ่งข้าโยนแรงจึงได้ลุกขึ้นยืน คนหน้าคอยคาบเงินที่ผูกไว้บนปลายไม้ คนหลังคอยแก้เท้าให้ตรงเสาเงิน ครั้นไล่ซึ่งข้าเสร็จสามกระดานแล้ว ตั้งกระบวนกลับมากตามถนนบำรุงเมืองเลี้ยวลงถนนท้องสนามชัย เมื่อกระบวนแห่มาถึงหน้าพลับพลา กระบวนที่ถืออาวุธต้องกลับปลายอาวุธลง แต่ก่อนมาก็ไม่ได้มีเสด็จพระราชดำเนินออกทอดพระเนตรเลย ฟังมีขึ้นในรัชกาลที่ ๔ เมื่อเสด็จมาถึงท้ายพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พระยาลงจากเสด็จเดินมา จนถึงหน้าพระที่นั่งที่ปูเสื่ออ่อนไว้ถวายบังคม พระราชทานผลกล้วยพฤกษ์ ๒๐๐ ผล ถวายบังคมอีกครั้งหนึ่ง แล้วเดินไปจนสุดท้ายพระที่นั่ง ขึ้นเสด็จกลับไปที่ชมรมวัน ๔ ค่ำ เป็นวันเว้น มีแต่พิธีพราหมณ์ วัน ๕ ค่ำ ตั้งกระบวนแต่วัดราชบูรณมากอยหน้าวัดพระเชตุพน เวลาเสด็จออกให้เรียกกระบวนแห่เมื่อใดจึงได้เดินกระบวน หยุดถวายบังคมและพระราชทานผลกล้วยพฤกษ์ ๒๐๐ ผล เหมือนอย่างวัน ๗ ค่ำ กระบวนเดินเลี้ยวออกถนนบำรุงเมือง พักที่โรงชมรมที่หนึ่งข้างตะวันตกเหมือนวัน ๗ ค่ำ แต่ไม่ต้องพักโรงมานพ และไม่ตั้งมีกระดานมารับ ด้วยแขวนอยู่เสร็จแล้ว นาลิวันไล่ซึ่งข้า ๓ กระดาน เงินที่ผูกปลายไม้ก็เท่ากับวันแรก เมื่อไล่ซึ่งข้าแล้วนาลิวันทั้ง ๑๒ คน ยกขึ้นที่เรียกขึ้นสาคร มีน้ำเต็มในขันมาตั้งหน้าชมรม รำเสนงสามน้ำกันครบสามเสนง แล้วพระยาย้ายไปนั่งชมรมที่ ๒ ที่ ๓ นาลิวันก็ยกขึ้นตามไปรำเสนงที่หน้าชมรม สามน้ำแห่งละสามเสนง ๆ เป็นเสร็จการแห่กลับลงไปตามถนนบำรุงเมืองข้างตะวันออก เลี้ยวถนนริมกำแพงพระนครไปที่ประชุมหน้าวัดราชบูรณ

ในการยืมขิงขำนี้มีเงินเบี้ยเลี้ยงของหลวงพระราชทานสิบตำลึง พระยาผู้ยืมขิงขำเคยแจกคู่เคียงคนละตำลึงหนึ่ง ต่วนายคนละกึ่งตำลึงบ้างบาทหนึ่งบ้าง นายรองคนละสองสลึง โพร้แจกคนละสลึงเสมอหน้า ถ้ามีกระบวนมากก็ต้องลงทุนรอนกันมาก ๆ ทั้งเงินที่เข้าโรงครัวเลี้ยงและเงินแจก และฝ้านุ่งหมี่เครื่องแต่งตัวกระบวนเพิ่มเติมบ้าง

ในการโล้ขิงขำนี้ เคยมีเจ้านายเสด็จไปทอดพระเนตรเนื่อง ๆ เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพเสด็จครั้งหนึ่ง เจ้านายฝ่ายในก็ตามไปมากด้วยกัน ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าลูกเธอเสด็จด้วยทุกปีมิได้ขาดเสด็จไปเป็นกระบวนข้าง บางคราวเวลาเย็นถึงทรงเที่ยวทรงนมกมี แต่ที่เป็นปรกติและเวลาเช้า นั้น ทรงยกคาคบแพรสติดขลิบทอง ทรงสรว้อยประแจข้าพเจ้าเคยเป็นผู้ไปอยู่เสมอไม่ขาด ความที่อยากไปดูนั้นก็ใจเต็มเกือบนอนไม่หลับ แต่ความหมิ่นเบื้อเครื่องแต่งตัวนั้นก็เป็นที่สุดที่แล้วยังเวลาแต่งตัวเช่นนั้น แต่ก่อนไม่ใช้สวมเสื้อ เล่นผัดฝุ่นกะเนื่อนึ่งไปบนหลังข้าง ถ้าถูกปีที่หนาวขนชั้นไปตลอดทาง ยังจำกลิ่นอายรสชาติได้อยู่ ถ้าเวลาเจ้านายเสด็จเช่นนั้น ไปประทับที่ศาลาวัดสุทัศน์หลังตะวันตกแห่งประตูพระวิหารที่เป็นพลับพลาเปลื้องเครื่อง ผู้ซึ่งกำกับไปมักจะบังคับให้แหวกม่านหลังชมรมให้แลเห็นตัวพระยา และไต่คนที่ไปยืนมุงเป็นกลุ่มให้แหวกช่อง เมื่อถึงเวลารำเสนงมักจะให้ยื้องชันมาอยู่ข้าง ๆ ชมรมด้วยศาลาที่ดูนั้นอยู่หลังชมรม ในแผ่นดินปัจจุบันนี้ก็มิถูกเธอไปดูอยู่เนื่อง ๆ เป็นกระบวนข้างบ้าง รถบ้าง วอบ้าง เป็นการปัจจุบันไม่ต้องเล่า

ส่วนการพระราชพิธีที่พราหมณ์ทำนั้น ตั้งแต่วันขึ้น ๖ ค่ำ บรรดาพราหมณ์ทั้งปวงก็ประชุมกันชำระกายผูกพรต คือคาคบเชือกไว้ที่ต้นแขนข้างหนึ่งเป็นวันจะตั้งพิธี ตั้งแต่นั้นไปต้องกินถั่วว่า ไม่กินเนื้อสัตว์และไม่อยู่ด้วยภรรยา พราหมณ์ทั้งปวงผูกพรตอยู่สามวัน คือตั้งแต่วันขึ้น ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ ๙ ค่ำ พันนั้นไปก็ออกพรต วันไว้แต่พระมหाराชครุพิธีที่เป็นผู้จะทำพิธีต้องผูกพรตไปตลอด ๑๕ วัน และนอนประจำอยู่ในเวทสถาน ไม่ได้กลับไปบ้าน ครั้นวันขึ้น ๗ ค่ำ เวลารุ่งเช้า พระมหाराชครุอ่านเวทเปิดประตูเรือนแก้วไกรลาสศิลาด้วยเชิญพระเป็นเจ้าเสด็จลง แล้วจึงได้ไปรับพระยาที่โรงฆานพตามซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น เวลาค่ำเป็นเวลาทำพระราชพิธีเริ่มทำอวิสูทชำระกายจนเจิม และทำกระสุทธอัมตมสุทธ้อ่านตำรับแก้วรูป เป่าสังข์บูชาเสร็จแล้ว มีพราหมณ์คู่สวดยืนเรียงซ้อนต่อ ๆ กัน ๔ คน ยกพานข้าวตอกสวดคนละบทย วรรคต้นชื่อมหาเวชตีก วรรคสองคนที่สองสวด เรียกไกรยชตีก วรรคสามคนที่สามสวด เรียกสาระวะตีก วรรคสี่คนที่สี่สวด เรียกเวชตีก เมื่อจบทั้ง ๔ คน แล้วจึงว่าพร้อมกันทั้ง ๔ คน เรียกลอธิบายาย ในเวลาว่าลอธิบายายนั้นเป่าสังข์ว่าสามจบหยุดแล้วสวดซ้ำอย่างเดิมอีก ถึงลอธิบายายเป่าสังข์อีก เป่าสังข์ครบสิบสามครั้ง เรียกว่ากัณฑ์หนึ่งเป็นจบต่อนั้นไป พระมหाराชครุยืนแก้วรูปเทียนกระดิ่งเป่าสังข์บูชาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อจบแล้ว วางรูปเทียนถวายแล้วบูชาพานดอกไม้ อานเวทถวายดอกไม้ รายชื่อพระเป็นเจ้าทั้งปวงจบแล้ว คู่สวดทั้ง ๔ คนนั้น ยกอุบลอย่างเช่นเข้ามาถวาย ในห้องพระโรงอีกคนละครั้งเป็นการถวายข้าวตอก แล้วจึงเอาข้าวตอกนั้นแจกคนที่ไปประชุม พังอยู่ในที่นั้นให้กินเป็นสวัสดิมงคลกันเสนียดจัญไร เป็นเสร็จการในเวทสถานใหญ่ แล้วเลิกไปทำที่สถานกลางต่อไปอีก การพิธีที่สถานกลางคือสถานพระมหาวิฆเนศวรนั้นก็เหมือนกันกับสถานใหญ่ คือสถานพระอิศวร แต่สวดต้องมากขึ้นไปเป็นสิบเจ็ดจบจึงจะลงกัณฑ์แล้วก็มีแจกข้าวตอกเหมือนสถานใหญ่ การพิธีนี้ทำเหมือน ๆ กันอย่างทีกล่าวมาแล้ว

ตลอดทั้งสิบคืน ที่หน้าเทวรูปทั้งสองเทวสถานนั้นตั้งโต๊ะกองข้าวตอกมันเผือก มะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย สิ่งละมาก ๆ เป็นกองโตทุกคืน

...วันขึ้น ๘ ค่ำ เวลาจวนรุ่ง พระมหाराชครูเชิญกระดานสามแผ่น แผ่นหนึ่งยาวสี่ศอก กว้างศอกหนึ่ง สลักเป็นรูปพระอาทิตย์พระจันทร์แผ่นหนึ่ง เป็นรูปนางพระธรณีแผ่นหนึ่ง เป็นรูปพระคงคาแผ่นหนึ่ง ทาสีขาว สมมติว่าเป็นพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระธรณี พระคงคา ลงมาประชุมเฝ้าพระอิศวร บูชาในเทวสถานแล้วจึงเชิญออกมาที่หลุมขุดไว้ตรงหน้าขมรม หลุมนั้นกว้างศอกสี่เหลี่ยม ลึกสี่นิ้ว ในนั้นปูอิฐ วางขลังคือหญ้าคา ซึ่งพราหมณ์มักจะใช้รองอะไร ๆ ในการพิธีทั้งปวง แล้วมีราวสำหรับฟิงกระดาน เอากระดานนั้นวางลงในหลุมพิงอยู่กับราว มีขมรมสี่เสาดาดเพดานกันม่านลายรอบ ข้างนอกมีราววัด ๔ มุม ปักฉัตรกระดาศผูกยอดกล้วยยอดอ้อย พระอาทิตย์ พระจันทร์นั้นลงหลุมที่หนึ่งข้างตะวันออก นางพระธรณีลงหลุมกลาง พระคงคาลงหลุมสุดท้ายข้างตะวันตก หน้ากระดานนั้นหันมาข้างใต้ตรงขมรมที่พระยานั่ง การที่เชิญกระดานลงหลุมนี้ ทำแล้วเสร็จในเวลาจวนรุ่งขึ้นวัน ๙ ค่ำ ซึ่งเป็นวันแรมเวลาเย็นนั้น แล้วกระดานนี้อยู่ที่หลุมสามวัน วันขึ้น ๑๒ ค่ำ เวลาयरุ่งเชิญกระดานขึ้นจากหลุมไปเก็บไว้ในเทวสถานตามเดิม

ในวันเดือนยี่แรมค่ำหนึ่ง เป็นวันพิธีเตรียมพวยและตรีปวยต่อกันเวลาเช้าตรู่ พราหมณ์ประชุมกันที่สถานพระนารายณ์ พระมหाराชครูอ่านเวทเปิดทวารเหมือนอย่างเช่นเปิดถวายพระอิศวร เวลาเย็นประชุมกันที่สถานพระนารายณ์อีกเวลาหนึ่ง สวดบูชาอย่างเช่นที่ทำในสองสถานก่อนนั้น เป็นแต่เปลี่ยนชื่อเป็นพระนารายณ์ คงสวดมหเวดิก แปลกกัน แต่ว่าขึ้น ศิวาสะเทวะ ต่อไปก็สวดโกรายะติก สารวะติก เวชติก แล้วสวดโลซัดคูในพร้อมกัน ๔ คน เป่าสังข์สวด ๙ จบ เป็นกัณฑ์หนึ่งตามที่บังคับไว้ แต่เวลาสวด พราหมณ์คู่สวดยืนเรียงเป็นดับ เสมอหน้ากันทั้ง ๔ คน ตอนนั้นไปก็ทำเหมือนอย่างเช่นที่กล่าวมาแล้ว เสร็จการที่สถานพระนารายณ์แล้วมาทำที่สถานมหาวิฆเนศวร เหมือนอย่างเช่นที่เคยทำอยู่นั้นอีก พิธีทั้งสองสถานนี้ต้องรีบให้แล้วเสียแต่เย็นเพราะจะต้องเตรียมการที่จะทำที่สถานใหญ่ต่อไป เป็นวันเหน้อยมากของพราหมณ์ เพราะทั้งรับทั้งส่ง ครั้นเวลาค่ำพอเดือนขึ้นเดินกระบวนแหซึ่งเรียกกันตามสามัญว่าแห่พระนเรศวร หรือที่ร้องกันว่าพระนเรศวร เดือนหายพระนารายณ์เดือนมืด แห่พระนเรศวรนั้น คือแห่พระอิศวรเวลาจะเสด็จกลับจากโลกนี้โปรดแสงสว่างจึงให้แหในเวลาเดือนขึ้น กระบวนนั้นเกณฑ์ขุนหมื่นกรมม้าแขงนอกแขงในเกราะทอง และขอแรงเขลยศักดิ์ตามที่หาได้ขี่ม้าถือเทียนเป็นกระบวนหน้า แล้วถึงตำรวจนำริ้วถือธงมังกรคู่ ๑ ตำรวจถือโคมบัว ๘๐ กลองแขกเดินหว่างกระบวน หาม ๔ ตี ๒ ปี ๑ ถัดมาพิณพาทย์หาม ๔ ตี ๓ ปี ๑ ต่อนั้นมากลองชนะ ๒๐ มีจำปีจำกลองสังข์ ๒ แตรรอง ๖ แตรฝรั่ง ๔ เครื่องสูงที่แห่พระนั้นใช้พื้นขาว เครื่องหน้าห้าชั้น ๖ เจ็ดชั้น ๒ บังแทรก ๔ พวกพราหมณ์ขุนหมื่นถือเทียนเดินสองแถวต่อกลองชนะมาจนถึงหน้าเสลียงหงส์ฉัตรเทียน ๔ คัน เป็นของพราหมณ์ทำถวาย เดินหน้าเสลียงหงส์ ๒ คัน เดินหลังเสลียงเทวรูป ๒ คัน เสลียงที่ตั้งหงส์และตั้งเทวรูปนั้นใช้เสลียงโถง แต่เสลียงหงส์ใช้เพดานตรง ๆ เสลียงเทวรูปเป็นฉัตรซ้อน ๆ ขึ้นไปห้าชั้นระบายสีขาวทั้งสิ้น รอบเสลียงมีราวติดเทียน เทวรูปที่ตั้งมานั้นมีรูปพระอิศวร พระอุมา พระมหาวิฆเนศวร มีพราหมณ์ถือสังข์เดินหน้า ๔ คน มีพัดโบกบังสุรย์ พระมหाराชครูและปลัดหลวงขุนเดินเป็นคู่เคียง นุ่งจีบ

ชายหนึ่ง โจงชายหนึ่ง ถือเทียนเล่มใหญ่ ๆ ไปข้างเสลียงพระเครื่องหลังเจ็ดชั้น ๒ ห้าชั้น ๔ บั้งแทรก ๒ ต่อขึ้นไปเกณฑ์ละครผู้หญิงสาว ๆ แต่งเป็นพรพราหมณ์ถือเทียนเดินแห่สองแถว อยู่ในร้อยคน ต่อขึ้นไปถึงโคมบัวตำรวจอีก ๔๐ แล้วถึงมำกรรมมำและมำเชลยศักดิ์ก็ตามแต่ จะหาได้ อยู่ภายหลังอีก เดินแห่แต่ทเวสถานมาตามถนนบำรุงเมือง เลี้ยวลงถนนสนามชัย ในเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทุกปีมิได้ขาด โปรดให้ ปักพุ่มดอกไม้เพลิงบูชาพระเป็นเจ้า ๑๐ พุ่ม พอเสลียงพระมาถึงหน้าพระที่นั่ง บ่ายเสลียง หันหน้าเข้าตรงพระที่นั่ง พรพราหมณ์เป่าสังข์โองการถวายชัยทรงจุดดอกไม้เพลิงแล้ว จัดเทวรูปในห้องภูษามาลา ซึ่งเป็นเทวรูปสำหรับเข้าพิธี ในพระแท่นมณฑล องค์เล็ก ๆ สามองค์ คือ พระอิศวร พระอุมา มหาวิฆเนศวร ขึ้นบนพานทองสองชั้น มีดอกไม้สดประดับในพานนั้นเต็มทั้งสองชั้น กับรูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงเจิมและประสูหว่ายแล้ว จุดเทียนนมัสการ ๒ คู่ เหลือไปสำหรับบูชาที่เทวสถาน ๒ คู่ แล้วภูษามาลาเชิญเทวรูป ไปขึ้นเสลียง กันกลดก่ามระลอก ออกประตูเวทาทักษะไปส่งขึ้นเสลียงโถงที่ตั้งพระเป็นเจ้า แหม่นนั้นไปขึ้นหงส์ด้วย...

...ที่หน้าเทวสถานนั้นมีหนังโรงหนึ่ง ทั้งวันแรมค่ำหนึ่ง และวันแรมห้าค่ำ หนังและดอกไม้เพลิงนี้เกิดขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการอนุโลมตามพระราชพิธีลุดชุลลอยโคมที่มีมาในกฎมนเฑียรบาล ในคำซึ่งว่าที่หน้าพุทธาวาสตั้งระทา ๔ ระทา หน้า ๒ โรง เมื่อแห่กลับไปถึงเทวสถานแล้วทำพิธีต่อไป คือมีเตียงตั้งพระอิศวร เตียง ๑ ชั้นรองลงมาเรียกว่าภัทรบิฐ ทอดขลัง ไรยแบ่งอย่างเช่นที่พระที่นั่งภัทรบิฐซึ่งสำหรับบรมราชาภิเษก เตียงหนึ่งตั้งเบญจคัพย์แล้วสังข์ตั้งข้างขวา กลดตั้งข้างซ้าย กลางเทวสถาน ตรงที่ตั้งหงส์ตั้งศิลาบดอันหนึ่ง เรียกว่าบัพโต คือต่างว่าภูเขา ท่านเก่า ๆ ท่านก็พอใจบ่นกัน ว่าทำไมจึงไม่ใช้ก้อนหิน มาใช้ศิลาบด แต่ก็ไม่เห็นมีใครอาจแก้ไข เพราะเคยใช้มาแต่ก่อน พระมหाराชาครุทำกระสุนหรือวิสุทธิเจิมจันทร์ อ่านเวทสอดสังวาลพรพราหมณ์ ซึ่งเรียกว่า รุราและแหวกเกาบิลแล้ว พรพราหมณ์คู่สอด ๔ คน สวดบุญ ๑๓ จบ กณฑ์หนึ่ง เหมือนเช่นอย่างสวดมาทุกคืน พระครูแก้วงูรูปประน้ำอบ บูชาข้าวตอกดอกไม้ แล้วคู่สอดยกอุลูป เช่นทุกวัน แต่ในวันนี้ไม่แจกข้าวตอกแก่คนทั้งปวงที่ไป ยกไว้เป็นของส่วนถวายหลวง แล้วพระมหाराชาครุอ่านเวทจบหนึ่งชื่อทรงสาร จบสองชื่อไตรพัดแล้วทักษิณบูชาศาสตร์ รินน้ำเบญจคัพย์ลงถ้วย ถวายรูปเทียนดอกไม้บูชาสังข์กลด แล้วอ่านเวทสนาหงส์อีกจบหนึ่ง แล้วจึงเชิญพระอิศวร พระอุมา พระมหาพิฆเนศวร สรงน้ำด้วยกลดแล้วสังข์แล้วจึงเชิญขึ้น ภัทรบิฐทำศาสตร์อย่างบูชาอ่านเวท ชื่อสารเหลืองจบแล้ว ที่สองชื่อมัลย์ ที่ ๓ ชื่อสังวาล แล้วจึงเชิญเทวรูปตั้งบนพานทองขาวเดินชูประทักษิณไปรอบที่ตั้งหงส์ เมื่อถึงศิลาบดเรียก บัพโตนั้น ยกเท้าขวาก้าวเหยียบขึ้นบนศิลาครั้งหนึ่ง แล้วก็เดินเวียนต่อไป เมื่อมาถึงศิลา ก็เหยียบอีกจนครบสามครั้ง จึงเชิญเทวรูปขึ้นบนบุษบกหงส์ ในระหว่างนั้นเป่าสังข์ตลอดจน พระขึ้นหงส์แล้วจึงได้หยุด แล้วอ่านเวทบูชาหงส์ บูชาพระสุเมรุ แล้วจึงว่าสรรเสริญไกรลาส เหมือนพระเจ้าแผ่นดินขึ้นภัทรบิฐ พรพราหมณ์ก็ว่าสรรเสริญไกรลาสอย่างเดียวกัน แล้วอ่านเวทส่งพระอุมาจบแล้ว อ่านสวดดี แล้วอ่านสรงน้ำพิเนศ จุดเทียน ๘ เล่ม มีดอกไม้ตั้งไว้ ๘ ทิศ อ่านเวทเวียนไปตามทักษิณาวรรตทั้ง ๘ ทิศ เรียกว่าไตรทวาร ต่อไปพรพราหมณ์ ๒ คน จึงได้ว่าข้ากล่อมหงส์ อย่างเดียวกันกับกล่อมขึ้นพระอยู่เจ้านาย ๓ บท เป่าสังข์ ๓ ลา

แล้วอ่านเวทส่งสารส่งพระเป็นเจ้าบท ๑ แล้วจึงอ่านเวทเปิดทวารศิวาลัยอีกจบ ๑ จึงได้เป็น
เสร็จการในเวลาค่านั้น กว่าจะแล้วเสร็จคงอยู่ใน ๗ ทุ่มหรือ ๘ ทุ่มเศษ ทุกปีไม่ต่ำกว่านั้น

การข้าทางสนี้ เป็นธรรมเนียมโบราณ ที่พระเจ้าแผ่นดินเคยเสด็จไปส่งพระเป็นเจ้า
ถึงเทวสถาน ตามเช่นที่กล่าวมาแล้ว แต่พระเจ้าแผ่นดินในพระบรมราชวงศ์ปัจจุบันนี้
ไม่ได้มีการเสด็จพระราชดำเนินส่งพระเป็นเจ้าเช่นแต่ก่อนเลย พึงมาขึ้นในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว... ในแผ่นดินปัจจุบันนี้ก็เคยเสด็จครั้งหนึ่งเป็น
กระบวนรถ แต่ที่พระเจ้าลูกเธอไปทุกปีนั้นเลิกไป ด้วยเห็นว่าเป็นเวลาดึกมาก การซึ่ง
เสด็จพระราชดำเนินเก่าใหม่ และเจ้านายเสด็จไปนี้ ก็มีแต่เฉพาะวันแรมค่ำหนึ่ง วันเดียว
วัน ๕ ค่ำ ไม่มี...

...รุ่งขึ้นวันแรม ๒ ค่ำ พระมหाराชครูและพราหมณ์ทั้งปวงจัดของถวายเข้ามาตั้ง
ในท้องพระโรง มีพาน ๒ ชั้น ข้าวตอก ๒ พาน นอกนั้นมีข้าวเม่า, กัลวย, มะพร้าวอ่อน,
อ้อย เลยไปจนกระทั่งถึงขนมหลายสิบโต๊ะ เวลาเสด็จออกพระมหाराชครูถวายน้ำสังข์
พราหมณ์ ๒ คนเป่าสังข์ แล้วเจ้ากรมปลัดกรม ๓ คนยกพานข้าวตอกว่าอุลูปคนละครั้ง
ครบ ๓ คราวแล้วเป็นเสร็จการ... เมื่อเวลากลับถวายแล้วแจกเงินพระราชทานพระมหา
ราชครูปีหนึ่ง ๑๐ ตำลึงก็มี ๑๒ ตำลึงก็มีแต่ในเกณฑ์นั้น ๕ ตำลึง นอกนั้นเป็นรางวัลใช้ทุนที่
เห็นชอบถวายมาก เจ้ากรมอีกคนหนึ่ง ๓ ตำลึง ปลัดกรม ๒ ตำลึง หลวงสุริยาเทเวศร์ตำลึง
กึ่งพราหมณ์ นอกนั้นก็ทรงรู้จักคุ้นเคย ๔ บาทบ้าง กึ่งตำลึงบ้าง บาทหนึ่งบ้าง จนถึงสลึงหนึ่ง
แล้วโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่รับอุลูปนั้นแจกด้วยคนละเล็กน้อยอีกส่วนหนึ่ง ต่อนั้นไป
พราหมณ์ไปถวายวงหน้าและเจ้านายและขุนนางทั้งปวง เขาจะแจกจ่ายกันอย่างไรมิทราบเลย
แต่ปีหนึ่งก็จะได้มาก ๆ อยู่

ต่อนั้นไปก็ทำพิธีตรีปวายในสถานนารายณ์แห่งเดียว เช่นทำมาในวันแรมค่ำหนึ่งนั้น
ทุกวัน ตลอดจนถึงวันแรมห้าค่ำแห่งพระนารายณ์อีกครึ่งหนึ่ง กระบวนแห่งทั้งปวงก็เหมือนกัน
กับแห่งพระอิศวร ยกเสียแต่เสลียงหงส์ ในเสลียงพระนั้นตั้งรูปพระนารายณ์ พระลักษมี
พระมหะศวรี แห่งก่อนเวลาเดือนขึ้น เดินมาตามถนนบำรุงเมือง มาลงถนนสนามชัย
เหมือนวันก่อน เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จพระราชดำเนิน
ออกทรงจุดดอกไม้ และส่งเทวรูปน้อยมีแต่รูปพระนารายณ์องค์เดียว ตั้งบนพานทองสอง
ชั้น แต่ในแผ่นดินปัจจุบันนี้เสด็จออกบ้าง ไม่ได้เสด็จออกบ้าง ไม่ได้ออกเป็นพื้น ภูษามาลา
ก็นำเทวรูปมาถวายทรงจิม และพรมสุหร่ายที่พระที่นั่งจักรี แล้วเชิญขึ้นเสลียงกันกลดไป
เหมือนอย่างแต่ก่อน การซึ่งทำพิธีในเทวสถานนั้นก็เหมือนกันกับที่สถานพระอิศวร
แปลกแต่ตัวเวทมีถ้อยคำยกเยื้องกันไปบ้างเล็กน้อย และมีหนึ่งด้วยเหมือนคราวส่งพระอิศวร
การพระราชพิธีตรีปวายก็เป็นอันเสร็จลงในวันแรม ๕ ค่ำนั้น

ของพระราชทานในพระราชพิธีตรีปวายตรีปวายสองพิธีนี้พระมหाराชครูได้เงิน
ทักษิณบูชาสถานละ ๖ บาท ทั้ง ๓ สถาน ค่ากุ้มอีก ๒ สถาน ๆ ละบาทเฟื้อง คู่สวด
สถานละ ๔ คน ได้คนหนึ่งวันละเฟื้องสถานใหญ่ สถานกลาง มีพิธี ๑๐ วัน เป็นเงินสถานละ
๕ บาท สถานนารายณ์ มีพิธี ๕ วัน เป็นเงิน ๑๐ สลึง ของบูชาเทวรูปสถานใหญ่ สถานกลาง
สถานละ ๑๐ ตำลึง สถานนารายณ์ ๕ ตำลึง สีมิ่งหนัก ๘๗ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

อนึ่ง ในการพิธีตรียัมปวายตรีปวายนี้ พราหมณ์ได้มีการสมโภชเทวรูปและทำบุญตามทางพุทธศาสนาด้วย คือวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๒ เวลาบ่ายมีสวดมนต์ที่ในเทวสถาน ๑๑ รูป รุ่งขึ้นวันแรม ๖ ค่ำเวลาเช้าเลี้ยงพระที่สวดมนต์ สำหรับที่เลี้ยงพระและไทยทานของพราหมณ์เองในเวลาเช้าวันเลี้ยงพระมีราษฎรพาบุตรหลานมาโกนจุกที่เทวสถานมีจำนวนคน ตั้งแต่ ๑๕๐ คนเศษขึ้นไปจน ๓๙๐ คน พระราชครูพิธีได้แจกเงินคนละเพื่อ่งทั่วกัน และแจ้งความว่ามีจำนวนมากขึ้นทุกปี ครั้นเวลาบ่ายมีเวียนเทียนเทวรูปของหลวงมีบายศรีตอง ช้ายชวา แตรสังข์พิณพาทย์กลองแขกไปประโคมในเวลาเวียนเทียนด้วย ฯ^{๒๔}

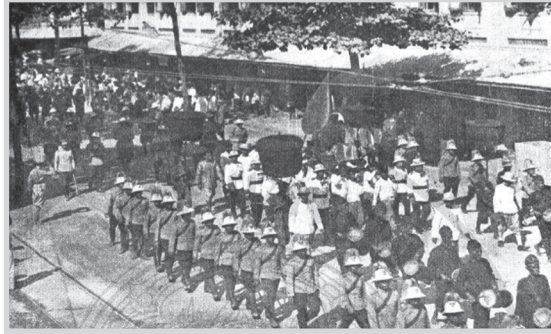
พระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย ซึ่งจัดกันอย่างยิ่งใหญ่แบบนี้ถือปฏิบัติกันต่อมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ภายหลังเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ พระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย ก็ถูกยกเลิกไป เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้นเป็นสำคัญ

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แม้จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ฟืนฟูพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย ขึ้นใหม่ แต่ก็ไม่มีพิธีไล่ชิงช้าเหมือนที่ผ่านมา ส่วนขั้นตอนการประกอบพระราชพิธี มีดังนี้^{๒๕}

ในวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือนนี้ เวลาประมาณ ๐๔.๐๐ น. คณะพราหมณ์มาประชุมกันที่สถานพระอิศวร พราหมณ์ที่จะมาร่วมประกอบพิธีกรรมนี้เรียกว่า *พราหมณ์ไหวรดาจารย์* ซึ่งเป็นพราหมณ์ที่มีหน้าที่ประกอบพระราชพิธีทั่วไปในสยาม ในช่วงเริ่มพิธี หากถ้ามีพราหมณ์ที่จะบวชใหม่ก็จะทำการบวชในกาลนี้ด้วย การบวชของฝ่ายพราหมณ์นี้ถือเป็นการเกิดครั้งที่สองหรือทวิชาติ

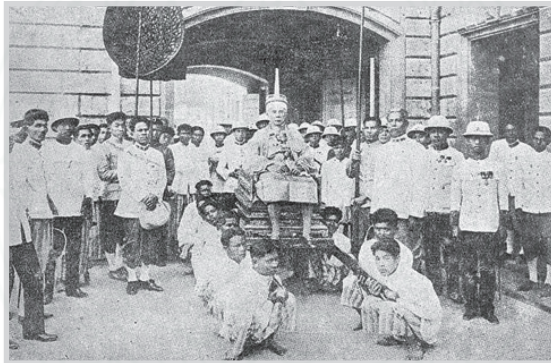
^{๒๔} ดูรายละเอียดการพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย เพิ่มเติม ในกรมศิลปากร, **พระราชพิธีสิบสองเดือน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์** (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๖), หน้า ๘๘ - ๑๐๘.

^{๒๕} พระมหाराชาครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ (ชวิน รังสิพราหมณกุล) และคณะ, **จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์เทวสถานสำหรับพระนคร** (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗๔ - ๑๘๑ และ ๓๑๓ - ๓๑๘. และ **พระราชพิธีตรียัมปวาย**, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก http://www.devasthan.org/ceremony_main.html.

พระยาอินทซึ่งช้างชำนั่งบนเสลี่ยง ในกระบวนแห่ครั้ง พ.ศ. ๒๔๖๐

ที่มา : พระยาอินทซึ่ง พ.ศ. ๒๔๖๐, ไม่ระบุเลขหน้า

ส่วนหนึ่งของกระบวนแห่พระยาอินทซึ่งช้าง ในคราว พ.ศ. ๒๔๗๔

พระยาอินทซึ่งช้าง ซึ่งสมมติเป็นพระอิศวร นั่งคูการไล่ซึ่งช้าง
และรำเสนง ในคราว พ.ศ. ๒๔๗๔

“นาลิวัน” ซึ่งสมมติเป็นพยานาตามตำนานกำลังไล่ชิงช้า
ในพระราชพิธีตรียมปวาย

วันขึ้น ๗ ค่ำ เดือนยี่ คณะพราหมณ์จะชำระกายผูกพรต รับประทานอาหารแต่ถั่ว งา ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ และประพาศิพรหมจรรย์ การผูกพรตจะทำกันจนถึงวันขึ้น ๙ ค่ำ จึงอนุญาตให้ออกพรตได้ เว้นแต่พระมหाराชครูที่จะต้องทำการผูกพรตไปตลอดทั้ง ๑๕ วัน และต้องนอนประจำอยู่ในเทวสถานตลอดช่วงพิธี

ในวันขึ้น ๗ ค่ำ เวลารุ่งเช้า ที่สถานพระอิศวร พระมหाराชครูจะอ่านพระเวทเปิดประตูศิวาลัยเพื่อเชิญพระอิศวรเสด็จมายังโลกมนุษย์^{๒๖} จากนั้น

^{๒๖} ในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า ในวันขึ้น ๗ ค่ำ ช่วงเช้า หลังจากที่พระมหाराชครูอ่านพระเวท เพื่อเชิญพระเป็นเจ้าเสด็จลงมายังโลกมนุษย์แล้ว พราหมณ์จะออกไปรับพระยายืนชิงช้าที่โรงมานพหรือมาพัก (คือ พลับพลา, ปะรำ, โรงพิธี) เพื่อทำพิธีไล่ชิงช้าต่อไปดูใน กรมศิลปากร, **พระราชพิธีสิบสองเดือน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์** (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๖), หน้า ๙๖ - ๙๗. แต่ในปัจจุบันไม่มีการทำพิธีไล่ชิงช้าแล้ว จึงเลื่อนการถวายข้าวเวท หรือข้าวเป็ยก หรือข้าวทิพย์มาทำทุกเช้าแทน จนถึงวันแรม ๕ ค่ำ

จะถวายข้าวเวท (บางแห่งใช้ว่า ข้าวเวทย์) หรือข้าวเปียก (คือ ข้าวที่กวนกับกะทิใส่นม) ซึ่งเป็นข้าวทิพย์ตามคติความเชื่อแต่พระเป็นเจ้า ซึ่งการถวายข้าวเวทดังกล่าวจะถวายทุกเช้าจนถึงวันแรม ๕ ค่ำ

ก่อนจะเริ่มพระราชพิธีตรียมปวาย – ตรีปวาย บูชาพระเป็นเจ้า พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะถือพรตโดยเคร่งครัด รักษาจิตใจให้บริสุทธิ์ และในการนี้ พราหมณ์จะ “ผูกพรต” คือ ผูกสายสิญจน์ที่ต้นแขนข้างขวา ตรงกลางสายสิญจน์จะผูกคอกบานไม่รู้โรยสีขาว เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้พึงระลึกว่า อยู่ระหว่างการถือพรต ควรกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความสำรวม

ที่มา : จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์ เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๓๑๖.

ช่วงค่ำ พราหมณ์กระทำพระราชพิธีที่เทวสถาน สำหรับพระนคร เริ่มทำที่สถานพระอิศวรและสถานพระพิฆเนศวรตามลำดับ โดยก่อนทำการบูชาพระมหाराชครูทำพิธีอาตมวิสุทธ์ คือการชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ด้วยพระเวท

การทำอาตมวิสุทธ์ เริ่มพิธีโดยพระมหाराชครูจุดธูปเทียนบูชาเทวรูปอ่านพระเวท แกว่งธูปเป่าสังข์บูชา จบแล้วกลับมานั่งที่อาสนะ เหล่าพราหมณ์เข้ามากกราบ และให้พระมหाराชครูประพรมน้ำเทพมนตร์ตามลำดับพรตแล้วไปเข้าแถวตอนเรียงหนึ่งต่อกัน ๔ คน ยกอุลูปหรือพานข้าวตอก แล้วสวดมุขโรย

สถานพระอิศวร (สวดมูไรย บางแห่งใช้ว่า มูไร, มูไร) ซึ่งการสวดจะสวดกันคนละวรรค วรรคต้น คนแรกสวดเรียกว่า *มหาเวชตี* คนที่สองสวดวรรคที่สองเรียกว่า *โกรายะตี* คนที่สามสวดวรรคที่สามเรียกว่า *สรวาเวตี* วรรคที่สี่คนสุดท้ายสวดเรียกว่า *เวชตี* เมื่อครบทั้ง ๔ คนแล้ว จึงว่าพร้อมกันทั้ง ๔ คน เรียกว่า *ลอริบาวาย* ในขณะที่ลอริบาวายนั้นเป่าสังข์คลอไปด้วยว่าสามจบหยุดแล้วสวดซ้ำอย่างเดิม ถึงช่วงที่เป็นลอริบาวายเป่าสังข์ ทำอย่างนี้จนครบ ๑๑ ครั้ง เรียกว่า *หนึ่งกัณฑ์* จากนั้นพระมหाराชครูแกว่งรูปเทียนกระดิ่งเป่าสังข์บูชาอีกครั้ง วางรูปเทียนถวายแล้วบูชาพานดอกไม้ จบแล้ว พรหมณ์คู่สวด ทั้ง ๔ คน ยกอุลูปหรือพานข้าวตอกว่าเวทถวายอีกคนละครั้ง แล้วเอาข้าวตอกนั้นไปแจกจ่ายแก่ผู้ร่วมพิธีได้นำไปบริโภคเพื่อความ เป็นสวัสดิมงคล เป็นเสร็จพิธีในสถานพระอิศวร ต่อจากนั้นจึงทำพิธีที่สถานพระพิฆเนศวรต่อไป

การทำพิธีที่สถานพระพิฆเนศวรเหมือนกับที่สถานพระอิศวร แต่ว่าสวดมูไรย สถานพระพิฆเนศวรนั้นจะสวด ๙ จบ นับเป็นหนึ่งกัณฑ์ และมีการแจกจ่ายข้าวตอกแก่ผู้ร่วมพิธีเหมือนอย่างที่สถานพระอิศวร เป็นอันเสร็จพิธีของวันขึ้น ๗ ค่ำ^{๒๗}

วันขึ้น ๘ ค่ำ เดือนยี่ เวลาเข้ามิด พระมหाराชครูเชิญกระดาน ๓ แผ่น ซึ่งสลักเป็นรูปพระอาทิตย์กับพระจันทร์แผ่นหนึ่ง เป็นรูปพระแม่ธรณีแผ่นหนึ่ง และเป็นรูปพระแม่คงคาแผ่นหนึ่ง ออกมาที่หลุมซึ่งขุดไว้ตรงพื้นที่ระหว่างสถานพระอิศวรและสถานพระพิฆเนศวร^{๒๘} มี ๓ หลุม รอบบริเวณหลุมมีราววัด (คือ รั้วแผงโปร่ง ที่ปักเพื่อแสดงอาณาเขตของมณฑลพิธี) ปักฉัตรกระดาดหว่านทำยแผงทั้ง ๔ มุม ที่ปากหลุม ตั้งเสา ๔ เสา มีราวสำหรับฟังกระดาน ส่วนขนาด

^{๒๗} ในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า การสวดสักการะที่สถานพระอิศวรต้องสวดจนครบ ๑๓ จบ จึงนับเป็นหนึ่งกัณฑ์ ส่วนสถานพระพิฆเนศวร ต้องสวดครบ ๑๙ จบ นับเป็นหนึ่งกัณฑ์ ดูใน *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๙๙. แต่ปัจจุบันคงเป็นการรวบรัดพิธีให้กระชับขึ้น

^{๒๘} ในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า หลุมสำหรับวางกระดานซึ่งสมมติเป็นพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระแม่ธรณี พระแม่คงคา เสด็จลงมาเข้าเฝ้าพระอิศวรนั้น ขุดไว้ตรงบริเวณด้านหน้าโรงพิธีหรือชมรมสำหรับพระยายืนชิงช้านั่งชมการไล่ชิงช้า ดูใน *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๙๘ - ๙๙. แต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาขุดหลุมวางกระดานดังกล่าวไว้ที่ด้านข้างสถานพระอิศวรแทน

ของหลุม แต่ละหลุมมีขนาดกว้าง ๑ ศอก ลึก ๔ นิ้ว ที่ก้นหลุมปูอิฐวางขลัง (สังคัมคัลลิตี) คือหญ้าคา^{๒๙}

พิธีเชิญกระดานลงหลุม ก่อนที่จะวางกระดานลงหลุม ต้องนำแผ่นกระดาน เวียนทักษิณาวรรต ๓ รอบ แล้วจึงวางลงที่ปากหลุมพึงไว้กับราวที่หน้าแผ่นกระดาน จัดวางเครื่องสังเวทบูชาต่างๆ อาทิ ข้าวตอก เฝือก มันตัม กัถวย สัม น้ำอ้อยบ อ้อย ข้าวต้มน้ำร้อน หมากพลู มะพร้าวอ่อน มะพร้าวแก่ ครั้นได้เวลาเริ่มพิธี พระมหาราชครูรดน้ำกลศ สังข์ ถวายใบมะตูม แกว่งคันประทีป สั่นกระดิ่ง บูชาถวาย น้ำกลศ สังข์ จุกุมเจิม วางขลัง แล้วยกกระดานลงหลุม จากนั้นคาดเพดานกันม่าน รายรอบ สำหรับกระดานรูปพระอาทิตย์กับพระจันทร์วางที่หลุมด้านตะวันออก แผ่นกระดานรูปพระแม่ธรณี วางที่หลุมตรงกลาง และแผ่นกระดานพระแม่คงคา วางที่หลุมด้านตะวันตก^{๓๐} กระดานทั้ง ๓ แผ่น จะวางหันหน้าทางทิศใต้

ช่วงเช้า ต่อจากพิธีเชิญกระดานลงหลุม เป็นพิธีถวายข้าวเวทเหมือนในวันขึ้น ๗ ค่ำ แต่ไม่มีอ่านพระเวทเปิดประตูศิวาลัย

ช่วงค่ำ มีพิธีสวดสักการะ ณ สถานพระอิศวรและสถานพระพิฆเนศวร

ตั้งแต่วันขึ้น ๙ ค่ำ จนถึงวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือนยี่ ช่วงเช้า มีพิธีถวายข้าวเวท และช่วงค่ำ มีพิธีสวดสักการะ ณ สถานพระอิศวรและสถานพระพิฆเนศวร เหมือนในวันขึ้น ๘ ค่ำ

^{๒๙} ในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เชื่อว่า หญ้าคา เป็นหญ้าศักดิ์สิทธิ์ เพราะในครั้งทีน้ำอมฤตตกลงมายังโลกมนุษย์นั้นได้ตกลงมาถูกกอหญ้าคา ทำให้หญ้าคากลายเป็นหญ้าอมตะ ทำลายอย่างไรก็ไม่สูญสิ้น ดังนั้น จึงนิยมนำหญ้าคามานี้ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมมาจนปัจจุบันนี้

^{๓๐} เหตุที่มีการเชิญกระดานลงหลุม สืบเนื่องมาแต่ความเชื่อที่ว่าเทพเทวีที่เชิญมารับเสด็จพระอิศวร อาทิ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระแม่คงคา พระแม่ธรณี เสด็จมาทางขอบน้ำ ขอบฟ้า ขอบแผ่นดิน ซึ่งเชื่อมโยงสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คือพระอาทิตย์ พระจันทร์ ขึ้นและตกที่แนวขอบน้ำ ขอบฟ้า หรือขอบแผ่นดิน ส่วนพระแม่คงคา สือถึงผืนน้ำ พระแม่ธรณีสือถึงแผ่นดิน ดังนั้น ในพิธีกรรมนี้จึงสมมติให้ขอบหลุมที่ขุดไว้สำหรับวางกระดานเป็นขอบน้ำ ขอบฟ้า ขอบแผ่นดิน คือทางที่เหล่าเทพเทวีเสด็จผ่านขึ้นมาเฝ้าพระอิศวร

พระมหाराชครูขณะกำลังถวายข้าวเวทแต่เทวรูปพระอิศวร ณ สถานพระอิศวร

ที่มา : จดหมายเหตุการณ์บูรณปฏิสังขรณ์ เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๓๑๗.

สักการเทวสถาน สำหรับพระนคร(โบสถ์พรหมณ์)

การสวดมนต์หรือมูไร ณ สถานพระอิศวร

ที่มา : <https://www.facebook.com/devasthanbangkok/photos/2792670907458820>.

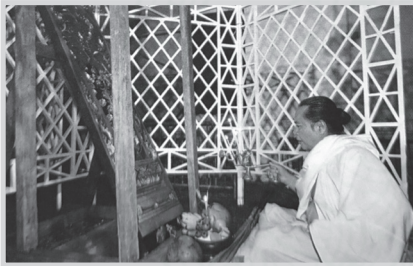
วันขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือนยี่ เวลาเช้ามีด มีพิธีเชิญกระดานขึ้นจากหลุมไปเก็บ
ในเทวสถาน สำหรับพระนครตามเดิม จากนั้นเป็นพิธีถวายข้าวเวท ส่วนในช่วงค่ำ
มีพิธีสวดสักการะ ณ สถานพระอิศวรและสถานพระพิฆเนศวร เหมือนทุกวันนี้

พระมหาราชครูทำพิธีบูชากระดานครูไล่ชิงช้า

แผ่นกระดานสลักเป็นรูป
พระแม่คงคา

การทำพิธีเชิญแผ่นกระดานลงหลุม

หลุมสำหรับวางกระดาน มีราชวัติและ
ฉัตรตกแต่ง แสดงถึงอาณาเขตมณฑลพิธี

ที่มา : จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์ เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๑๗๒ และ ๓๑๖.

ตั้งแต่วันขึ้น ๑๓ ค่ำ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ ช่วงเช้า มีพิธีถวาย
ข้าวเวท และช่วงค่ำมีพิธีสวดสักการะ ณ สถานพระอิศวรและสถานพระพิฆเนศวร
เหมือนทุกวัน

วันแรม ๑ ค่ำ เดือนยี่ เป็นพิธีตรียมปวายและพิธีตรีปวายต่อกัน

เวลาเช้า มีพิธีถวายข้าวเวท เหมือนทุกวัน

เวลาบ่าย ประกอบพิธีตรีปวาย ณ สถานพระนารายณ์โดยพระมหาราชครู ทำพิธีอ่านพระเวทเปิดประตูศิวาลัยเชิญพระนารายณ์เสด็จมายังโลกมนุษย์ แล้วจึงสวดมูโรยสถานพระนารายณ์ ซึ่งมีพราหมณ์คู่สวด ๔ คน และมีวิธีการ สวดเหมือนอย่างที่ทำในสถานพระอิศวรและสถานพระพิฆเนศวรก่อนนั้น หากแต่ พราหมณ์คู่สวดจะยืนเรียงแถวเป็นหน้ากระดานเสมอกันทั้ง ๔ คน และสวด ครบ ๕ จบ นับเป็นกัณฑ์หนึ่ง^{๓๑} เมื่อเสร็จพิธีบูชาที่สถานพระนารายณ์แล้ว จากนั้นเป็นพิธีรับเทวรูปหลวงและพิธีชำระสังข์ ส่งพระอิศวร ซึ่งเป็นพิธีเนื่องในพิธี ตรียมปวายเป็นวันสุดท้ายต่อไป

เวลาค่ำ ที่สถานพระอิศวร หลังจากรับเทวรูปหลวงที่ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้เชิญมาทำพิธี ได้แก่ เทวรูปพระอิศวร พระอุมา และพระพิฆเนศวร ซึ่งเป็นเทวรูปขนาดเล็ก พระมหาราชครู ทำอาตมวิสุทธิ์ อ่านเวทจบแล้ว พราหมณ์ คู่สวด ๔ คน เข้ามากราบ และให้พระมหาราชครูประพรมน้ำเทพมนตร์ตามลำดับพรต แล้วยืนเข้าแถวเรียงหนึ่งหน้าโต๊ะข้าวตอกสวดมูโรย จากนั้นพระมหาราชครู ประพรมน้ำเทพมนตร์ที่โต๊ะข้าวตอกและที่สิ่งของต่างๆ ที่จัดเตรียมไว้ก่อนที่จะนำขึ้น ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วแกว่งคันประทีป สั่นกระดิ่ง ถวายกระถางดอกไม้ แล้วพราหมณ์คู่สวด ยกอุลุปเช่นทุกวัน แต่วันนี้ไม่มีการแจกจ่าย ข้าวตอกแก่ผู้ร่วมพิธี เพราะยกไว้เป็นของถวายหลวง จากนั้นไปทำพิธีต่อที่ สถานพระพิฆเนศวรเช่นเดียวกันแล้วกลับมายังสถานพระอิศวร พระมหาราชครู อ่านเวทบูชาทิศทั้ง ๘ บูชาขลัง บูชาเบญจคัมภีร์ บูชาสังข์ บูชากลศ และบูชากุมภี ถวายข้าวเวท แล้วทรงน้ำเทวรูป พระอิศวร พระอุมา พระพิฆเนศวร ซึ่งเป็นเทวรูปหลวง ด้วยกลศ แล้วเชิญขึ้นภัทรบิฐ ถวายสังวาล (เป็นด้ายสีขาวที่ผูกทำเหมือน สายสังวาล) ระหว่างนั้นพราหมณ์เป่าสังข์ พระมหาราชครูไปที่หน้าหงส์ซึ่งแขวนไว้ กับเสาคู่ที่ตรงกลางสถานพระอิศวร รดน้ำด้วยกลศ สังข์ จุลเจิม อ่านเวทบูชา แล้วเชิญเทวรูปตั้งบนพานทองขาว เดินประทักษิณไปรอบที่ตั้งหงส์ เมื่อถึงศิลาบด

^{๓๑} ในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า การสวดมูโรยสถานพระนารายณ์ เดิมต้องสวดจน ครบ ๙ จบ จึงนับเป็นหนึ่งกัณฑ์ ดูใน กรมศิลปากร, **พระราชพิธีสิบสองเดือน พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์**, หน้า ๙๙.

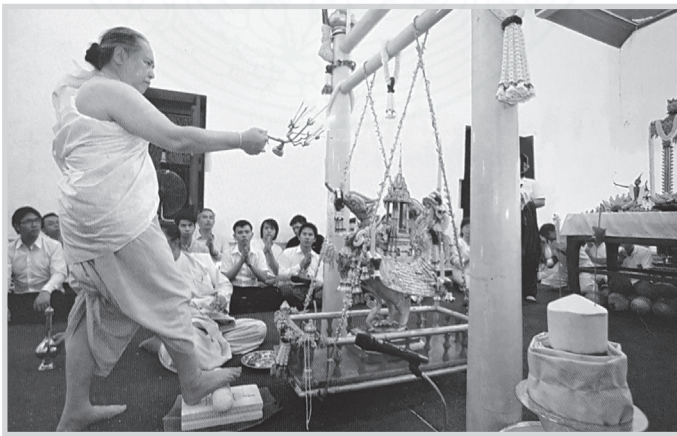
(สมมติว่าแทนภูเขา) ซึ่งเรียกว่า *บัพพโต* ยกเท้าขวาก้าวเหยียบขึ้นบนศิลาครั้งหนึ่ง เดินเวียนจนครบสามครั้ง เชิญเทวรูปขึ้นบนบุษบกหงส์ ระหว่างนั้นพราหมณ์ เป่าสังข์จนเทวรูปขึ้นหงส์ พระมหाराชครูกลับมาอ่านเวทบูชาหงส์จนจบพิธี และในตอนนี้อยู่มีพราหมณ์ ๒ คน อ่านพระเวทซ้ำหงส์ พราหมณ์อีกคนหนึ่ง ไกวเปลหงส์ ซึ่งการไกวเปลหงส์เป็นจังหวะพร้อมการอ่านพระเวทเป็นทำนองฉันทน์ ชาวบ้านจึงเรียกว่า *กล่อมหงส์* เมื่อพระมหाराชครูอ่านเวทบูชาหงส์ บูชาพระสุเมรุ และอ่านเวทส่งพระอุมาแล้ว จึงอ่านเวทปิดประตูศิวาลัยสถานพระอิศวร เป็นเสร็จการในค่ำวันนั้น

วันแรม ๒ ค่ำ เดือนยี่ เวลาเช้า หลังจากถวายข้าวเวทเหมือนทุกวัน แล้วคณะพราหมณ์เข้าเฝ้าฯ เพื่อถวายอุลูปและเครื่องพิธีต่าง ๆ

เวลาค่ำ มีสวดสักการะที่สถานพระนารายณ์

วันแรม ๓ ค่ำ เดือนยี่ เวลาเช้า มีพิธีถวายข้าวเวท เหมือนทุกวัน

เวลาค่ำ รับประทานหลวง คือ เทวรูปพระพรหม แล้วทำพิธีสวดสักการะที่สถานพระนารายณ์ สถานพระอิศวร จากนั้นมีทำพิธีซ้ำหงส์ ส่งพระพรหมที่สถานพระอิศวร

พิธีซ้ำหงส์ ส่งเสด็จพระเป็นเจ้า

วันแรม ๔ ค่ำ เดือนยี่ เวลาเช้า ทำพิธีถวายข้าวเวทแล้ว คณะพราหมณ์
เข้าเฝ้าฯ เพื่อถวายอุลูปและเครื่องพิธีต่าง ๆ

เวลาค่ำ มีสวดสักการะที่สถานพระนารายณ์

วันแรม ๕ ค่ำ เดือนยี่ เป็นวันทำพิธีตรีปวายและเป็นพิธีตัดจุกในพระบรม
ราชานุเคราะห์ต่อเนื่องกัน

เวลาเช้า มีพิธีถวายข้าวเวท

เวลาเย็น ลงทะเบียนเด็กที่ร่วมพิธีตัดจุก และมีพิธีสงฆ์ที่สถานพระอิศวร

เวลาค่ำ รับเทวรูปหลวง คือ พระนารายณ์ แล้วทำพิธีสวดสักการะที่สถาน
พระนารายณ์ ทำพิธีชำระสรง ส่งพระนารายณ์ และอ่านเวทปิดประตูศิวาลัยสถาน
พระนารายณ์

อนึ่ง เทวรูปหลวงซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้นำมาร่วม
พิธีนั้น จะอัญเชิญกลับไปประดิษฐานที่พระบรมมหาราชวัง ในวันรุ่งขึ้น

วันแรม ๖ ค่ำ เดือนยี่ เป็นวันทำพิธีตัดจุกในพระบรมราชานุเคราะห์

เวลาเช้า หลังจากเด็กที่จะเข้ารับการตัดจุกมาพร้อมแล้ว มีพิธีสงฆ์
จากนั้นพราหมณ์ประกอบพิธีตัดจุก แล้วร่วมกันตักบาตร ถวายภัตตาหารเช้า
แต่พระสงฆ์ เสร็จแล้วประธานสงฆ์ให้โอวาทแก่เด็กที่เข้ารับการตัดจุก ถวาย
จตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนา เสร็จพิธีสงฆ์แล้วเวียนเทียน
สมโภชเทวรูปและเด็กที่มาตัดจุก เด็กที่มาตัดจุกรับแจกเหรียญพระราชทาน
พราหมณ์ลาพรต แล้วร่วมกันรับประทานอาหาร จากนั้นเชิญเทวรูปหลวงกลับไป
ประดิษฐานที่พระบรมมหาราชวัง เป็นอันเสร็จพิธี

โดยสรุป จะเห็นได้ว่าพระราชพิธีตรีปวาย - ตรีปวาย เป็นพระราชพิธี
ที่มีความเป็นมายาวนานตั้งแต่โบราณและยังคงปฏิบัติสืบต่อมาจนปัจจุบันนี้
แม้จะมีความเปลี่ยนแปลงลดขั้นตอนไปบ้างตามสภาพเหตุการณ์บ้านเมือง
สิ่งนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันถึงคุณค่าของพระราชพิธีดังกล่าว

คณะพรหมณ์เข้าเฝ้าฯ นำอุลูปและเครื่องพิธีต่างๆ หูลเกล้าฯ ถวายแด่
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ที่มา : จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๓๑๘.

พิธีตัดจุก ณ เทวสถาน สำหรับพระนคร

ที่มา : จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๓๑๘.

กำหนดพระราชพิธีตรียัมพวาย - ศรีพวย วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๓ - ๔ มกราคม ๒๕๖๔

<p>◆ วันจันทร์ ที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น ๖ ค่ำ ๐๔.๐๐ - ๐๖.๐๐ น. ขึ้น ๗ ค่ำ ๒๐.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - นิพพล - ย่านพระบาท เปิดประอุทวารด้วย สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว)
<p>◆ วันอังคาร ที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น ๘ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๒๐.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว)
<p>◆ วันพุธ ที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น ๙ ค่ำ ๐๓.๐๐ - ๐๖.๐๐ น. ขึ้น ๑๐ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๒๐.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เจริญนักษัตรฉนวนสมุท - ถวายข้าวเวทย์ - สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว)
<p>◆ วันพฤหัสบดี ที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๒๐.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว)
<p>◆ วันศุกร์ ที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๒๐.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว)
<p>◆ วันเสาร์ ที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ๐๓.๐๐ - ๐๖.๐๐ น. ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๒๐.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เจริญนักษัตรฉนวน - ถวายข้าวเวทย์ - สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว)
<p>◆ วันอาทิตย์ ที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๒๐.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว)
<p>◆ วันจันทร์ ที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น ๑๖ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๒๐.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว)
<p>◆ วันอังคาร ที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น ๑๗ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๒๐.๐๐ - ๒๒.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว)
<p>◆ วันพุธ ที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ แรม ๑ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๑๔.๐๐ น. ๑๘.๐๐ น. ๒๐.๐๐ - ๒๔.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - เปิดประอุทวารด้วย (สถานพระนารายณ์) - รับเทวรูป พระอิศวร พระอุมา พระพิณแค้ว - สวดสักการะ (สถานพระอิศวร, พระพิณแค้ว) - จันทน์สี ส่งพระอิศวร (สถานพระอิศวร) - ย่านพระบาทเปิดประอุทวารด้วย (สถานพระอิศวร)
<p>◆ วันพฤหัสบดี ที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ แรม ๒ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๒๐.๓๐ - ๒๑.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - คณะพรหมณ์ เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระอรรชกาธิราช เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ และ เครื่องพิธี ฯลฯ - สวดสักการะ (สถานพระนารายณ์)
<p>◆ วันศุกร์ ที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๔ แรม ๓ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๑๘.๐๐ น. ๒๐.๓๐ - ๒๔.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - รับเทวรูปพระพรหม - สวดสักการะ (สถานพระนารายณ์, สถานพระอิศวร) - จันทน์สี ส่งพระพรหม (สถานพระอิศวร)
<p>◆ วันเสาร์ ที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๔ แรม ๔ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๐๙.๐๐ - ๑๔.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - คณะพรหมณ์ เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อถวายอุลุนและเครื่องพิธี ฯลฯ - สวดสักการะ (สถานพระนารายณ์)
<p>◆ วันอาทิตย์ ที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๔ แรม ๕ ค่ำ ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. ๑๔.๐๐ น. ๑๖.๐๐ น. ๑๘.๐๐ น. ๒๐.๓๐ - ๒๔.๐๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ถวายข้าวเวทย์ - เค็ดลทะเลเป็ยฉัดจุ - พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็น - รับเทวรูป พระนารายณ์ - สวดสักการะ (สถานพระนารายณ์) - จันทน์สี ส่งพระนารายณ์ (สถานพระนารายณ์) - ย่านพระบาทเปิดประอุทวารด้วย (สถานพระนารายณ์)
<p>◆ วันจันทร์ ที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๔ แรม ๕ ค่ำ ๐๕.๓๐ น. ๐๕.๔๕ น. ๐๖.๐๐ น. ๐๖.๓๐ น.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เค็ดลพรหมกันเพื่อเจ้าพิธีฉัดจุ - ประกอบพิธีศีล - ใ้สวดอุลุนประกอบพิธีฉัดจุ - ร่วมกินใ้สวดอุลุน ถวายภัตตาหารเช้า, สมโภชเทวรูป - เค็ดลใ้มีฉัดจุรับเหรียญ พระพรหมนักษัตร - พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระอรรชกาธิราช เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ - ยัญจุพระอิศวร พระอุมา พระพิณแค้ว พระพรหม และ พระนารายณ์ สดับไปประมุขฐานที่พระบรมมหาราชวัง

หมายเหตุ ในทางจันทรคติถือว่าได้อายุ ๖๖.๐๐ น. ถือเป็นวันใหม่ ไปสิ้นสุด ๐๕.๔๕ น. นับเป็น ๑ วัน อาทิเช่น วันอาทิตย์ ที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๐๔.๐๐ น. ถือว่า ยังเป็น ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ เมื่อ ๐๖.๐๐ น. จึงถือเป็น ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖ ดังนั้น วันจันทร์ ที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ จึงถือเป็น ๗ ค่ำ เดือน ๖ เพราะถือเป็นวันใหม่

พิธีแห่นางदान : ไล่ชิงช้า ในประเพณีท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช

อาณาจักรนครศรีธรรมราชเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณกาล เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และศาสนาพุทธ สู่แว่นแคว้นต่างๆ ในภูมิภาคนี้

ในส่วนของคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูนั้น พราหมณ์ในเมืองนครศรีธรรมราชที่นับถือพระอิศวรเป็นเจ้า เชื่อว่า พระอิศวรจะเสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์ในช่วงเดือนบุษยามาส (เดือนยี่ หรือเดือนมกราคม) ของทุกปี เมื่อพระอิศวรผู้เป็นเจ้าเสด็จมาก็จะประทานพรให้โลกมนุษย์อยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข พระองค์จะบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าบริบูรณ์ ทั้งนี้ เชื่อกันว่าพระอิศวรจะเสด็จลงมาโลกมนุษย์ทางเสาชิงช้า ดังนั้นจึงได้จัดประเพณีไล่ชิงช้าหรือประเพณีเตรียมปวายขึ้นในเดือนยี่ของทุกปี และก่อนจะถึงเวลาที่พระอิศวรจะเสด็จมาถึงนั้น พราหมณ์จะทำพิธีอัญเชิญเทพบริวาร คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระธรณีและพระคงคา มาเตรียมการรองรับเสด็จพระอิศวรด้วย

นางदानหรือนางกระดาน ชุดพบที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์
อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช
ปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

ในการอัญเชิญเทพชั้นบริวารนั้น มีการสมมติโดยการแกะสลักรูปของเทพดังกล่าวลงบนแผ่นไม้กระดาน ขนาดกว้าง ๑ ศอก สูง ๔ ศอก เป็นสัญลักษณ์จำนวน ๓ แผ่น คือ พระอาทิตย์และพระจันทร์แผ่นหนึ่ง พระธรณีแผ่นหนึ่ง และพระคงคาอีกแผ่นหนึ่ง เรียกไม้แกะสลักนี้ว่า นางดาน หรือ นางกระดาน แล้วผู้ร่วมพิธีจะร่วมกันทำพิธีแห่อัญเชิญไม้กระดานสัญลักษณ์เทพทั้งสี่ไปยังเสาชิงช้า ซึ่งอยู่ในบริเวณหอพระอิศวร อัญเชิญประดิษฐานลงไว้ในหลุมหน้าเสาชิงช้าเพื่อรอรับเสด็จพระอิศวร และแผ่นไม้แกะสลักรูปเทพเหล่านั้นจึงเป็นที่มาของชื่อเรียกประเพณีพิธีกรรมนี้ในเวลาต่อมา

หอพระอิศวร และเสาชิงช้า

เทวสถานในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู จังหวัดนครศรีธรรมราช ใน พ.ศ. ๒๔๕๗

นางดาน หรือนางกระดาน
ที่ใช้ประกอบพิธีแห่นางดานของ
จังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน

พิธีแห่นางदान จังหวัดนครศรีธรรมราช ใน พ.ศ. ๒๕๔๔

ที่มา : พีรศิษฐ์ สมพแก้ว

ประเพณีแห่นางदानของจังหวัดนครศรีธรรมราชในอดีตนั้น จะอัญเชิญนางदानประดิษฐานบนเสลี่ยง นางदानแผ่นละเสลี่ยง แล้วจัดขบวนแห่กันมาในเวลาพลบค่ำ โดยจัดนำขบวนด้วยเครื่องดนตรีประกอบ (ปี่นอก กลองแขก และฆ้อง) มีเครื่องสูง (ฉัตร พัดโบก บั้งแทรก และบังสุรย์) โดยมีพระราชครูและปลัดหลวงเดินนำหน้าเสลี่ยงละคน มีพราหมณ์ถือสังข์เดินตาม และปิดท้ายขบวนด้วยนางละครหรือนางอัปสรและผู้ถือโคมบัว จนเมื่อแห่มาถึงหอพระอิศวรแล้ว หามเสลี่ยงนางदान เวียนรอบเสาชิงช้าสามรอบ จากนั้นจึงทำพิธีอัญเชิญนางกระดานทั้งสามลงหลุมในมณฑลพิธีราชวัติฉัตรธง เพื่อรอเวลาที่พระอิศวรลงมาต่อไป

จากภูมิหลังของประเพณีแห่นางदान จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นหลักฐานชัดเจนว่าเป็นประเพณีนี้แต่ดั้งเดิมเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีตรีโยมปวายหรือประเพณีได้ซึ่งช้าที่พราหมณ์เมืองนครในอดีตได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา รวมทั้งได้ถ่ายทอดพิธีกรรมดังกล่าวไปสู่ภูมิภาคอื่นที่พราหมณ์ได้เข้าไปถึง

ความเป็นมาของพิธีแห่นางदान จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการศึกษาร่องรอยเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู สันนิษฐานว่าน่าจะมีการประกอบพิธีตรีโยมปวาย - ตรีปวาย มาตั้งแต่เริ่มมีพราหมณ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองนครศรีธรรมราช เพียงแต่ไม่พบรายละเอียดขั้นตอนการจัดพิธีที่ชัดเจน

ล่วงมาถึงสมัยอยุธยา ข้อมูลจากตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ได้มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างพราหมณ์ในราชธานีกับพราหมณ์จากอินเดียและพราหมณ์ในราชสำนักเมืองนครศรีธรรมราช ทำให้เชื่อว่าอย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา เมืองนครศรีธรรมราชได้มีการประกอบ การพระราชพิธีนี้รวมทั้งมีการได้ซึ่งเข้าด้วยเช่นเดียวกับในราชธานี แต่หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๓๑๐ พราหมณ์จากเมืองนครศรีธรรมราชจึงเริ่มมีบทบาทในการวางรากฐานชนบประเพณีในราชสำนักสืบมาจนปัจจุบัน

ส่วนการเรียกชื่อพิธีในท้องถิ่นเมืองนครศรีธรรมราชว่า พิธีแห่นางदान ซึ่งต่างจากในราชสำนัก ไม่พบหลักฐานว่าเริ่มมาเมื่อใด แม้แต่ในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และหลังการยกเลิกพิธีนี้ทั้งในส่วน ของราชสำนักในกรุงเทพฯ และท้องถิ่น ก็ไม่ปรากฏว่ามีการเรียกพระราชพิธี ตริยัมปวาย - ตริปวาย ที่จัดขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราชเป็นชื่ออย่างอื่น จึงอาจ เป็นไปได้ว่าเป็นการรับรู้เฉพาะกลุ่มภายในท้องถิ่นเท่านั้น

ความคลี่คลายของพิธีแห่นางदान จังหวัดนครศรีธรรมราช

เดิมพิธีตริยัมปวาย - ตริปวาย หรือโล้ชิงช้า เป็นพิธีที่เจ้าเมือง นครศรีธรรมราช และพราหมณ์ในเมืองนครศรีธรรมราช จัดกันเป็นประเพณี สำคัญของบ้านเมือง เพื่อขอพรจากพระเป็นเจ้าตามคติความเชื่อในศาสนา พราหมณ์-ฮินดู ให้บ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น รวมทั้งขอพรพระคงคา พระธรณี พระอาทิตย์ พระจันทร์ ซึ่งเป็นเทพบริวาร และเป็นเทพที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ และวิถีการดำรงชีวิตตามความเชื่อดั้งเดิม ให้ช่วยดลบันดาลให้พืชพรรณ ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข

ในอดีตประเพณีนี้ประกอบด้วยพิธีกรรมหลายขั้นตอน เริ่มจากในวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือนอ้าย เป็นพิธีต้อนรับพระอิศวร พิธีแห่นางदान พิธีโล้ชิงช้า พิธีอ่านเม่า พิธีเปิดประตูสวรรค์ พิธียกอุลูป พิธีรำยพระเวท พิธีธรณีลงดิน พิธีรำเสง กวักน้ำมนต์ พิธีชำระสั ครั้นถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือนอ้ายเป็นวันส่งพระอิศวร เสด็จกลับ และทำพิธีต้อนรับพระนารายณ์จนถึงวันแรม ๕ ค่ำ ส่งพระนารายณ์กลับ รวมเป็นเวลา ๑๕ วัน

ในส่วนของนางดานหรือนางกระดาน อันเป็นที่มาของชื่อพิธีนี้ คือไม้กระดาน ๓ แผ่น แกะสลักเป็นรูปพระคงคา พระธรณี พระอาทิตย์และพระจันทร์ซึ่งสมมติเป็นเทพและเทวีบริวารที่เชิญเสด็จมารอต้อนรับพระอิศวร

ทั้งนี้ ตามคติในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เชื่อว่า

พระคงคา : พระคงคาเป็นเทพผู้อำนวยความสะดวกและสมบูรณให้แก่สรรพสิ่ง

พระอาทิตย์ พระจันทร์ : พระอาทิตย์เป็นเทพผู้สร้างกลางวันให้แสงสว่างและความร้อนแก่โลกมนุษย์และดาวเคราะห์อื่น ๆ ในจักรวาลไม่มีวันหยุดให้พลังงานแก่สรรพสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง ก่อให้เกิดวัฏจักรแห่งดินฟ้าอากาศ คือฤดูกาล เป็นเทพที่มีคุณูปการต่อการอยู่รอดของสรรพสัตว์ ส่วนพระจันทร์เป็นเทพผู้สร้างกลางคืน เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์และงดงามอ่อนละมุนถือเป็นเทพผู้อำนวยให้สิ่งมีชีวิตทั้งหลายได้พักผ่อนและผสมพันธุ์สืบมาถึงปัจจุบัน

พระธรณี : เป็นเทพมีหน้าที่รองรับน้ำหนักของสรรพสิ่งและพยุงสิ่งทั้งหลายที่พระอิศวรสร้างไว้ในจักรวาลให้ดำรงอยู่ เป็นเสมือนพ่อแม่ของเทพทั้งหลาย รองรับทุกอย่างโดยไม่รังเกียจ เป็นเทพแห่งคุณงามความดีทั้งปวง

พิธีตรีมปวาย - ตรีปวาย หรือไล่ชิงช้า หรือแห่นางดาน ถูกยกเลิกไป เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ คงเหลือแต่เพียงโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับพิธีคือ *เสาชิงช้า หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ และ ฐานพระสยาม* เป็นอนุสรณ์อยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมาทุกวันนี้

แม้ว่าในอดีตเคยมีความพยายามรื้อฟื้นประเพณีแห่นางดานขึ้นใหม่หลายครั้ง แต่ไม่สำเร็จ จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๕๔๔ มีกลุ่มนักวิชาการ หน่วยงาน และบุคลากรสำคัญของท้องถิ่นร่วมกันฟื้นฟูประเพณีแห่นางดานเมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้ง โดยผนวกเข้ากับเทศกาลมหาสงกรานต์ของเมืองนครศรีธรรมราช เนื่องจากเห็นว่า เป็นช่วงเวลาปีใหม่ของไทยแต่โบราณจึงได้นำคตินิยมเชื่อประเพณีปีใหม่ของฝ่ายพราหมณ์มารวมกัน มีกำหนดจัดงานพิธีดังกล่าวในวันที่ ๑๔ เมษายนของทุกปี ในวันงานจะมีการจำลองพิธีแห่นางดาน โดยอัญเชิญนางดานจากสนามหน้าเมืองมายังหอพระอิศวรและประดิษฐานในหลุมหน้าเสาชิงช้า การจำลองพิธีไล่ชิงช้า การรำเสนง การแสดง แสง สี เสียง เรื่องราวตำนานนางดานและเทพเจ้าที่เกี่ยวข้องอย่างอลังการ

ปัจจุบัน พิธีแห่นางदानและได้ซึ่งข้าจึงมีที่จังหวัดเมืองนครศรีธรรมราช
แห่งเดียวในภาคใต้และในประเทศไทย รวมทั้งได้รับการสนับสนุนให้เป็น
กิจกรรมสำคัญในปฏิทินการท่องเที่ยวช่วงเทศกาลสงกรานต์ของการท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทยอีกกิจกรรมหนึ่งด้วย

ถึงกระนั้น เป็นน่าสังเกตว่าการรื้อฟื้นประเพณีพิธีกรรมเก่าแก่นี้ ยังไม่
ครอบคลุมไปถึงส่วนของพิธีตรีปวายหรือพิธีแห่พระนารายณ์ และพิธีข้าหงส์
หรือกล่อมหงส์ส่งเสด็จพระเป็นเจ้ากลับสู่สวรรคตดังเช่นที่เคยถือปฏิบัติกันมาแต่
ครั้งบรรพชนอีกทั้งการจัดงานก็มีขั้นตอนพิธีกรรมที่ค่อนข้างรวบรัด คงไว้เพียง
ขั้นตอนที่สำคัญ ๆ เท่านั้น ซึ่งคงเป็นเพราะบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ
ที่เปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ตาม ความพยายามรื้อฟื้นประเพณีพิธีกรรมเก่าแก่และทรงคุณค่า
ที่เคยสูญหายไปเกือบร้อยปี สะท้อนให้เห็นถึงความภาคภูมิใจและความสำนึก
ในคุณค่าของประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นของชาวนครศรีธรรมราชได้เป็นอย่างดี
สมควรที่จะร่วมกันเผยแพร่ประเพณีพิธีกรรมอันทรงคุณค่านี้ให้เป็นที่รู้จัก
ในวงกว้างต่อไป

ฐานพระสยาม ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

กำหนดการ

เทศกาลมหาสงกรานต์ แห่งงานนคร ๒๕๕๙
ระหว่างวันที่ ๑๒ - ๑๕ เมษายน ๒๕๕๙
ณ สวนศรีธรรมมาโคกราชและสนามหน้าเมือง

มหามงคลแห่งชีวิต เทวภิเษกน้ำศักดิ์สิทธิ์ สรงน้ำพระพุทธสิหิงค์
ชมพิธีอสังการนางดาน ตำนานเมืองนครฯ ๑ เดียวในเมืองไทย

วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๙

เวลา ๐๘.๓๐ น.	- พิธีถวายเครื่องสักการะพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ณ สวนสาธารณะศรีธรรมมาโคกราช
เวลา ๑๖.๐๐ - ๒๑.๐๐ น.	- การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- มหกรรมขนมพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง
เลือกซื้อสินค้า OTOP ณ ตลาดริมน้ำเมืองลิกอร์

วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๙ ณ สวนศรีธรรมมาโคกราช

เวลา ๐๘.๐๐ - ๑๗.๐๐ น.	พิธีตักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง ๖ แห่ง
เวลา ๑๗.๓๐ น.	พร้อมกันบริเวณมณฑลพิธี
เวลา ๑๘.๐๐ น.	พิธีบวงสรวงเทวภิเษก
เวลา ๑๖.๐๐ - ๒๑.๐๐ น.	การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน มหกรรมขนมพื้นบ้าน
อาหารพื้นเมือง เลือกซื้อสินค้า OTOP
ณ ตลาดริมน้ำเมืองลิกอร์

วันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๙

เวลา ๑๗.๐๐ น.	- ร่วมทำบุญตักบาตรเมืองในวันปีใหม่ไทย (พระสงฆ์จำนวน ๘๙ รูป) ณ สนามหน้าเมือง
เวลา ๑๐.๓๐ น.	- อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ ประดิษฐาน ณ สนามหน้าเมือง
เวลา ๑๖.๐๐ - ๒๑.๐๐ น.	- การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- มหกรรมขนมพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง
เลือกซื้อสินค้า OTOP
- ร่วมเล่นน้ำสงกรานต์ , การละเล่นต่างๆ
ณ ตลาดริมน้ำเมืองลิกอร์

วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๕๙

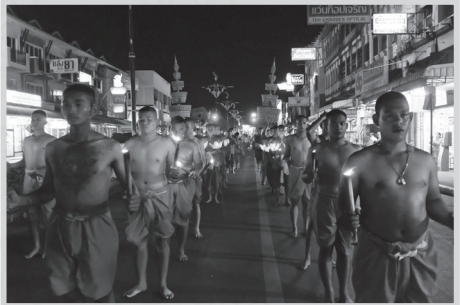
เวลา ๑๗.๐๐ น.	- พิธีบวงสรวงพระอิศวร ณ ฐานพระสยาม บริเวณตลาดท่าอิฐ
เวลา ๑๘.๐๐ น.	- ตั้งขบวนพิธีแห่งงานนคร ณ ฐานพระสยาม เคลื่อนที่ไปสวนศรีธรรมมาโคกราช
เวลา ๑๙.๐๐ น.	- การแสดง แสง เสียง สื่อผสม อสังการนางดาน ตำนานเมืองนครฯ
เวลา ๑๖.๐๐ - ๒๑.๐๐ น.	- มหกรรมขนมพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง
เลือกซื้อสินค้า OTOP ณ ตลาดริมน้ำเมืองลิกอร์

วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๙

เวลา ๑๖.๐๐ - ๒๑.๐๐ น.	- การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- มหกรรมขนมพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง
เลือกซื้อสินค้า OTOP ณ ตลาดริมน้ำเมืองลิกอร์ |
|-----------------------|---|

พิธีบวงสรวงนางदान ก่อนอัญเชิญไปร่วมขบวนแห่นางदान

ขบวนแห่อัญเชิญนางदानไปยังสถานที่จัดงานโล้ชิงช้า

การอัญเชิญนางกระดานลงหลุม ก่อนเริ่มงานโล้ชิงช้า

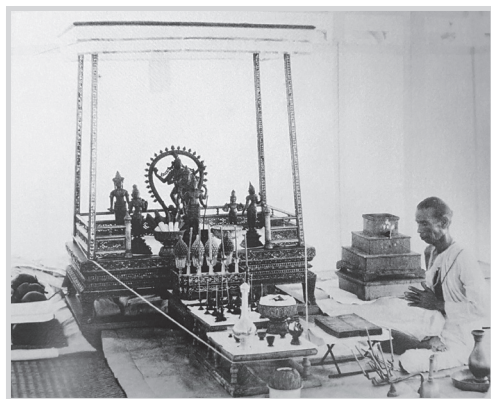

การจำลองเหตุการณ์พิธีโล้ชิงช้า

พิธีโล้ชิงช้า ภาพสะท้อนสังคม และวัฒนธรรมไทย

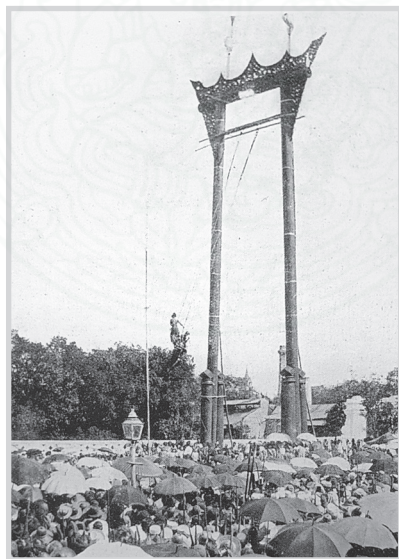
ความสำคัญของพิธีโล้ชิงช้าในบริบททาง ประวัติศาสตร์

พิธีโล้ชิงช้ากับอำนาจทางการเมืองการปกครองของไทย จากการศึกษาคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ข้างต้น ทำให้ทราบว่าการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงพิธีโล้ชิงช้า หรือพระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยทำให้ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ได้รับการยอมรับจากผู้ใต้ปกครอง ช่วยเสริมอำนาจเสริมบารมีของผู้ปกครอง การมีผู้เข้าร่วมพิธีจำนวนมากโดยเฉพาะขบวนแห่พระยาศรีนรินชิงช้า ไม่เพียงแต่ทำให้เห็นความยิ่งใหญ่ของผู้ปกครอง ยังทำให้ทราบขนาดกำลังพลที่สังกัดในกรมกองต่าง ๆ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการตรวจสอบด้วยว่าขุนนางผู้ใดมีอำนาจมากน้อยเพียงใด ทั้งยังทำให้แคว้นแคว้นข้างเคียงมีความเกรงขาม มิกล้าเข้ามารุกราน นอกจากนี้ การประกอบพระราชพิธีนี้ในช่วงเวลาแรกสถาปนาราชวงศ์หรืออาณาจักรแคว้นแคว้น ยังเป็นการช่วยเพิ่มขวัญกำลังใจแก่พลเมืองให้มีความเชื่อมั่นในราชวงศ์และตัวผู้ปกครองด้วย และยังสะท้อนสภาพเศรษฐกิจของบ้านเมืองในขณะนั้นด้วย ซึ่งเห็นได้จากเหตุผลประการหนึ่งที่น่าไปสู่การยกเลิกพระราชพิธีนี้ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงสรุปได้ว่าการประกอบพระราชพิธีดังกล่าว แสดงถึงเสถียรภาพความมั่นคงของราชอาณาจักรได้เป็นอย่างดี

พราหมณ์ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมส่วนพระราชสำนัก
ซึ่งมีผลต่อการเพิ่มพูนอำนาจบารมีของชนชั้นปกครองในสังคมอย่างยิ่ง

ที่มา : จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๑๘๓.

คติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ในบริบทสังคมไทย เชื่อว่าการสร้างเสาชิงช้า
ไว้กลางพระนคร เมื่อแรกสร้างตั้งบ้านเมืองจะยังผลให้เกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคง
ของแผ่นดิน และสร้างขวัญกำลังใจแก่พลสัณิกร นอกจากนี้ พิธีไล่ชิงช้า
หรือพระราชพิธีตรียม์ปวาย - ตรีปวาย ที่จัดให้มีขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ ยังเป็นภาพสะท้อน
อำนาจเสริมบารมีของผู้ปกครองและเศรษฐกิจความมั่นคงของบ้านเมือง

ที่มา : จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๑๘.

พิธีไล่ชิงช้ากับสังคมและวัฒนธรรมไทย พิธีไล่ชิงช้า หรือพระราชพิธี ตริยัมปวาย - ตริปวาย เป็นประเพณีพิธีกรรมหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการคงอยู่ ของคติความเชื่อเนื่องในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต และยังสะท้อนถึงพัฒนาการของคติความเชื่อดั้งเดิมที่ผ่านการปรับตัวเข้ากับ ความเชื่อต่าง ๆ ในท้องถิ่น ดังจะเห็นว่าในส่วนของพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรม เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วก็ให้ความสำคัญ กับพุทธศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือกัน นอกจากพราหมณ์จะศึกษาตามลัทธิ ของตนเองแล้ว ยังต้องถือปฏิบัติลัทธิหลักพุทธศาสนาด้วย จึงจะทำให้เป็นที่ เคารพนับถือในสังคมไทย ส่วนเรื่องการสืบเชื้อสายตระกูลก็ต่างไปจากคติดั้งเดิม ของอินเดียคือพราหมณ์สามารถสืบเชื้อสายเป็นคนในวรรณะพราหมณ์จาก ฝ่ายบิดามารดาหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ตามเหมาะสม ในขณะที่สังคมอินเดียมีการ แบ่งแยกเรื่องวรรณะอย่างเข้มข้น หรือส่วนของการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะ กระทบกระทั่งพระยาอินชิงช้า ยังทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงตามอย่างตะวันตก เช่น เครื่องแต่งกายของผู้เข้าร่วมในกระบวนการ อารยธรรมที่ทันสมัย ความมี ระเบียบวินัยของผู้เข้าร่วมในขบวน ซึ่งมีส่วนในการจูงใจให้คนอยากเข้ารับ ราชการทหารเป็นกำลังพลตามพระราชประสงค์ในการฝึกทหารแบบสมัยใหม่ ในส่วนท้ายของพิธีซึ่งมีการตัดจุกโกนจุกสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งเป็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อตามคติของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เข้าด้วยกัน ซึ่งในสภาพสังคมปัจจุบันไม่นิยมให้บุตรหลานไว้ผมจุก ผมแกละ ผมเปีย และผมโกะอีกต่อไป อีกทั้งพิธีไล่ชิงช้ายังเป็นที่มาของแรงบันดาลใจ ในการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น โคลงทวาทศมาส เป็นต้น และเป็นที่มาของการประดิษฐ์ท่าระบำรำเอนงเพื่อบูชาพระเป็นเจ้า

การตัดหรือโกนผมจุก ผมเปีย ผมโกะ
ท้ายพิธีตริยัมปวาย - ตริปวาย
ณ เทวสถาน สำหรับพระนคร

ที่มา : จดหมายเหตุการณ์บูรณปฏิสังขรณ์
เทวสถาน สำหรับพระนคร, หน้า ๓๑๗.

พิธีโล้ชิงช้า ความสืบเนื่องเชื่อมโยงระหว่างประเพณี ราชสำนักกับประเพณีท้องถิ่น

โดยความเป็นจริงในด้านวัฒนธรรม ประเพณีหลวงกับประเพณีราษฎร์ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงใกล้ชิดกัน กล่าวคือ ประเพณีหลวงบางประเพณีก็เกิดขึ้นก่อนและมีอิทธิพลต่อประเพณีราษฎร์ ในขณะที่ประเพณีหลวงบางประเพณีก็รับแบบอย่างจากประเพณีราษฎร์มาปรับให้เหมาะสมกับบริบทก่อนนำไปถือปฏิบัติก็มี นอกจากนี้ ยังมีบางประเพณีที่น่าจะเกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน ทั้งของหลวงและของราษฎร์ เช่น ตริยัมปวาย-ตริปวายหรือโล้ชิงช้า ซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นเมื่อมีพราหมณ์เดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนา ตามหลักฐานที่พบแต่ครั้งสมัยอยุธยา ได้มีการเดินทางเข้ามาของคณะพราหมณ์จากเมืองรามรัฐหรือพาราณสี และมีการนำเอาเทวรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู รวมทั้งชิงช้าเข้ามาถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการ ดังนั้น จึงเชื่อกันว่าพิธีพราหมณ์ฝ่ายราชสำนักมีอิทธิพลต่อพิธีพราหมณ์ในราชสำนักนครศรีธรรมราช เพราะพราหมณ์จากราชสำนักมีบทบาทอย่างยิ่งในการกำหนดแบบแผนทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช อีกทั้งตำแหน่งหัวหน้าคณะพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชนั้นต้องได้รับการแต่งตั้งจากราชสำนักอยุธยา

ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลายใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ได้มีการสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีในระยะเวลานั้น ๆ ต่อมาได้มีการสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานีแห่งใหม่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช องค์ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี โปรดให้นำพราหมณ์จากหัวเมือง โดยเฉพาะพราหมณ์จากเมืองนครศรีธรรมราช เข้ามาร่วมดำเนินการฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่ครั้งอยุธยาจนมีแบบแผนปฏิบัติที่ชัดเจนสมบูรณ์สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ในเวลาต่อเมื่อชาวนครศรีธรรมราชต้องการรื้อฟื้นประเพณีโล้ชิงช้าจึงได้เชิญพราหมณ์จากราชสำนักมายังจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อช่วยฟื้นฟูและปรับปรุงประเพณีให้มีความสมบูรณ์ใกล้เคียงกับที่เคยปฏิบัติมาแต่กาลก่อน

ในส่วนของการฟื้นฟูประเพณีแห่งงาน จังหวัดนครศรีธรรมราช ระยะแรกเกิดจากความต้องการของคนในท้องถิ่นเพื่อร่วมกันอนุรักษ์สืบสานประเพณี

ของท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป ภายหลังจากเมื่อมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาร่วมด้วยหลายหน่วยงาน ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ต่างไปจากประเพณีดั้งเดิมหลายประการ อาทิ

เรื่องกำหนดการจัดงาน ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงโดยนำเอาพิธีแห่นางदानมาผนวกเข้ากับเทศกาลมหาสงกรานต์ของเมืองนครศรีธรรมราช และจัดในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี ขณะที่ในอดีต พิธีนี้จะจัดกันในราวเดือนยี่ คือเดือนมกราคม ส่วนพระราชพิธีตรีรัมปวาย - ตรีปวาย ของฝ่ายราชสำนักยังคงจัดกันในเดือนมกราคมมาจนทุกวันนี้ แต่หากจะถือว่าเทศกาลสงกรานต์เป็นช่วงปีใหม่ตามคติอย่างไทย ก็นับว่าเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

ลำดับขั้นตอนของพิธีได้ชิงช้าและพิธีแห่นางदान แต่เดิมการได้ชิงช้าเป็นขั้นตอนสำคัญของพิธีตรีรัมปวายตามตำนานเรื่องพระอิศวรทดสอบความแข็งแรงของโลกมนุษย์ ในอดีตพิธีได้ชิงช้าที่จัดโดยราชสำนักจะมีความยิ่งใหญ่ มีผู้คนเข้าร่วมขบวนแห่จำนวนมาก แต่เมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำกับทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงจำเป็นต้องยกเลิกพิธีนี้ ส่วนการแห่นางกระดานของราชสำนักเป็นขั้นตอนที่ไม่ได้จัดอย่างยิ่งใหญ่ ทั้งยังทำกันในเวลาเช้ามืด ขณะที่พิธีได้ชิงช้าของเมืองนครศรีธรรมราชแต่ครั้งอดีตอาจจำกัดอยู่ที่เวทสถานในตัวเมืองหรือเพียงกลุ่มพราหมณ์ ส่วนการแห่นางกระดานหรือนางदानไม่ปรากฏว่าทำพิธีใหญ่โตเช่นกัน แม้ว่าปัจจุบันการจัดพิธีได้ชิงช้าของจังหวัดนครศรีธรรมราชจะเป็นงานใหญ่ ก็ไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์หรือเพื่อเสริมบารมีของผู้ปกครองเหมือนอย่างพิธีฝ่ายราชสำนัก หากแม้มุ่งเน้นเรื่องความสวยงาม และต้องการสื่อให้คนรู้จักในวงกว้าง อันจะมีผลต่อการท่องเที่ยวสำหรับการแห่นางदान ซึ่งในเวลานี้พัฒนากลายเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยว มีการแสดงโดยจัดเป็นขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ และเริ่มแห่กันในเวลาพลบค่ำ เพื่อจะได้มีการตามไฟอย่างสวยงาม นอกจากนี้ ยังมีการตั้งเวทีบริเวณงานเพื่อบอกเล่าตำนานความเป็นมาอย่างอสังการ

บทส่งท้าย

พระราชพิธีตรียัมปวาย - ตริปวาย หรือพิธีไล่ชิงช้า เป็นประเพณีโบราณของไทย ซึ่งมีที่มาจากคติความเชื่อเรื่องการนับถือผีและประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิม ผสมผสานกับอิทธิพลคติความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ที่เข้ามาภายหลัง แล้วผูกเป็นตำนานเรื่องพระเป็นเจ้าเสด็จลงมาเยือนมนุษย์โลกปีละครั้ง เพื่อประทานพรให้เกิดความสงบสุข ช่วยคุ้มครองมนุษย์โลกให้ปลอดภัย บันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และตำนานเรื่องพระอิศวรทดสอบความมั่นคงแข็งแรงของโลก

ในส่วนพิธีไล่ชิงช้าที่เป็นประเพณีของราชสำนักนั้น มีหลักฐานว่าเกิดขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกันกับประเพณีราษฎร โดยพิจารณาผ่านความสัมพันธ์ที่ฝ่ายราชธานีและนครศรีธรรมราชมีต่อกันมาตั้งแต่ครั้งอยุธยาและเชื่อมโยงมาจนถึงสมัยหลัง ในช่วงระยะเวลาหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๓๑๐ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านขนบประเพณีระหว่างราชสำนักกับเมืองนครศรีธรรมราชมาโดยลำดับ ทั้งนี้เพราะราชสำนักขาดแคลนเอกสารตำรับตำราและผู้รู้เกี่ยวกับระเบียบแบบแผนประเพณีเดิม ปัจจุบันหลังจากที่พิธีไล่ชิงช้าในส่วนประเพณีราษฎรถูกยกเลิกไป ประกอบกับจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความประสงค์จะฟื้นฟูประเพณีไล่ชิงช้า จึงได้เชิญพราหมณ์จากราชสำนักมาร่วมกันหรือฟื้นฟูประเพณีนี้ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อทำให้ประเพณีนี้สมบูรณ์ใกล้เคียงกับที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อน และกลายเป็นพิธีแห่งดานในทุกวันนี้

แม้ว่าปัจจุบันประเพณีแห่งนางดานหรือไล่ชิงช้าของจังหวัดนครศรีธรรมราชจะเป็นเพียงการจำลองเหตุการณ์ประเพณีในอดีต และมีข้อแตกต่างจากประเพณีของราชสำนักในหลายประเด็น แต่กระนั้นการพยายามส่งผ่านความรู้และสืบสานประเพณีด้วยการแสดงสื่อผสมที่ทันสมัยดังที่จังหวัดนครศรีธรรมราชจัดงานมาอย่างต่อเนื่องก็นับเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการช่วยผลักดันให้ประเพณีนี้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง และทำให้วัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่อันทรงคุณค่าของท้องถิ่นไม่สูญหายไปจากสังคม

บรรณานุกรม

- คำให้การของพราหมณ์อัจจุตนะนั้นนำกับคำให้การของพราหมณ์ ป. สุพรหมณย ศาสตรี. พระนคร : โรงพิมพ์ บำรุงนุกุลกิจ, ๒๔๗๒. (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพงศาติศกรมหีบ โปรดให้พิมพ์เป็นมิตรพลขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๒).
- ฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร. การสืบสานและเปลี่ยนแปลงของพระราชประเพณีในสมัยรัชกาลที่ ๗. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑, เข้าถึงได้จาก <http://kingprajadhipokstudy.blogspot.com/2016/04/blog-post.html>.
- _____. ความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๗. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑, เข้าถึงได้จาก <http://kingprajadhipokstudy.blogspot.com/2010/07/7.html>.
- ชาวเขาเผ่าต่างๆ ชนเผ่าอาข่าหรืออีก้อ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก <http://www.sawadee.co.th/thailand/hilltribes/akha.html>.
- ชาวเผ่าห้า หมู่ ไล่ชิงช้าในวันตรุษฤดูฝน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๕๖๒. เข้าถึงได้จาก <https://vovworld.vn/th-TH/สีสันวัฒนธรรม54ชนเผ่าเวียดนาม/ชาวเผ่าห้า-หมู่ไล่ชิงช้าในวันตรุษฤดูฝน-769645.vov>.
- ดาหวัน สะเม้าะ. พราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช สมัยพระเจ้าจันทรภาณุศรีธรรมโคกราช - พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๑๘๐๒ - ๒๓๒๕). สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗.
- ตระการตา! “งานมหาสงกรานต์แห่งดาดเมืองคอน” สุดยิ่งใหญ่ จัดไล่ชิงช้าจริงให้ชม. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๑, เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/economy/news_917057.
- ตรุษจีนของชนชาติต่างๆ ในจีน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑, เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/china/detail/9540000014224>.
- เทวสถาน สำหรับพระนคร โบสถ์พราหมณ์. (๒๕๖๓, ๑๖ มกราคม). การพระราชพิธีตรียัมพวาย ตรีปวาย. [Facebook]. เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/devasthanbangkok/posts/2792706717455239>.
- เทศบาลนครนครศรีธรรมราช. เทศกาลมหาสงกรานต์ แห่งดาด เมืองนครศรีธรรมราช ประจำปี ๒๕๕๙. นครศรีธรรมราช : เทศบาลนครนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๙. (ผู้จัดสรร).
- ธันวาคม เสริฐ. ประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย : ไล่ชิงช้าของอาข่า. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=7>.
- นิติ เขียวศรีวงศ์. พุทธ-พราหมณ์-ผี หรือ ผี-พราหมณ์-พุทธ (1). [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_248471.
- _____. พุทธ-พราหมณ์-ผี หรือ ผี-พราหมณ์-พุทธ (๒). [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๓. เข้าถึงได้จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_250598.
- บำรุง คำเอก. อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. Veridian e-Journal, Silpakom University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๘) : ๒๓๙๙ - ๒๔๑๒.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๐ เรื่อง ตำนานเมืองระนอง. พระนคร : ไทยแบบเรียน (แผนกการพิมพ์), ๒๕๐๒. (มหาอำมาตย์ตรี พระยาประติพัทธภูบาล (คอยู่เหล ญ ระนอง) พิมพ์ลูกเกล้าถวายเป็นที่ระลึก ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรภาคใต้ ณ จังหวัดระนอง พุทธศักราช ๒๕๐๒).

ประเพณี “ไล่ชิงช้า” ฉลองตรุษจีนในซีอาน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๓, เข้าถึงได้จาก https://www.xinhuathai.com/tra/68664_20200112.

ประวัติศาสตร์นาพราหมณ์-ฮินดู. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก http://www.devasthan.org/history_main.html.

ประหยัด เกษม. **ประเพณีแห่งงานदान ประเพณีต้อนรับพระอิศวรของพราหมณ์ นครศรีธรรมราช.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <http://dspace.nstru.ac.th:8080/dspace/handle/123456789/429>.

ปรีชา นุ่นสุข. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนครศรีธรรมราช.** นครศรีธรรมราช : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๔.

_____. พัฒนาการของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช. ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๔ : ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมนครศรีธรรมราช, หน้า ๑๘๐ - ๑๘๖. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ใหม่พรินติ้ง, ๒๕๕๔.

เปรมวัฒนา สุวรรณมาศ. “เฉลิมไตรภพ”: การศึกษาแนวคิดและกลวิธีสร้างสรรค์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรมตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐.

พรรณี กลสามัญ. **เทศบาลนครนครศรีธรรมราช แดงขาวเตรียมพร้อมจัดงานมหาสงกรานต์แห่งงานदानเมืองนคร ประจำปี ๒๕๕๙.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก http://www.rd1676.com/show_detial.php?ARICLES_ID=10176.

พระมหาราชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ (ชวิน รังสิพราหมณกุล) และคณะ. **จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์เทวสถานสำหรับพระนคร.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗.

พระยายืนชิงช้า พ.ศ. ๒๔๖๐. พระนคร : ศิวพร, ๒๕๐๕. (พิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พลเอกเจ้าพระยาเดชาานุชิต (แย้ม ณ นคร) ณ เมรุพลับพลาอิสริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๕).

พระราชพิธีตรียัมปวาย. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <http://www.devasthan.org/ceremony.html>.

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. **ชีวิต และสังคมพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชในบริบทสังคมอยุธยากับแนวคิดประวัติศาสตร์อิสระ.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก http://kobarchaeology.blogspot.com/2007/08/blog-post_04.html.

พิพิธภัณฑสถานเมืองนครศรีธรรมราช. **ประเพณีแห่งงานदान นครศรีธรรมราช.** ม.ป.ท., ม.ป.ป. (บทจัดนิทรรศการ).

พิริศษุ์ สมแก้ว. เทียวเมืองลิกอร์ ดูแห่งงานदान. **เดลินิวส์** (๗ เมษายน ๒๕๔๔) : ๕.

มิ่งกมล หงษาวงศ์. พระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย : ความเชื่อหรืออำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ The ceremonial Triyumpwai - Tripwai : belief or political power of the king. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์** ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๓๘ - ๑๕๙.

วาทีน ศานดี สันติ. การถวายชิงช้าพระอิศวร ต้นเค้าพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวาย? [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/591558>.

วาทิน ศานดี สันติ. **พราหมณ์ : การไล่ชิงช้าในคติพราหมณ์.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/486431>.

_____. **พราหมณ์ : ตำนานการไล่ชิงช้าในเอกสารไทย.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/485888>.

_____. **พราหมณ์ : พระราชพิธีตรีขัมปวาย - ตรีขวายในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๗.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/475528>.

_____. **พราหมณ์ : พระราชพิธีตรีขัมปวาย - ตรีขวายในสมัยสุโขทัย.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/452696>.

_____. **พราหมณ์ : พระราชพิธีตรีขัมปวาย - ตรีขวายในสมัยอยุธยา.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/452699>.

_____. **พราหมณ์ : พราหมณ์ในพระราชสำนักในปัจจุบัน.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/452247>.

_____. **พราหมณ์ : ร่องรอยศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทยก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๘.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/328839>.

_____. **พราหมณ์ : ศาสนาพราหมณ์ในสมัยรัตนโกสินทร์.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/452246>.

_____. **พราหมณ์ : ศาสนาพราหมณ์ในสมัยสุโขทัย.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/449346>.

_____. **อาเซียน : การรับอารยธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ฉบับปรับปรุง).** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/328841>.

วิเชียร ณ นคร, วิมล คำศรี และ สิบพงค์ ธรรมชาติ. **เอกสารเก่าเกี่ยวกับเมืองนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : โครงการอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ๒๕๔๕.**

ศิริบุญมา มงคลวัจน์. **รอย “พราหมณ์” เมืองคอน.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก <http://www.siamganesha.com/manager-02.html>.

ศิลปากร, กรม. **นางนพมาศหรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. พระนคร : โรงพิมพ์กัณฑ์ประดิษฐ์, ๒๕๐๘. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสะสุไร ตูลยายน ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๐๘).

_____. **พระราชพิธีสิบสองเดือน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์.** พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๖. (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พลเอกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ณ พระเมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๖).

ศิลปากร, กรม. **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช. ศาสนาพราหมณ์ - อินดู ในนครศรีธรรมราช.** ม.ป.ท., ม.ป.ป. (บทจัดนิทรรศการ).

ศิลปากร, กรม. **อุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย. โบราณสถานสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <http://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/parameters/km/item/โบราณสถานสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.html>.

_____. **ประวัติเมืองสุโขทัย.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <http://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/parameters/km/item/ประวัติเมืองสุโขทัย.html>.

สมศักดิ์ ตันติวิวัฒน์. “กำเนิดลัทธิวิญญาณนิยม,” ใน *ศาสนาสำคัญของโลก*. นครพนม : มูลนิธิ ร.อ. ชัน - พล.อ. ขวลิต ยงใจยุทธ, ๒๕๕๔). หน้า ๑ - ๒.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **โล่ชิงช้า ประเพณีพื้นเมืองอุษาคเนย์ พราหมณ์สยามรับไปปรับเป็นพิธีพราหมณ์**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก: https://www.matichon.co.th/columnists/news_280719.

สุพิศรา สำอางศรี. **ประเพณีแห่นางดาน : กรณีศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก http://symposium.pkru.ac.th/office/file_upload_temp/OMA37649DC.pdf.

สุภาพรณ ไม้แก้ว. **สถานะและบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒)**. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช. ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๒ : ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช**, หน้า ๓๔๓ - ๓๖๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๒๖.

เสนารามวัด, วัด. **โบราณสถานและโบราณวัตถุ**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก http://watsenasanaram.blogspot.com/P/blog-page_20html.

อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล. เทวสถานโบสถ์พราหมณ์. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** ๓๔ (๒๕๕๒) : ๗ - ๔๑.

อูร์คินทร์ วิริยะบูรณะ. **ประเพณีไทยฉบับพระมหाराชครูฯ**. พระนคร : โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา, ๒๕๑๐.

Dano. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก <http://www.korea.net/NewsFocus/Society/view?articleId=137305#none>.

Gangneung Danoje. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐, เข้าถึงได้จาก <https://www.danoje festival.or.kr/contents.asp?page=505>.

Teej. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙, เข้าถึงได้จาก <https://en.wikipedia.org/wiki/Teej>.

Wright, A. **Twentieth century impressions of Siam : its history, people commerce, industries, and resources**. London : Lloyd's Greater Britain Publishing Company, 1908.

สัมภาษณ์

นฤมล แก้วจำนง. นักพัฒนาการท่องเที่ยวขำนาญการ ฝ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยว สำนักปลัดเทศบาลเทศบาลนครนครศรีธรรมราช. สัมภาษณ์, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๙.

โชติ ทิวสุวรรณ. พราหมณ์อาวุโสชาวนครศรีธรรมราช. สัมภาษณ์, ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๙.

พระมหाराชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ (ชวิน รังสิพราหมณกุล). ประธานพระครูพราหมณ์. สัมภาษณ์, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๓.

ศุภฤกษ์ จงศิริ. บริษัท สตริมไลน์ เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด. สัมภาษณ์, ๑๗ และ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๙.

สุพัฒน์ นาคเสน. อาจารย์ประจำหลักสูตรนาฏศิลป์ไทยศึกษา หัวหน้ากลุ่มสาระวิชานาฏศิลป์พื้นบ้านวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช. สัมภาษณ์, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๙.

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๖๓

